

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Jakub Hlíděk

**Zavádění nové legislativy v oblasti kulturního dědictví do
československých muzeí po druhé světové válce na příkladu
muzeí v Písku a Českých Budějovicích**

Implementation of New Legislation in the Field of Cultural Heritage in Czechoslovak
Museums After the Second World War on the Example of Museums in Písek and České
Budějovice

Praha 2021

Vedoucí práce: prof. PhDr. Michal Stehlík, Ph.D.

Poděkování:

Děkuji prof. PhDr. Michalu Stehlíkovi, Ph.D. za pomoc a vstřícnost při vedení diplomové práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Písku, dne 7. prosince 2021

.....

Jakub Hlídaek

Abstrakt

Předkládaná práce se primárně zabývá vlivem zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, zákona č. 54/1959 Sb., o muzeích a galeriích a obdobných zákonů platných pro slovenskou část republiky na fungování československých muzeí. Vliv těchto právních předpisů je zkoumán na příkladech muzeí v Písku a Českých Budějovicích, neboť se jedná o typické zástupce vlastivědných muzeí okresní, resp. krajské úrovně. Práce analyzuje především tzv. kulturně-osvětovou činnost muzeí, soustředí se i na sbírkotvornou činnost, personální obsazení a finanční zajištění muzeí. Sekundárním cílem práce je nastínit vývoj československé památkové péče a muzejnictví po konci druhé světové války.

Klíčová slova

zákon o kulturních památkách, zákon o muzeích a galeriích, zestátnění, muzeum, památková péče, sbírkový fond, Okresní vlastivědné muzeum v Písku, Jihočeské muzeum

Abstract

The presented work deals primarily with the influence of Act No. 22/1958 Coll., On Cultural Monuments, Act No. 54/1959 Coll., On Museums and Galleries, and similar laws valid for the Slovak part of republic on the functioning of Czechoslovak museums. The influence of these legal regulations is examined on the examples of museums in Písek and České Budějovice, as these are typical representatives of museums of national history on the district and regional level. The work analyzes mainly the so-called cultural-educational activities of museums, it also focuses on collection activities, staffing and financial stability of museums. The secondary goal of this thesis is to describe the development of Czechoslovak monument care and museology after the end of the Second World War.

Key Words

Cultural Monuments Act, Museums and Galleries Act, nationalization, museum, monument care, collections, District Museum of National History in Písek, South-Bohemian Museum

Obsah

Úvod	7
1. Československo v letech 1945-1960 z hlediska proměn majetkové situace a přístupu ke kulturnímu dědictví	13
1.1. Znárodnění	13
1.1.1. 1945-1948.....	13
1.1.2. Po únoru 1948.....	18
1.2. Církev, šlechta, privátní sbírky	20
1.2.1. Církev	20
1.2.2. Šlechta a soukromí sběratelé	24
2. Československé muzejnictví po druhé světové válce do konce 50. let.....	27
2.1. Organizace a správa	27
2.2. Praktické fungování československých muzeí.....	33
3. Zákon o kulturních památkách	37
3.1. Památková péče do vydání zákona o kulturních památkách.....	37
3.2. Zákon o kulturních památkách.....	40
4. Zákon o muzeích a galeriích	45
4.1. Československé muzejnictví po vydání zákona o muzeích a galeriích.....	48
5. Vliv zákona č. 22/1958 Sb. a zákona č. 54/1959 Sb. na československá muzea na příkladu muzeí v Písku a Českých Budějovicích	51
5.1. Muzeum v Písku.....	51
5.1.1. Městské muzeum v Písku do roku 1958.....	51
5.1.2. Písecké muzeum od roku 1958.....	56
5.2. Muzeum v Českých Budějovicích	63
5.2.1. Muzeum v Českých Budějovicích do roku 1958	63
5.2.2. Českbudějovické muzeum po roce 1958	68
6. Závěr	76
Seznam použitých pramenů a literatury	81

Úvod

Po konci druhé světové války procházela československá památková péče bouřlivým obdobím. Velká část historicky hodnotných movitých i nemovitých památek utrpěla během válečných let značné škody. Proces vysídlování německých a maďarských obyvatel probíhající od roku 1945 souběžně se znárodněním vystavil velkému tlaku nejen orgány správy kulturního dědictví, ale i muzea. Jejich nelehkým úkolem bylo vyrovnat se na jedné straně s válečnými škodami na jejich sbírkových fondech a na straně druhé přijímat odpovědnost za nově nabyté sbírkové předměty pocházející z konfiskací či ze znárodněných podniků. Českoslovenští muzejníci a památkáři se po druhé světové válce potýkali i s na první pohled méně viditelnými potížemi, které však jejich práci významně komplikovaly. Jednalo se, mimo jiné, o nedostatek financí a s tím související nedostatek odborného personálu. Závažným problémem, který svazoval jak památkovou péči, tak muzejnictví, byla absence opory v zákoně.

I přesto, že příprava jak památkového, tak muzejního zákona byla plánována již za první republiky, přetrvával problém v podobě jejich neexistence ještě dlouho po druhé světové válce až do roku 1958, kdy se Národní shromáždění republiky československé usneslo na zákonu č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. O rok později byl pak schválen zákon č. 54/1959 Sb., o muzeích a galeriích, který v českých krajích nabyl účinnosti od 1. srpna 1959. Primárním cílem práce je popsat, jakým způsobem bylo československé muzejnictví přijetím zmíněných zákonů ovlivněno.¹ Cílem sekundárním je přiblížit situaci v oblasti správy kulturního dědictví v Československu po druhé světové válce. Jedná se o téma, které s problematikou poválečného muzejnictví úzce souvisí a díky tomu ji může uvést do širšího kontextu péče o kulturní památky.

Kapitoly jsou členěny dle témat, přičemž v rámci úvodních kapitol je postupováno chronologicky. Pouze v kapitole týkající se vlivu přijetí zákonů na československá muzea byl zvolen postup po jednotlivých tématech, jako jsou sbírkotvorná činnost, výstavní činnost, vědecká činnost atd. Pro potřeby této kapitoly

¹ Je ovšem třeba počítat s tím, že zákony platily pouze na českém území. Slovenská národní rada památkový zákon č. 7/1958 Sb. přijala taktéž roku 1958. Na zákonu č. 109/1961 Sb., o muzeích a galeriích, se však usnesla až 28. září 1961. Slovenské verze zákonů jsou téměř totožné, jako ty české, proto je možné hovořit obecně o vlivu památkového a muzejního zákona na československá muzea.

byla za zástupce československých muzeí vybrána muzea v Písku a Českých Budějovicích, neboť se jedná o typické představitele vlastivědných muzeí okresní, resp. krajské úrovně.

První kapitola se zabývá nacionalizací majetku a vlivem tohoto fenoménu na situaci v oblasti ochrany kulturního dědictví. Je členěna podle jeho etap na etapu po konci druhé světové války a období velkého znárodňování po únorovém převratu. Literatura k poválečnému zestátňování majetku v Československu je poměrně bohatá, využít lze celou řadu prací zabývajících se dějinami práva. Za všechny jmenujme *Dějiny československého práva 1945-1989*². Znárodňovací předpisy jsou přehledně uvedeny v publikaci *Soubor znárodňovacích předpisů vydaných v letech 1945-1951*³, kterou sestavil Stanislav Plíva. Velice užitečný přehled nabízí publikace *K vývoji památkové péče na území Československa. Sv. 1, Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*⁴, která se soustředí na právní normy, které se týkaly památkové péče. Podrobně bude rozebrána situace šlechty, církví a soukromých sběratelů umění, jejichž movité památky se nejčastěji stávaly součástí akviziční činnosti muzeí na konci 40. a počátku 50. let 20. století. Existuje celá řada monografií zabývajících se dějinami jednotlivých aristokratických rodů. Pro dějiny šlechty jako společenské skupiny v Československu po roce 1945 je užitečná kniha Kristiny Uhlíkové *Šlechtická sídla ve stínu prezidentských dekretů*⁵. Literatura k církevním dějinám 20. století v Československu je bohatá. Zmíníme zejména publikace Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše *Katolická církev v Československu 1945-1989*⁶ nebo *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*⁷ od Karla Kaplana.

Tématem druhé kapitoly je československé muzejnictví po druhé světové válce do přijetí zákona o muzeích a galeriích v roce 1959. Kapitola stručně popisuje dějiny institucí, jako byly Svaz českých muzeí, Svaz slovenských muzeí a Kabinet vlastivědné a muzejní práce. Zmínuje i zásadní metodologické dokumenty, jako byla publikace

² KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011.

³ PLÍVA, Stanislav. *Soubor znárodňovacích předpisů vydaných v letech 1945-1951*. Ostrava: Montanex, 1990.

⁴ NESVADBIKOVÁ, Jiřina, VINTER, Vlastimil a WIRTH, Zdeněk. *K vývoji památkové péče na území Československa. Sv. 1, Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*. Praha: SPN, 1983.

⁵ UHLÍKOVÁ, Kristina et al. *Šlechtická sídla ve stínu prezidentských dekretů*. Praha: Artefactum, 2017.

⁶ BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

⁷ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993.

*Musea slouží lidu*⁸ z roku 1954 a o rok později vydané *Teze o perspektivním vývoji muzejnictví*, které ovlivňovaly ideové směřování muzeí. Praktickými problémy československých muzeí po druhé světové válce se v obecné rovině zabývá druhá část této kapitoly. Po roce 1989 bohužel zatím v knižní podobě nevyšla monografie, která by se československým muzejnictvím v dobách komunistického režimu zabývala. Za vděk je tak třeba vzít publikaci *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*⁹, kterou významný český muzeolog a historik Jiří Špět vydal roku 1979. Kvůli době vzniku je negativně ideologicky ovlivněna a bagatelizuje nebo úplně přehlíží problémy, kterými československá muzea procházela a které byly způsobeny mimo jiné i nedostatečným financováním kulturního sektoru ze strany státu. Z prací vzniklých po roce 1989 připomeňme disertační práci Pavla Douši *Organizace českého muzejnictví*¹⁰ z roku 2005. Naproti tomu Univerzita Konstantina Filozofa v Nitre vydala v roce 2011 knižně práce Silvie Eliášové¹¹ a Daniely Prelovské¹², které podávají komplexní přehled o slovenském muzejnictví od roku 1945 do roku 1970.

Třetí kapitola se věnuje zákonu č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. Ještě předtím však nastiňuje stav československé památkové péče do přijetí zákona. K dějinám památkové péče v Československu po roce 1948 je literatura, stejně jako k dějinám muzejnictví, poměrně chudá. Z monografií se nabízí *Vývoj památkové péče v českých zemích: stručný nástin*¹³ od významného památkáře a historika Josefa Hobzka, která vyšla roku 1987. Vedle toho, že se jedná, jak je ostatně uvedeno i v názvu, pouze o stručný nástin, trpí i Hobzkova práce ideologickými neduhy příznačnými pro období vzniku. Na druhou stranu ale v porovnání s *Muzei ve vývoji společnosti a národní kultury* není uvedený problém natolik rušivý. Vzhledem k absenci obsáhlejších publikací je při studiu fungování správy a ochrany památek v padesátých letech potřeba vzít v potaz nabízející se archivní materiál. Pro potřeby práce byl využit fond *Úřad*

⁸ DENKSTEIN, Vladimír a kol. *Musea slouží lidu: příručka pro musejní a vlastivědné pracovníky*. Praha: Orbis, 1954.

⁹ ŠPĚT, Jiří. *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*. Praha: Národní muzeum, 1979.

¹⁰ DOUŠA, Pavel: *Organizace českého muzejnictví 1945-1989*. Opava, 2005. Disertační práce. Slezská univerzita v Opavě. Filozoficko-přírodovědecká fakulta.

¹¹ ELIÁŠOVÁ, Silvia. *Premeny slovenského múzejníctva v rokoch 1945-1970*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011.

¹² PRELOVSKÁ, Daniela. *Zväz slovenských múzeí a kultúrna politika (1945-1959)*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011.

¹³ HOBZEK, Josef. *Vývoj památkové péče v českých zemích: stručný nástin*. Praha: St. ústav památkové péče a ochrany přírody, 1987.

*předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959*¹⁴ nacházející se v Národním archivu. Přímo památkovým zákonem z roku 1958 se zabývá několik odborných studií. Ještě v roce přijetí popsal památkový zákon v *Časopisu přátel starožitností* Josef Hobzek¹⁵. Po roce 1989 se zákonem zabíraly například studie Marka Krejčího¹⁶ a Dagmar Sedlákové¹⁷ zveřejněné ve *Zprávách památkové péče*.

Čtvrtá kapitola popisuje proces přijetí zákona č. 54/1959 Sb., o muzeích a galeriích, a jeho obsah. Zmíněny budou směrnice, které na zákon o muzeích a galeriích reagovaly i slovenská verze muzejního zákona, zákon č. 109/1961 Sb. SNR, o muzeích a galeriích, z roku 1961, který je české verzi velice podobný. Mluvíme-li tedy o důsledcích přijetí muzejního zákona na československé muzejnictví, je třeba v případě slovenských muzeí počítat s dvouletým zpožděním. Stejně jako v případě dějin památkové péče lze jako informační zdroj použít archivní fond *Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959*, především pro studium procesu jednání o podobě zákona a různých osnov, které byly před jeho přijetím vypracovány. Kromě již zmíněných publikací věnujících se obecně dějinám muzejnictví zmiňme studii Josefa Beneše *Dvacet let muzejního zákona*¹⁸.

Nejdůležitější částí práce je poslední kapitola, která má za cíl ukázat jak poválečný vývoj československých muzeí, tak především vliv zákonů o kulturních památkách a o muzeích a galeriích na fungování muzeí v praxi. Jako příklady byla z již uvedených důvodů zvolena muzea v Písku a Českých Budějovicích. Jedná se o muzea, která byla založena v době tzv. první vlny zakládání regionálních muzeí v 70. a 80. letech 19. století. Otci zakladateli byli příslušníci místní inteligence, přičemž u českobudějovického muzea dominoval německý element. Důležité je, že obě muzea se soustředila na sběr dokladů o vývoji města a regionu. Jedná se tedy o muzea všeobecná neboli vlastivědná, nikoli specializovaná. Po druhé světové válce postupně rozšířila obě muzea oblast své působnosti, přičemž muzeum v Českých Budějovicích se stalo

¹⁴ NA Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959, kartony č. 107, 1052, 2385, 2397-2398, 2399, 3241.

¹⁵ HOBZEK, Josef. *Zákon o kulturních památkách*. In: *Časopis Společnosti přátel starožitností*. Praha: Společnost přátel starožitností, 1958, 66(3), s. 136-140.

¹⁶ KREJČÍ, Marek. *Zákon o kulturních památkách (Příspěvek k 40. výročí přijetí zákona č. 20/1958 Sb.)*. In: *Zprávy památkové péče. Časopis státní památkové péče*. Praha: Státní ústav památkové péče, 1999, 59(2), s. 71-73. Do názvu studie se vkradla chyba, neboť se jedná o zákon č. 22/1958 Sb.

¹⁷ SEDLÁKOVÁ, Dagmar. *Evidence kulturních památek padesát let po vydání zákona č. 22/1958 Sb.* In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Státní ústav památkové péče, 2008, 68(5), s. 428-431.

¹⁸ BENEŠ, Josef: *Dvacet let muzejního zákona*. In: *Muzejní a vlastivědná práce*. Praha: Národní muzeum, 1979, 17(2), s. 65-67.

muzeem krajským. Pro studium dějin obou institucí se nabízí v první řadě archivní materiál. Pro písecké muzeum jsou to fondy *Prácheňské muzeum v Písku*¹⁹ a *Okresní úřad Písek I.*²⁰, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu Písek. Pro historii muzea v Českých Budějovicích jsou důležité fondy *Jihočeské muzeum České Budějovice*²¹, *Krajský národní výbor České Budějovice*²² a *Jihočeský krajský národní výbor České Budějovice*²³, které se nacházejí ve Státním oblastním archivu v Třeboni. Užitečné jsou muzejní ročenky a studie, které vycházely k výročí založení obou muzeí. Zmíníme především *Vznik a vývoj píseckého muzea (ke 120. výročí jeho založení)*²⁴ od nynějšího ředitele muzea v Písku Jiřího Práška a studii Evžena Schneidera²⁵ ke sto letům muzea v Českých Budějovicích. Dějiny českobudějovického muzea vyšly v knižní podobě díky práci Jiřího Petráše *Jihočeské muzeum. Historie a sbírky*²⁶.

V rámci kapitoly bude popis historie jednotlivých muzeí rozdělen na období před a po roce 1958. Období před vydáním zákonů je součástí kapitoly z důvodů uvedení pozdějších událostí a procesů do kontextu. Po přijetí zákonů budou muzea sledována přibližně do poloviny 60. let, neboť v této době se již praktické důsledky právních norem musely projevit a zároveň se ještě nejedná o dobu spojenou se snahami o liberalizaci a odpolitizování muzejní činnosti v období Pražského jara. Právě doba po vydání zákona o kulturních památkách a o rok později zákona o muzeích a galeriích je pro celou práci stěžejní. Cílem je nastínit změny, které po přijetí zákonů ve fungování československých muzeí nastaly. Předpokladem je, že muzejní zákon znamenal pro československá muzea zásadní přelom a přispěl ke zkvalitnění jejich práce a pracovních podmínek. Byl významný už jen svou existencí, která znamenala poprvé oporu pro fungování muzeí v podobě právní normy. Výzkumným cílem je určit, zda zákon muzeím přinesl zkvalitnění podmínek jejich práce v podobě lepšího financování,

¹⁹ SOkA Písek, fond Prácheňské muzeum v Písku.

²⁰ SOkA Písek, fond Okresní úřad Písek I, kartony č. 502, 1081.

²¹ SOA Třeboň, fond Jihočeské muzeum České Budějovice, kartony 3, 6, 12.

²² SOA Třeboň, fond Krajský národní výbor České Budějovice, kartony 49, 753, 1255.

²³ SOA Třeboň, fond Jihočeský krajský národní výbor České Budějovice, karton 119.

²⁴ PRÁŠEK, Jiří. *Vznik a vývoj píseckého muzea (ke 120. výročí jeho založení)*. In: *Prácheňské muzeum v Písku. Zpráva o činnosti za rok 2004*. Písek: Prácheňské muzeum v Písku, 2005, s. 41-73.

²⁵ SCHNEIDER, Evžen. *100 let Jihočeského muzea - 100 let služby vědě a lidu: (Z projevu na slavnostním shromáždění n počest 100. výročí muzea 6. prosince 1977)*. In: *Muzejní a vlastivědná práce: Časopis Společnosti přátel starožitností*. Praha: Národní muzeum, 1978, 16(2), s. 92-97.

²⁶ PETRÁŠ, Jiří. *Jihočeské muzeum. Historie a sbírky*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2003.

zlepšení umístění jejich sbírek a expozic a úrovně personálního obsazení. Vzhledem k důrazu, který zákon klade na výchovnou činnost a zároveň na ideologické ukotvení muzeí v duchu socialismu a tzv. vědeckého světového názoru²⁷ je otázkou, zda pořádání krátkodobých výstav, přednášek, volnočasových kroužků atd. zaznamenalo po vstupu zákona v platnost výrazný kvantitativní nárůst. Hypotézou je, že se tak stalo a že i po stránce kvality umístění muzeí²⁸ a stavu jejich personálního obsazení, především v oblasti odborných vědeckých pracovníků²⁹, došlo k znatelnému pokroku. Očekávané je, že komparací budou zjištěny rozdíly v dynamice růstu mezi muzeem okresní úrovně v Písku a krajským muzeem v Českých Budějovicích. Předpokladem je, že pro krajské muzeum znamenalo přijetí zákona, který ho jmenoval „*střediskem muzejní a vlastivědné práce v kraji*“³⁰, významnější kvalitativní změnu a zároveň i odpovědnost za správu krajské muzejní sítě v oblasti metodologie a odborné pomoci menším muzeím.

Předmětem zájmu bude i vliv zákona o kulturních památkách na fungování československých muzeí na příkladu muzeí v Písku a Českých Budějovicích. Zákon č. 22/1958 Sb. přitom samozřejmě, na rozdíl od zákona č. 54/1959 Sb., necítil primárně na muzea, ale na památkovou péči. Muzeí se však týkají paragrafy č. 15 a 16, které pověřují nálezce či výkonné orgány národních výborů hlásit náhodné nálezy Archeologickému ústavu nebo krajskému muzeu, které jsou následně povinni provést na daných místech odborné ohledání. Zásadní je pak sedmáctý paragraf, který stanoví, že „*Veškeré movité archeologické památky, jež budou získány výkopy nebo náhodnými nálezy, jsou národním majetkem a ukládají se do muzeí.*“ Otázkou tedy je, měl-li památkový zákon, resp. jeho 17. paragraf, pozitivní vliv na sbírkový fond muzeí v podobě zvýšené akviziční činnosti. Předpokladem zároveň je, že muzea byla nucena kvůli přijetí zákona zajistit místo profesionálního archeologa, aby produktům zvýšené akviziční činnosti zajistila řádnou péči. Především v případě krajského muzea v Českých Budějovicích je pak otázkou, do jaké míry se tamní archeologičtí pracovníci zapojovali do provádění terénních výzkumů a záchranných výkopů.

²⁷ Zákon č. 54/1959 Sb., o muzeích a galeriích, § 3.

²⁸ Budovám muzeí a galerií se zákon věnuje ve čtrnáctém paragrafu.

²⁹ Pracovníkům muzeí a galerií se zákon věnuje ve třináctém paragrafu

³⁰ Tamtéž, § 4, odst. 4.

1. Československo v letech 1945-1960 z hlediska proměn majetkové situace a přístupu ke kulturnímu dědictví

1.1. Znárodnění

1.1.1. 1945-1948

Znárodnění, jak proběhlo v poválečném Československu, znamenalo odnětí vlastnických práv původním vlastníkům a jejich převod na stát. Jednalo se tedy o vyvlastnění majetku, který byl „zestátněn“. Takto znárodněný majetek, jehož rozsah byl nesrovnatelně vyšší než ve většině ostatních evropských zemích,³¹ byl pak začleněn do národních podniků, které byly samostatnými právníckými osobami. Stát tak neručil za jejich závazky a zisk byl odváděn do státního rozpočtu.³²

Nacionalizace majetku byla jako politický cíl poválečné vlády prezentována v *Košickém vládním programu*. Připraven byl zástupci KSČ a již 29. března 1945 byl v Moskvě schválen a podepsán. Zástupci londýnského demokratického exilu nebyli na košická vyjednávání dostatečně připraveni a k programu připravenému komunisty nenabídli adekvátní alternativu. Program byl tedy 5. dubna 1945 na společném jednání Slovenské národní rady a československé vlády³³ přijat.

Pro budoucí znárodnění jsou zásadní články označené římskými číslicemi X. a XI. Jejich jazyk je vyhroceně nacionalistický, ostatně v podobném duchu je psán celý program. V jedenáctém článku, který se zabývá zemědělstvím, se například mluví o „vyslyšení volání českých a slovenských rolníků a bezzemků“ po nové pozemkové reformě a o „vyrvání české a slovenské půdy z rukou cizácké německo – maďarské šlechty“. Desátý článek stanovuje vytvoření národních správ na majetek občanů nepřátelských států, zejména Německa a Maďarska. Tento majetek měly spravovat

³¹ Kromě Sovětského svazu proběhlo obdobně velké znárodnění ještě v Albánii, Jugoslávii a Rumunsku. (Viz JIRÁSEK, Zdeněk. *60 let od počátku první vlny znárodnění v Československu*. In: *Revue Politika*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 3(10), 2005. Dostupné online: <https://www.cdk.cz/60-let-od-pocátku-první-vlny-znarodnovani-v-ceskoslovensku>)

³² KUKLÍK. *Dějiny československého práva 1945-1989*, s. 28.

³³ Předsedou této vlády (s funkčním obdobím od 5. 4. 1945 do 2. 7. 1946) byl Zdeněk Fierlinger, představitel levicového křídla Československé sociální demokracie, které prosazovalo úzkou spolupráci s Komunistickou stranou Československa.

příslušné národní výbory až do té doby, než o nich nerozhodl příslušný zákonodárský orgán.³⁴

Programové body Košického vládního programu naplňovaly dekrety prezidenta republiky vydávané do ustanovení Prozatímního Národního shromáždění 28. října 1945. To je také následně 28. března 1946 schválilo a prohlásilo za zákony ústavním zákonem č. 57/1946 Sb., přičemž za zákony musely být považovány ještě před tímto aktem. V důsledku tlaku komunistů a sociálních demokratů byl rozsah znárodnění ještě mohutnější, než jak byl stanoven ve dvanáctém článku Košického vládního programu.³⁵ Z majetkoprávního hlediska je důležitý dekret č. 5/1945 Sb. z 19. května 1945, o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody³⁶ a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. Dále dva červencové dekrety, dekret č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, a dekret č. 28/1945 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci. Klíčovým dekretem byl dekret č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, který vymezoval, kterých osob se týkal odsun. Majetek, o němž hovořil již zmíněný dekret č. 5/1945 Sb., byl de iure bez náhrad zkonfiskován říjnovým dekretem č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. Všechny majetkoprávní dekrety se netýkaly pouze osob německé a maďarské národnosti, v jejichž případě bylo zabavování majetku opodstatněno principem kolektivní viny, ale i českých a slovenských kolaborantů. Naopak příslušníkům nepřátelských národů nebyl majetek zabaven, pokud dokázali, že se aktivně zúčastnili boje za zachování celistvosti a osvobození Československa, což se samozřejmě dokazovalo velice obtížně.³⁷

Konfiskace měly za následek velké množství opuštěných památkových objektů a dalších nemovitostí v pohraničí, jejichž často umělecky cenné vybavení bylo drancováno. Zemský národní výbor v Praze doporučil zřizování sběrů cenných předmětů, které zaštiťovaly místní národní výbory. Pracovali pro ně místní učitelé,

³⁴ Text Košického vládního programu je dostupný online na: http://www.totalita.cz/txt/txt_kv.pdf

³⁵ KUKANOVÁ, Katarína. *Znárodnění v Československu v letech 1945-1980*. In: KUKLÍK, Jan a kol. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, s. 80.

³⁶ Poválečné československé právo toto období vymezuje daty 30. září 1938 až 4. května 1945.

³⁷ KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009, s. 25.

kulturní pracovníci atd., většinou laici, takže často opomíjeli méně nápadné cenné kusy, které se stávaly obětí překupníků. Obsah sběren v některých případech rozprodávaly i samotné MNV.³⁸

Dekrety, kterými započala první vlna velkého znárodnování průmyslu a obchodu, byly dekrety č. 100/1945 Sb. až 103/1945 Sb. z 27. října 1945. Dekret č. 100 znárodnoval zestátněním doly a některé průmyslové podniky, z nichž jmenujme především energetické podniky, železárny a ocelárny, které byly znárodněny bez ohledu na počet zaměstnanců nebo vybavení. Podniky jiných odvětví pak byly znárodnovány, pokud přesahovaly stanovený počet zaměstnanců, jako například elektrotechnické podniky nad 500 zaměstnanců. Například skláren se nacionalizace týkala, pokud měly celkový obsah sklářských pánví³⁹ větší než 1000 litrů. Následujícími dekrety byly znárodněny ještě některé potravinářské podniky, akciové banky a soukromé pojišťovny. Kinematografie byla znárodněna již v srpnu dekretem č. 50/1945 Sb.

Znárodnovány byly všechny podniky, které splňovaly dekretem stanovené podmínky bez ohledu na národnost majitelů. Z tohoto procesu byly vyňaty družstevní podniky a podniky, jejichž další fungování nebylo ve veřejném (státním) zájmu. Bylo rovněž teoreticky možné obdržet vládní výjimku ze zvláštních důvodů. Znárodnoval se vždy celý podnik, tedy i včetně přidružených závodů, v nichž nemusela probíhat výroba, která znárodnění přímo podléhala. Za znárodněný majetek příslušela původnímu majiteli náhrada až na výjimky, které představovaly Němci, Maďaři a zrádci.⁴⁰ Text dekretu č. 100/1945 Sb., který vyplácení náhrad ve svém druhém oddílu popisuje, je formulován poměrně vágně. Například v odstavci čtvrtém sedmého paragrafu se mluví o výjimkách pro poskytování náhrad v případech, kdy by neposkytnutí náhrady neodpovídalo zásadám slušnosti. Náhrady ve skutečnosti většinou poskytovány nebyly.⁴¹

Pod vlastnictvím státu přešly veškeré nemovitosti, zařízení, příslušenství, výrobky a další majetek znárodněných podniků. Vzhledem k rozsahu znárodnění a konfiskací se tak pod státní správu dostala řada movitých i nemovitých věcí, hradů a zámků, které měly vysokou kulturní hodnotu. Na tuto skutečnost reagoval zákon č. 137/1947 Sb. ze

³⁸ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. Praha: Artefactum, 2004, s. 27.

³⁹ Nádobu určená k tavení skla

⁴⁰ Výjimku měli představovat ti Němci a Maďaři, kteří dokázali, že zůstali věrni Československé republice.

⁴¹ PLÍVA. *Soubor znárodnovacích předpisů vydaných v letech 1945-1951*. s. 4.

dne 16. května 1946, který ustanovoval Národní kulturní komise. Jednu pro českou a druhou pro slovenskou část republiky, pro správu státního kulturního majetku⁴², který přebíraly do své správy od Státního pozemkového fondu, pečovaly o něj a zpřístupňovaly ho veřejnosti. Zabývaly se třízením mobiliáře ze zestátněných hradů, zámků, vil a domů. Omezovány byly nejen finančně, ale i personálně – nedostatkem odborníků. Potýkat se navíc musely s ničivými následky, které válečné období na památkách zanechalo.

Věnovaly se ovšem také propagaci provozovaných objektů a vypracovávání materiálů pro průvodce, přičemž vznikla i předmluva, která měla být čtena na všech prohlídkách. Jejím autorem byl člen závodní organizace KSČ Pavel Hložek, který začínal větou: „*Po vítězství slavné Rudé armády v roce 1945 a po vítězství únorovém v roce 1948 byla u nás navždy odstraněna příživnická kasta bývalá šlechta.*“⁴³ Národní kulturní komise tedy pouze nezachraňovaly a nepečovaly o památky, ale po únoru 1948 se podílely se i na propagandistickém řešení problému, který po zkonfiskování německého majetku nastal. Tím bylo to, jak prezentovat stavby a umělecká díla, která byla mimořádně umělecky hodnotná, ale jejich autory a bývalými majiteli byli občané německé národnosti a tzv. nepřátelé socialistického zřízení. I přesto však postupně začaly vadit vysoké pravomoci, které Národní kulturní komise měla a na konci roku 1951 byla v rámci reorganizace státní památkové péče zrušena.

Rozprodávání konfiskovaných movitých věcí kulturní hodnoty, jako byly obrazy, sochy, staré knihy, starožitnosti atd. upravovaly ve svých vyhláškách v letech 1946 a 1947 Osidlovací úřad a Fond národní obnovy. Z prodeje a dražeb vyjímaly obzvláště cenné umělecké předměty a předměty vysoké historické hodnoty. Uplatňoval se ale i zdánlivě opačný přístup. Zemský národní výbor například v roce 1947 v *Českém zemském věstníku* upozorňuje na to, že v konfiskovaném majetku se nacházejí předměty umělecky nehodnotné a z národního hlediska závadné a vyzívá ke stažení takovýchto movitých věcí z prodeje.⁴⁴ Směrnice pro vývoz památek z roku 1947 ukládala povinnost vlastnit povolení od Státního památkového úřadu, v případech obzvlášť cenných

⁴² Podle § 3 se za něj považovaly přírodní památky a rezervace, archeologické lokality, stavební objekty hodnoty umělecké nebo historické s přílehlými pozemky a movité věci hodnoty umělecké, historické nebo vědecké.

⁴³ UHLÍKOVÁ. *Národní kulturní komise 1947-1951*, s. 53.

⁴⁴ NESVADBÍKOVÁ, VINTER, WIRTH. *K vývoji památkové péče na území Československa. Sv. 1, Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*, s. 115.

uměleckých děl od ministerstva školství a osvěty.⁴⁵ Sankce za nezákonný vývoz či ničení památek byly stanoveny až v Trestním zákoně správním č. 88/1950 Sb., který platil od 17. července 1950 a ukládal pokuty do 250 000 Kčs nebo tresty odnětí svobody do 6 měsíců za zmíněné činy.⁴⁶

⁴⁵ Tamtéž, s. 119.

⁴⁶ Zákon č. 88/1950, Trestní zákon správní, hlava IV., § 125, odst. 1.

1.1.2. Po únoru 1948

Druhá etapa znárodňování proběhla po únorovém státním převratu v roce 1948. Mocenský monopol získala komunistická strana, která vyhlásila tzv. lidově demokratickou republiku, která ovšem ve skutečnosti byla diktaturou s totalitárním systémem vlády.

Právní oporu režimu měla představovat nová ústava, kterou Ústavodárné národní shromáždění schválilo 9. května 1948. Prezident Edvard Beneš ji odmítl podepsat a před nabytím její účinnosti na svou funkci 7. června 1948 rezignoval. Ústavu tak signoval až nový prezident Klement Gottwald.⁴⁷ Na rozdíl od ostatních nových ústav zemí východního bloku zachovávala československá ústava některé demokratické instituce a občanské svobody, jako byla například svoboda projevu nebo svoboda vyznání. Tato ustanovení však měla pouze proklamativní charakter a komunistický režim se jimi v praxi neřídil. Samotný text ústavy byl přizpůsoben k jeho možnému obcházení⁴⁸ a do přijetí nové ústavy v roce 1960 byl několikrát pozměňován.

Z hlediska proměn majetkové situace a přístupu ke kulturnímu dědictví je potřeba zmínit, že ústava v institutu osobního vlastnictví garantovala právo vlastnit nemovitost, která nesloužila k výrobě, ale k osobnímu užívání vlastníka.⁴⁹ Památkové ochraně se věnoval druhý odstavec devatenáctého paragrafu ústavy. Ten stanoví, že kulturní statky jsou pod ochranou státu, který je má zpřístupňovat veřejnosti. Tvůrčím pracovníkům má vytvářet vhodné podmínky pro jejich práci, má podporovat vědu a umění „*v zájmu rozvoje národní kultury, pokroku a obecného blahobytu*“. Formulace je to opět vágní a nabízela mnoho možných výkladu.

Druhá vlna znárodňování zestátněním svým rozsahem převyšovala první etapu z roku 1945. Oporu měla v zákonech č. 114/1948 Sb., 115/1948 Sb. a 118/1948 Sb., které byly vydány 28. dubna 1948, tedy ještě před přijetím nové ústavy. Tyto zákony, které pozměňovaly dekrety prezidenta republiky č. 100 a 101⁵⁰ z roku 1945, znárodňovaly podniky těžkého a lehkého průmyslu a podniky potravinářského průmyslu. Téhož dne byly přijaty zákony č. 118/1948 Sb., o organizaci velkoobchodní

⁴⁷ KUKLÍK. *Vývoj československého práva 1945-1989*, s. 118.

⁴⁸ Tamtéž, s. 120.

⁴⁹ BÍLÝ, Jiří Libor. *Právní dějiny na území České republiky*. Praha: Linde, 2003, s. 385.

⁵⁰ Dekret č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků a dekret č. 101/1945 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského.

činnosti a znárodnění velkoobchodních podniků, č. 119/1948 Sb., o organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství, č. 120/1948 Sb., o znárodnění obchodních podniků s 50 nebo více činnými osobami a zákon č. 121/1948 Sb., o znárodnění ve stavebnictví. Pátého a šestého května schválilo Ústavodárné Národní shromáždění další zestátňovací zákony č. 122 až 125/1948 Sb., které zestátňovaly cestovní kanceláře, polygrafické podniky, hostinské a výčepní podniky a ubytovací zařízení a přírodní léčivé zdroje a lázně. Během dubna a května byly mimo zákony zestátňující průmysl a služby vydány ještě zákony, které zestátňovaly filmový průmysl, rozhlas a bankovní sektor. Posledním vydaným znárodnovacím zákonem byl zákon č. 311/1948 Sb. z 22. prosince 1948, který zestátňoval dopravní podniky. Na počátku padesátých let byly ještě některé z těchto zákonů novelizovány.

První etapa znárodnění cílila na velké podniky. Zestátňování roku 1948 se naproti tomu týkalo i středních a malých podnikatelů, jakož i obchodníků a živnostníků. Svým rozsahem tedy bylo opravdu drastické. Formální hranice pro zestátnění byla z 500 zaměstnanců, jako tomu bylo roku 1945, v roce 1948 stažena na 50 zaměstnanců, přičemž byl znárodněn každý podnik, který tohoto počtu dosáhl kdykoli po 1. lednu 1946.⁵¹ Původním vlastníkům měla být vyplácena náhrada, ale nikdy nebyl k tomuto úkonu schválen prováděcí předpis a na druhé straně byl oproti roku 1945 rozšířen okruh osob, které na finanční reparaci nárok neměly. V praxi tak k vyplacení náhrady docházelo jen výjimečně, dosáhnout na ní teoreticky mohly oběti nacistické perzekuce nebo lidé, kteří se mohli ocitnout v hmotné nouzi. O vyplacení náhrady musel rozhodnout příslušný ministr po dohodě s ministrem financí.⁵²

⁵¹ KUKLÍK. *Dějiny československého práva 1945-1989*, s. 93.

⁵² Tamtéž, s. 95.

1.2. Církev, šlechta, privátní sbírky

1.2.1. Církev

Podle prvního sčítání lidu v Československu v roce 1921 bylo z více než 13,5 milionu obyvatel pouze 724 000, tedy 5,3 %, bez vyznání. Při druhém sčítání roku 1930 se k žádné církvi nepřihlásilo 854 000 lidí, což při nárůstu počtu obyvatel na 14,7 milionu činilo 5,8 %. Po druhé světové válce se snížil počet obyvatel v důsledku válečných let, odsunu občanů německé národnosti a ztráty Podkarpatské Rusi na 12 milionů, z nichž 766 000 (6,5 %) bylo bez vyznání. Velice zajímavý je údaj z prvního poúnorového sčítání lidu z roku 1950, které zaznamenalo pouze 489 600 občanů bez vyznání. To představovalo 4,18 % z celkové populace státu, přičemž na Slovensku to bylo pouhých 0,26 %.⁵³ Dalo by se to vysvětlit tím, že KSČ až do podzimu 1949 postupovala při řešení otázky „opia lidstva“ velice opatrně a nepouštěla se s církvemi do zásadnějších konfliktů.

Ministerstvo vnitra v roce 1950 registrovalo 12 církví, 30 náboženských společností a sekt a více než 1400 náboženských spolků.⁵⁴ Nejsilnější církví byla římskokatolická církev, která navíc po druhé světové válce nabyla vysokého morálního kreditu, neboť její kněží i biskupové byli pronásledováni a vězněni v koncentračních táborech. Složitější situace panovala na Slovensku, kde byla římskokatolická církev částečně zkompromitována spoluprací s režimem, jehož hlavní představitel Jozef Tiso byl římskokatolickým knězem. Na úbytku věřících se tato skutečnost po válce promítla jen minimálně. Naproti tomu po odsunu německého obyvatelstva, které bylo z většiny římskokatolického vyznání, a likvidaci řeckokatolické církve v roce 1950⁵⁵, zbylo v Československu 8,94 milionu katolíků, přičemž v roce 1921 jich bylo 11 milionů. Kolem jednoho milionu členů měly v poválečném Československu různé evangelické církve a přibližně 900 tisíc věřících sdružovala církev československá, která vznikla v roce 1918, kdy se oddělila od římskokatolické církve.⁵⁶

⁵³ KAPLAN. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, s. 5.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ 28. dubna 1950 byl na zinscenovaném shromáždění delegátů schválen manifest o „návratu“ řeckokatolické církve k pravoslaví. Mnoho řeckokatolických duchovních bylo následně pronásledováno a vězněno.

⁵⁶ Tamtéž, s. 5-6.

Z uvedených statistik je patrné, že především římskokatolická církev byla organizací s velkým sociálním, kulturním, náboženským, charitativním a vzdělávacím vlivem. Její vrcholné představitele v Československu navíc navrhoval Vatikán, přičemž se podle dohody z roku 1928 měl dotázat československé vlády, zda nemá proti jmenování arcibiskupa či biskupa námitek. Majetkovou základnu katolické církve v Československu tvořilo 319 000 Ha lesní a zemědělské půdy, které se téměř vůbec nedotkla první pozemková reforma.⁵⁷ Kontroverzním tématem se po válce stalo uplatňování dekretů prezidenta republiky o konfiskacích Němcům, Maďarům a zrádcům na některý církevní majetek. I přes převažující nesouhlas mezi ostatními ministry nechal v roce 1946 ministr zemědělství Július Ďuriš znárodnit majetek řádu německých rytířů a klášter ve Vyšším Brodě. Toto rozhodnutí označil o dva roky později Nejvyšší správní soud v Praze za nezákonné, ale vzhledem k převratu zůstal majetek státním.

Ještě větší odpor ze strany katolické církve vyvolal zákon o revizi první pozemkové reformy č. 142/1947 Sb. z 11. července 1947 a zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě, z 21. března 1948, který vešel v platnost 14. dubna téhož roku. Církev i přes velké protesty arcibiskupa Berana, biskupů i Vatikánu přišla o téměř všechny zemědělské a lesní pozemky. Byla tak zlikvidována její hlavní hospodářská základna.

Po neúspěšných pokusech o mírnější řešení sporů s katolickou církví a po blamáži s Katolickou akcí⁵⁸ přistoupila komunistická vláda k vydání tzv. církevních zákonů. Jedná se o zákon č. 217/1949 Sb. z 14. října 1949, kterým se zřizoval Státní úřad pro věci církevní a vládní nařízení č. 219/1949 Sb. z téhož dne o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Církev byla místo odluky pevně připoutána ke státu a ztratila svoji autonomii. Nejvyšším úřadem pro církevní otázky se stal Státní úřad pro věci církevní a duchovní se de facto stali státními zaměstnanci. Stát, kterému museli složit slib věrnosti, jim vyplácel plat a v poslední instanci rozhodoval o jejich ustanovení do funkce. Pod státní kontrolu se dostala církevní nakladatelství i školství. Oba zákony se týkaly všech církví, přičemž byly rozvedeny v jednotlivých vládních nařízeních.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tzv. Katolická akce byla státem řízenou organizací, která byla založena 10. června 1949. Jejími členy se stali i někteří kolaborující kněží, jako byl např. Josef Plojhar. Akce skončila neúspěchem, neboť byla odmítnuta jak československými biskupy v čele s arcibiskupem Beranem, tak Vatikánem.

Vládní nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římsko-katolické státem stanovilo, že zástupci církve a správci církevního majetku jsou povinni sestavovat rozpočty a předkládat je ke schválení Státnímu úřadu pro věci církevní.⁵⁹ Prováděcí nařízení tento zákon dále konkretizovalo tak, že duchovní či správci církevního majetku museli předložit rozpočet, závěrečné účty a majetkové přiznání. Státní úřad pro věci církevní poté diecézi vyměřil „částku nutnou k úhradě skutečné potřeby“, která měla představovat rozdíl mezi celoročními výdaji a příjmy.⁶⁰ Zvláštní finanční pomoc, která nebyla zahrnuta v rozpočtu, poskytoval stát v mimořádných případech, především pro havarijní opravy nemovitého majetku.⁶¹ Druhý odstavec jedenáctého paragrafu vládního nařízení č. 219/1949 Sb., totiž říká, že „*Veškerý soukromý a veřejný patronát nad kostely, obročími a jinými církevními ústavami přechází na stát.*“ O štědrosti státu při opravách církevních památek ovšem vypovídá už samotné vládní nařízení, které mluví o tom, že při sestavování rozpočtů je třeba „*dbáti naprosté úspornosti*“.⁶² Z této úspornosti se velká část sakrálních staveb dosud nevzpamatovala, některé byly nenávratně zničeny a vymazány z krajiny.⁶³

Negativně se na správě církevních památek podepsala i likvidace řeholních společenství. Po monstrprocesu s představenými některých klášterů, který je známý jako Machalka a spol., a který skončil vynesením krutých rozsudků 4. dubna 1950, tedy na Velký pátek, následovala v noci z 13. na 14. dubna první etapa „Akce K“, kdy bylo 876 řeholníků ze sedmi nejsilnějších řádů násilím převezeno do centralizačních a internačních táborů.⁶⁴ Druhá etapa proběhla ve dnech 27-28. dubna. Celkem bylo internováno 2376 řeholníků z 28 řádů a 219 řádových domů.⁶⁵ Ženské řeholní řády postihl stejný osud v červenci až září téhož roku během tří etap tzv. Akce Ř. Do 33 středisek bylo soustředěno 4262 řádových sester, z nichž 2000 bylo následně nuceně převedeno do průmyslu.⁶⁶ Na přípravě obou akcí se nejvýznamněji podílela druhá

⁵⁹ Nařízení vlády č. 219/1949 Sb., § 9.

⁶⁰ Tamtéž, § 22–31.

⁶¹ Tamtéž, § 24.

⁶² Tamtéž, § 25, odst. 2.

⁶³ Například za rok 1955 podaly české a moravské krajské národní výbory včetně ÚNV Praha návrhy rozpočtů na opravy církevních památek dohromady za 21 941 100 Kčs, Ministerstvo školství a národní osvěty poté tyto výdaje snížilo na 19 944 300 Kčs. (Viz NA Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959, karton 2385, sign. 12, *Návrh na rozpočet na církevní památky pro rok 1955*)

⁶⁴ BALÍK, HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 160.

⁶⁵ MAIXNEROVÁ, Šárka. *Hoří déšť, aneb, Zpráva o "Akci K", noci ze 13. na 14. dubna 1950, kdy měl být internován Bůh*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 22.

⁶⁶ KAPLAN. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, s. 121.

Komise pro církevní a náboženské otázky, která byla při ÚV KSČ ustanovena 25. dubna 1949. Jejimi původními členy byli Alexej Čepička, Vladimír Clementis, Zdeněk Fierlinger, Jiří Hendrych, Václav Kopecký a Viliam Široký, proto byla nazývána jako „církevní šestka“. Likvidace řeholních řádů neproběhla zákonnou cestou, Státní úřad pro věci církevní se k akci vrátil vyhláškou č. 351/1950 ze dne 31. května 1950. Ta stanovila, že správu majetkových podstat řádů a kongregací, které neslouží řeholním účelům, přejímá náboženský fond. Řeholním účelům ovšem přestaly tyto nemovitosti sloužit z důvodu násilného zásahu ze strany státu.

Po odsunu občanů německé národnosti z pohraničí, znárodnění průmyslu a kolektivizaci představovaly akce K a akce Ř největší majetkový přesun v dějinách poválečného Československa, přičemž se jednalo z velké části o movité i nemovité věci významné kulturní a historické hodnoty.⁶⁷ Většinu ze zabraných budov nedostaly nemocnice a rodiny, jak bylo slibováno, ale Ministerstvo vnitra a armáda, které následně ve velké části případů svým užíváním zapříčinily jejich zničení. Movitý majetek si v lepším případě rozdělily kulturní instituce. Například Národní knihovna a státní vědecké knihovny a archivy získaly z klášterních knihoven a archivů přes 1 260 000 knih. Národní galerie přijala 624 obrazů a 247 plastik, Uměleckoprůmyslové muzeum získalo přes 1100 uměleckých předmětů, započítány jsou přitom pouze předměty zabavené mužským řeholním řádům.⁶⁸ Nárůst sbírkového fondu ovšem neregistrovaly pouze velké instituce, ale i okresní muzea, galerie a knihovny. V horším případě byly cenné knihy a umělecké předměty, které kláštery uchovávaly, zničeny nebo rozkradeny příslušníky Bezpečnosti a armády.

⁶⁷ Například celková hodnota pouze nemovitého majetku ženských řeholních řádů v Československu činila kolem 475 milionů Kč. (Viz BALÍK, HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 179)

⁶⁸ VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řeholí 1948-1950*. In: STŘÍBRNÝ, Jan, a HANUŠ, Jiří. *Stát a církev v roce 1950: sborník příspěvků z konference pořádané Českou křesťanskou akademií, Ústavem pro soudobé dějiny, Centrem pro studium demokracie a kultury ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským dne 21. června 2000 v Emauzském klášteře v Praze*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2000, s. 64.

1.2.2. Šlechta a soukromí sběratelé

Šlechtických rodů se významně dotkly poválečné dekrety prezidenta republiky, především dekret č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.⁶⁹ Na jeho základě přešlo do správy Ministerstva zemědělství a po něm Národního pozemkového fondu 496 hradů a zámků včetně jejich vnitřního zařízení.⁷⁰ Tento majetek spravovaly Národní kulturní komise pro správu státního kulturního majetku.⁷¹

Stejně jako církev zasáhl i šlechtu zákon č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, který stanovil limit pro maximální držbu 50 Ha zemědělského a lesního majetku, do čehož se počítaly i rybníky a pastviny. Zákon zároveň znárodňoval tzv. zbytkové statky, což byly zemědělské a lesní podniky nebo jiné samostatné hospodářské jednotky. Reforma byla plně provedena až po únoru 1948, kdy bylo revizi podrobeno 422 velkostatků s celkovou rozlohou přes milion hektarů.⁷²

Prováděcí nařízení vlády vstoupilo v účinnost 9. ledna 1948, samotný zákon byl ale vydán už 11. července 1947, tedy pouze den po vydání tzv. Lex Schwarzenberg. Pod tímto pojmem se skrývá zákon č. 143/1947 Sb., o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou. Zákon zestátňoval „*nemovitý majetek zemědělský, lesní, rybníční, průmyslový, obchodní a živnostenský, zapsaný knihovně na Josefa Adolfa knížete ze Schwarzenbergů, Jana knížete ze Schwarzenbergů a dr. Adolfa Schwarzenberga, v to počítaje všechny budovy a zámky s jejich zařízením, se všemi právy a závazky, dále živý i mrtvý inventář se zásobami a konečně veškeren provozní kapitál*“.⁷³ Zabrány byly i osobní movité věci, často značné historické či umělecké hodnoty, jako sbírky obrazů, známek a loveckých trofejí, nebo i rodinný schwarzenberský archiv.⁷⁴ Zákon je v kontextu československého práva ojedinělý tím, že je namířen proti konkrétní osobě, JUDr. Adolfu Schwarzenbergovi. Z historického hlediska je pozoruhodná argumentace pro přijetí zákona ze strany poslance dr. Jana

⁶⁹ Viz kapitola 1.1.1.

⁷⁰ UHLÍKOVÁ. *Šlechtická sídla ve stínu prezidentských dekretů*, s. 31.

⁷¹ Viz kapitola 1.1.1.

⁷² UHLÍKOVÁ. *Šlechtická sídla ve stínu prezidentských dekretů*, s. 31.

⁷³ Zákon č. 143/1947 Sb., o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou, §1, odst. 2.

⁷⁴ KALKUŠOVÁ, Slávka. *Kauza Lex Schwarzenberg: otazníky kolem vyvlastnění majetku hlubocké větve Schwarzenbergů*. Ostrava: Key Publishing, 2018, s. 47.

Bartušky za KSČ, který prohlásil: „*Jejich rod pochází z Bavor a není bez zajímavosti podtrhnouti, že jejich předek byl povýšen do stavu svobodných korouhevních pánů za zásluhy o německou říši a za pomoc, kterou svým dobrovolně naverbovaným vojskem poskytl císaři Zikmundovi v křížáckém tažení proti husitům.*“⁷⁵ Odůvodnit znárodnění majetku odpůrci nacismu Adolfu Schwarzenbergovi, na kterého se nevztahovaly prezidentské dekrety, tím, že jeho předek před šesti staletími podporoval Zikmunda Lucemburského, je úsměvné. Zajímavý je ovšem celý patos, který byl využíván. První pozemková reforma měla odčinit Bílou Horu a komunisté šli ještě dále, pokračovali v boji, který započali husité jakožto „první komunisté“ proti katolické šlechtě, která je automaticky chápána jako německá. Těžili tak z protiněmecké nálady, která v československé společnosti po druhé světové válce dominovala. Spravedlnosti mělo být učiněno za dost tím, že byl vyvlastněn majetek šlechtice, který je označen za Bavora a Němce. To, že byl prokazatelně antinacistou a jeho majetek byl za války zabrán gestapem už dr. Bartuška nezmiňuje.⁷⁶ Poslanci rovněž opomenuli připomenout, že na majetek dr. Schwarzenberga byla po konci války protizákonně uvalena národní správa a již v roce 1946 se ho hodlal, za garanci některých jistot, sám vzdát ve prospěch státu, což nebylo přijato především kvůli poslancům za KSČ.⁷⁷ V důsledku přijetí zákona byl zabaven mimo jiné i zámek ve Vimperku, ve kterém od roku 1961 sídlí tamní městské muzeum.⁷⁸

Ztráta rozsáhlých zemědělských majetků aristokracie byla potvrzena zemědělskými zákony z března 1948, především pak zákonem č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě. Šlechta tak, stejně jako církev, přestala být schopná starat se o své, většinou památkově hodnotné, nemovitosti. Například Karel VI. Schwarzenberg, hlava orlické větve Schwarzenbergů, byl v lednu 1948 dotázán Klubem českých turistů, zda by mu nesvěřil do správy hrad Zvíkov. Jeho stanovisko není známo, ale s převodem souhlasil stát, který si na to činil právo podle zákona o revizi pozemkové reformy. Naopak nedaleký Orlík se sám Karel VI. pokusil převést pod pražské vojenské

75 Stenoprotokol ze schůze Ústavodárného NS RČS ze dne 10. července 1947. Dostupný online: <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/065schuz/s065001.htm>

76 SOUKUP, Ladislav. „*Lex Schwarzenberg*“ – *Mimořádný případ vyvlastnění nemovitého majetku v roce 1947*. In: KLÍMA, Karel a JIRÁSEK, Jiří. *Pocta Jánů Gronskeému*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 81.

77 KALKUŠOVÁ. *Kauza Lex Schwarzenberg: otazníky kolem vyvlastnění majetku hlubocké větve Schwarzenbergů*, s. 96.

78 *Stručná historie zámku. Základní data a nejdůležitější majitelé*. [online]. Dostupné online: <https://www.zamek-vimperk.cz/cs/historie>

historické muzeum. Stát ovšem neudělil k převodu svůj souhlas a k dohodě před odchodem Karla VI. do exilu nedošlo.⁷⁹ Podobný osud měly památkové objekty ve vlastnictví Czerninů, Kinských a dalších šlechtických rodů. Inventář v památkově nejceněnějších památkách byl ponechán z turistických důvodů na místě. V ostatních případech byl předán muzeím či galeriím. Velké množství umělecky a historicky cenných předmětů bylo ovšem vydraženo nebo zničeno.

Majetky šlechtických rodů, na které se nevztahovaly žádné z výše uvedených zákonů, získal stát většinou za použití represí a nátlaku na jednotlivé členy šlechtických rodů. Cílem bylo donutit majitele k odchodu do zahraničí, což bylo u velké části z nich ještě během roku 1948 splněno. Stát tak mohl disponovat jejich majetkem na území Československa, přičemž objem tohoto majetku byl tak velký, že nekoncepční správa zapříčinila většinou jeho postupnou devastaci. Členové šlechtických rodů, kteří exil odmítli, byli kriminalizováni a pracovali v podřadných profesích.⁸⁰

Umění nesbírali pouze příslušníci šlechtických rodů, ale i sběratelé nearistokratického původu. Ti byli prvně negativně ovlivněni zákonem č. 134/1946 Sb. ze dne 15. května 1946 o dávce z majetkového přírůstku a o dávce z majetku, který mezi majetkem spadajícím pod dávky udával i „*předměty z drahých kovů, předměty umělecké, ozdobné a přepychové (včetně starožitností), jakož i sbírky všeho druhu, na př. sbírky mincí, poštovních známek apod.*“.⁸¹ S mnohem represivnějšími opatřeními se však sběratelé a obecně příslušníci vyšších společenských vrstev potýkali po únoru 1948. Nejdůležitější je v tomto ohledu zákon č. 138/1948 Sb. z 4. června 1948 o hospodaření s byty. Zákon stanovil termín „nadměrný byt“, což byl byt či dům, který měl více pokojů než obyvatel.⁸² Cílem bylo skrze pokuty donutit majitele k stěhování. Ti se pak museli zbavovat sbírek obrazů či starožitností, které se jim do jejich nových menších bytů nevešly. Počet sběratelů se rapidně snižoval, a tak tyto předměty následně získávala hlavně místní muzea a galerie.

79 HORČIČKA, Václav a ŽUPANIČ, Jan. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017, s. 557.

⁸⁰ Tamtéž, s. 579.

⁸¹ Zákon č. 134/1946 Sb., o dávce z majetkového přírůstku a o dávce z majetku, §8, odst. 14.

⁸² Zákon č. 138/1948 Sb., o hospodaření s byty, §15, odst. 1.

2. Československé muzejnictví po druhé světové válce do konce 50. let

2.1. Organizace a správa

Po druhé světové válce se československá muzea nacházela v obtížné situaci. Na jedné straně sčítala ztráty z doby nacistické okupace na budovách a sbírkových fondech. Potýkat se zároveň musela s nedostatkem financí a tím pádem i zaměstnanců. Na straně druhé se musela rychle zorientovat v nastalé situaci a flexibilně přijímat nové přírůstky do sbírkových fondů pocházející od obyvatel vysídlených z pohraničí. Významný český muzeolog Jiří Špét napsal, že: „*Po roce 1945 procházela česká muzea tak hlubokými kvalitativními proměnami, a tak bouřlivým vnitřním přerodem jako málokterý úsek naší kultury.*“⁸³

Ideologická koncepce československého muzejnictví doznala, stejně jako ostatní složky kultury, po druhé světové válce značných změn. Vzhledem k osvobození Rudou armádou a politické dominanci KSČ, stvrzené mimo jiné Košickým vládním programem, pozorujeme i v poválečném muzejnictví u nás výraznou orientaci na Sovětský svaz a protiněmecky vyhocený nacionalismus, který měl být odpovědí na nacistické ničení a cenzurování sbírkových fondů československých muzeí za dob okupace.⁸⁴ Toto směřování bylo po únorovém převratu roku 1948 ještě zesíleno a hlavním úkolem československých muzeí se stala služba potřebám nově nastoleného režimu. Dominantní postavou poválečné kulturní politiky byl profesor Zdeněk Nejedlý. Ten v roce 1946 napsal, že „*nositelem českých národních tradic byly vždy lidové vrstvy a ne panstvo*“⁸⁵. IX. Sjezd KSČ, který se konal od 25. do 29. května 1949 v Praze potvrdil, že „*socialistická kultura, o kterou KSČ usiluje, musí být v plném slova smyslu lidová, demokratická, musí vycházet z potřeb lidu a být lidu přístupná*“.⁸⁶ Muzea se tak začala více orientovat na výstavy a expozice popisující život lidových vrstev a po roce 1948 vznikala ve většině muzeí expozice dělnických hnutí. Muzea zároveň prezentovala oficiální stranickou linii výkladu dějin, přičemž jedním z jejích hlavních architektů byl právě Nejedlý. Komunisté byli prezentováni jako pokračovatelé tradice českého

⁸³ ŠPÉT. *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*, s. 197.

⁸⁴ *Košický vládní program*, čl. XV. Dostupný online: [://www.totalita.cz/txt/txt_kvp.pdf](http://www.totalita.cz/txt/txt_kvp.pdf)

⁸⁵ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Komunisté, dědici velikých tradic českého národa*. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 15.

⁸⁶ PRELOVSKÁ. *Zváz slovenských múzeí a kultúrna politika (1945-1959)*, s. 54.

národního hnutí, především husitů. I z toho důvodu byla prosazována optika nahlížení na dějiny skrze díla Františka Palackého a Aloise Jiráska, což se silně promítalo například na tom, jak byla v muzeích prezentována problematika německého osídlení českých zemí.

Organizace muzejnictví ze strany státu narážela na decentralizovanou muzejní síť. Velká část muzeí vznikla díky nadšení jednotlivců nebo spolků, které byly často spolu s městy zřizovateli těchto muzeí. Problémem byla rovněž absence muzejního zákona. Centrální organizací byl pro muzea i nadále Svaz českých muzeí založený v září 1919 jako Svaz vlastivědných muzeí v Praze. Svaz sdružoval i slovenská muzea a když se v roce 1925 jeho členy stala i muzea speciální, průmyslová a umělecko-průmyslová, přejmenoval se na Svaz československých muzeí.⁸⁷ Členství v něm nebylo povinné, a tak byla jeho funkce spíše „*mravní, nikoli správní*“⁸⁸, jak uvedl jeho první předseda Fridolín Macháček. I přesto však svaz každoročně pořádal výroční sjezdy delegátů a pokoušel se muzeím pomáhat se správou sbírkových fondů a inventarizací a katalogizací sbírek.

Již v květnu 1945 byla při Zemském národním výboru v Praze založena muzejní sekce, která dohlížela na pohraniční muzea. Od roku 1946 byla Svazem českých muzeí pověřena i dohledem nad vnitrozemskými muzei. S konsolidací nelehké situace měla pomoci i Muzejní rada, která při Ministerstvu školství a osvěty vznikla na podzim 1945. O rok později vstoupilo Československo do organizace UNESCO a zároveň do Mezinárodní rady muzeí^{89, 90}

Pro centralizaci muzejní sítě se staly zlomem zákony č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, a č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních. Zákon o krajském zřízení byl již zmíněn v souvislosti se sjednocením památkových úřadů. Zrušením zemského členění přešel zemský majetek na stát,⁹¹ tím pádem bylo

⁸⁷ NA Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959, karton 2399, sign. 12/1.47, PETÁCH, Emil. *Pracovné konferencie Svazu slovenských múzeí*

⁸⁸ PRELOVSKÁ. *Zväz slovenských múzeí a kultúrna politika (1945-1959)*, s. 130.

⁸⁹ V angličtině International Council of Museums.

⁹⁰ KRÖMER, Tomáš, URBÁŠKOVÁ, Dana a ZAPLETAL, Miloš. *Dějiny českého muzejnictví*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2018, s. 146. Dostupné online:

https://is.slu.cz/publication/41891/Zapletal_Kromer_Urbaskova_D_C_M.pdf

⁹¹ Zákon č. 280/1948 Sb. ze dne 21. prosince 1948 o krajském zřízení, oddíl 6., §39.

zestátněno několik velkých muzeí v čele s Národním muzeem.⁹² Pod správu orgánů samosprávy však přecházela i menší, původně soukromá muzea, která nebyla dříve zrušena a která byla spravována místními muzejními spolky. Zákon o dobrovolných organizacích a shromážděních likvidoval spolkový život v Československu. Muzejní spolky, jejichž činnost byla „ve shodě se zájmy pracujícího lidu“⁹³, se mohly včlenit pod osvětové besedy. To kvitoval Svaz českých muzeí, který zrušen nebyl a značně se mu zjednodušila organizace muzejní sítě. I nadále fungoval na bázi nezměněných stanov z roku 1919 a postupně se ukázalo, že jeho činnost již neměla v novém systému své místo. Když na sjezdu v Českých Budějovicích v červenci 1952 nahradil na postu předsedy Fridolína Macháčka Vladimír Denkstein⁹⁴, byla tím jeho činnost utlumena. Její úplný konec znamenal návrh vládní muzejní komise Ministerstva kultury z 1. října 1955 na zřízení Kabinetu muzejní a vlastivědné práce jako zvláštního oddělení Národního muzea.⁹⁵ Svaz se pokoušel nadále vyvíjet činnost, ale roku 1960 byl zrušen jako nepotřebný, neboť veškerou jeho agendu přebrala muzejní komise.⁹⁶ I v prostředí muzejnictví tedy pozorujeme strukturální změny symptomatické pro tehdejší dobu. Stará prvorepubliková instituce byla nahrazena institucí novou, která měla svůj předobraz v moskevském vzoru.

Kabinet muzejní a vlastivědné práce⁹⁷ začal fungovat od 7. března 1956, kdy byl přípisem intimován Národním muzeu.⁹⁸ O jeho zřízení se však uvažovalo již od roku 1953, přičemž rozhodující se stala „inspirativní“ cesta československé muzejní delegace do SSSR na přelomu let 1954/1955.⁹⁹ Podle historika a muzejníka Pavla Douši se činnost kabinetu dá rozdělit do tří okruhů. Prvním byla organizační a metodická činnost, skrze níž sloužil kabinet jako ideologický nástroj režimu. Druhým okruhem bylo

⁹² Dále se jednalo o Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, Uměleckoprůmyslové muzeum v Brně (pobočka pražského muzea), Moravské muzeum v Brně a Slezské muzeum v Opavě. Zestátněno bylo i Náprstkovo muzeum, které již tehdy patřilo pod Národní muzeum.

⁹³ Zákon č. 68/1951 Sb. ze dne 12. července 1951 o dobrovolných organizacích a shromážděních, §9, odst. 1.

⁹⁴ Vladimír Denkstein (1906-1993), v letech 1956-1970 ředitel Národního muzea. Více viz kapitola 5.2.1.

⁹⁵ KUČEROVÁ, Kateřina. *Ideologické projevy v českém muzejnictví 1948–1960 na příkladu Svazu českých muzeí a Kabinetu muzejní a vlastivědné práce*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 31. Dostupné online: <<https://is.muni.cz/th/m6crh/>>.

⁹⁶ Tamtéž, s. 6.

⁹⁷ Od roku 1969 Muzeologický kabinet, od roku 1972 Ústřední muzeologický kabinet.

⁹⁸ DOUŠA, Pavel. *Ústřední muzeologický kabinet 1955-1989*. In: *Muzeum: muzejní a vlastivědná práce*, 2011, 49(1). s. 4. Dostupné online:

http://emuzeum.cz/file/8c08f1430ea54a05a1acacdad13cc0f1/62379/muzeum_1_2011_finale.pdf

⁹⁹ Tamtéž, s. 3.

vzdělávání muzejních pracovníků a třetím vydavatelská činnost.¹⁰⁰ Je ovšem třeba si uvědomit, že kvůli nedostatku pracovníků¹⁰¹ se činnost kabinetu soustředila především na pomoc menším muzeím, která po válce většinou odborné pracovníky postrádala. Tím byly alespoň částečně sníženy velké disproporce, které mezi většími ústředně řízenými muzei a regionálními vlastivědnými muzei v 50. letech panovaly.¹⁰² Kabinet také postupem času začal participovat na přípravě podkladů pro materiály nebo normativní opatření, které vydávalo Ministerstvo kultury.¹⁰³ Prvním zákonem, na němž se podílel, byl zákon o muzeích a galeriích č. 54/1959.

Do stejného období spadají i *Teze o perspektivním vývoji muzejnictví*, které v roce 1955 vydal odbor muzeí Ministerstva kultury a které se staly jedním z nejdůležitějších dokumentů pro další formování československých muzeí. Jejich součástí byl i podrobný plán rozvoje muzeí v druhé pětiletce (1955-1960), která se rovnala první muzejní pětiletce. Hlavní úkoly představovaly rozšíření kulturně výchovné práce, dokumentace socialistické současnosti a vytvoření muzejní sítě. Muzea se dělila podle zaměření na vlastivědná a specializovaná, podle formy správy na ústředně řízená a na zřizovaná národními výbory. Teze zároveň po muzeích požadovaly zajištění evidence a řádnou ochranu sbírek, muzea se pak měla profesionalizovat a mezi své pracovníky přijímat odborníky s vysokoškolským či středoškolským muzeologickým zaměřením.¹⁰⁴

Zmiňovaný odbor muzeí Ministerstva kultury založený roku 1953 a vládní muzejní komise, která fungovala v letech 1953-1955, svědčí o rostoucím zájmu státu o oblast muzeí již v první polovině 50. let.¹⁰⁵ Muzea byla intenzivněji využívána jako nástroj propagandy například při kolektivizaci zemědělství, především skrze výstavní a expoziční činnost. Zásadní se v tomto směru stala příručka *Muzea slouží lidu*, kterou v roce 1954 připravili František Matouš, Karel Tuček a Vladimír Denkstein. Poslední

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 5.

¹⁰¹ Až do konce padesátých let měl Kabinet muzejní a vlastivědné práce pouze tři odborné pracovníky. (Viz DOUŠA, *Ústřední muzeologický kabinet 1955-1989*, s. 4)

¹⁰² ŠPĚT, Jiří. *Třicetiletý podíl Ústředního muzeologického kabinetu na formování a rozvoji socialistického muzejnictví*. In: *Muzejní a vlastivědná práce*. Praha: Národní muzeum, 1985, 23(4), s. 196-197.

¹⁰³ Tamtéž, s. 198.

¹⁰⁴ KUČEROVÁ. *Ideologické projevy v českém muzejnictví 1948-1960 na příkladu Svazu českých muzeí a Kabinetu muzejní a vlastivědné práce*, s. 34.

¹⁰⁵ DOUŠA, Pavel. *Organizace českého muzejnictví 1945-1989 (systém řízení muzeí v zasetí politické ideologie)*. Opava, 2005. Autoreferát disertační práce. Slezská univerzita v Opavě. Filozoficko-přírodovědecká fakulta., s. 20.

jmenovaný byl sice předsedou Svazu českých muzeí, ale metodologickou příručku vydal pod hlavičkou ministerstva, což svědčí o poklesu prestiže a vlivu muzejního svazu po roce 1952.

Autoři příručky kritizují muzea, která se soustředí pouze na sbírkotvornou činnost. Nejdůležitější činností muzea podle nich mělo být vystavování sbírkových předmětů v expozicích a výstavách, které měly být přebudovány v duchu marxismu a historického materialismu, aby mohly plnit kulturně osvětovou činnost.¹⁰⁶ Sbírky měly být doplňovány především o předměty ze života dělnické třídy. Autoři ovšem konstatují, že ve většině muzeí se uvedený cíl nedaří plnit, z čehož viní muzejní pracovníky, kteří se podle nich „*vymlouvají na nepostačující umístění muzea, nedostatečné personální vybavení a minimální rozpočtovou položku pro potřeby muzea.*“¹⁰⁷ Je třeba podotknout, že drtivá většina československých muzeí v té době všemi uvedenými neduhy skutečně trpěla.

Příručka cituje ze sovětského dokumentu *Úkol vlastivědných muzeí Sovětského svazu* z roku 1948, přičemž hlavní stanovy a úkoly sovětských vlastivědných muzeí měly platit i pro muzea československá. Byly to:

1. *Musea jsou základnou vědecko-osvětové vlastivědné práce*
2. *Jejich úkolem je především sběr a vystavování vlastivědného materiálu*
3. *Jsou aktuálně zaměřena k podpoře socialistické výstavby a*
4. *Jejich osvětová práce má důležité výchovné úkoly, tj. výchovu ke komunismu a vlastenectví*¹⁰⁸

Osvětovou práci mělo představovat i pořádání krátkodobých výstav, besed, přednášek a zájmových kroužků.¹⁰⁹ Na konci publikace je uvedeno vzorové libreto k výstavě *Pracující v dějinách našeho kraje*. Velký důraz je kladen na textový doprovod sbírkového předmětu v duchu marxistického výkladu dějin. Budování nových expozic podle jednotných vzorů vedlo k šablonovitosti a malé atraktivitě nově vznikajících muzejních expozic, z nichž především expozice dělnických hnutí a dějin feudalismu byly v muzeích, které expozice s těmito tématy dobudovaly, velice podobné. Šablonovitostí trpěly i vlastivědné expozice, které byly součástí téměř všech muzeí, a

¹⁰⁶ DENKSTEIN. *Musea slouží lidu: příručka pro muzejní a vlastivědné pracovníky*, s. 19-20.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 22.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 44.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 64.

které popisovaly vývoj regionu od pravěku až po současnost. Tento směr se začal měnit ke konci 50. let. V roce 1958 referent pro muzea ministerstva kultury Josef Beneš žádal, aby „*každé muzeum uplatnilo v plné míře svoji specifičnost, aby vyzvedlo své charakteristické zvláštnosti, aby bylo každé jiné i způsobem podání.*“¹¹⁰

Velice podobná byla situace slovenského muzejnictví, kde po válce ve své činnosti pokračoval Svaz slovenských muzeí. Na rozdíl od českého muzejního svazu byl ovšem založen až v roce 1940, tedy v době Slovenské republiky. Po válce tak byla nutná revize jeho stanov. Svaz slovenských muzeí se stejně jako Svaz českých muzeí věnoval hlavně metodické pomoci slovenským muzeím a od roku 1950 se podílel na přípravě muzejního zákona, který však Slovenská národní rada vydala až v roce 1961¹¹¹. I na Slovensku předznamenalo zánik muzejního svazu založení Kabinetu muzejní a vlastivědné práce. Ten byl v Bratislavě zřízen v roce 1959, tedy o čtyři roky později než v Praze. Činnost svazu tak byla utlumena a v roce 1960 zanikl úplně.¹¹² Z uvedeného vyplývá, že muzejnictví bylo v rámci Československa od konce 40. a 50. let stále více centralizováno. Jediným větším rozdílem, který vyplynul z historické podstaty obou částí republiky, bylo zestátnění dvou významných slovenských muzeí samostatným zákonem.¹¹³ Jednalo se o Slovenské národní muzeum v Turčianském svatém Martinu a Slovenské muzeum v Bratislavě,¹¹⁴ které byly postátněny s účinností od 1. ledna 1949.

¹¹⁰ Viz BERÁNEK, Petr. *Muzea jako ideologický nástroj v komunistickém Československu v letech 1948-1959*. Brno, 2019. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 32. Dostupné online: <https://is.muni.cz/th/cqk0q/>.

¹¹¹ Zákon č. 109/1961 Sb. SNR, o muzeích a galeriích ze dne 28. září 1961.

¹¹² ELIÁŠOVÁ. *Premeny slovenského múzejníctva v rokoch 1945-1970*, s. 7.

¹¹³ Zákon č. 12/1949 Sb. SNR, o postátnění Slovenského národního muzea v Turčianském Svatém Martine a Slovenského muzea v Bratislavě ze dne 18. prosince 1948.

¹¹⁴ Roku 1961 byla tato dvě muzea sloučena pod instituci Slovenského národního muzea v Bratislavě.

2.2. Praktické fungování československých muzeí

V roce 1945 bylo v českých zemích 360 muzeí a památníků.¹¹⁵ Strukturální změny se po roce 1948 dotkly především malých regionálních muzeí, která byla rušena, a jejich sbírky přecházely pod muzea okresní. Naopak vznikala muzea krajská a okresní tam, kde ještě nebyla.¹¹⁶ Zároveň byla zakládána specializovaná muzea, jako byla stranická muzea Klementa Gottwalda¹¹⁷ a Muzeum V. I. Lenina¹¹⁸, Památník národního písemnictví¹¹⁹ nebo například Státní židovské muzeum¹²⁰ a Muzeum československé armády¹²¹. Vznikly i památníky připomínající některé osobnosti československé politiky a kultury, ať už to byly památníky komunistických politiků, jako například Památník Bohumíra Šmerala, který byl roku 1960 založen v Třebíči, nebo instituce připomínající výrazné kulturní osobnosti, například Památník Antonína Dvořáka založený roku 1951 v Nelahozevsi.¹²²

Jen necelá polovina muzeí měla před druhou světovou válkou svou vlastní budovu anebo alespoň část budovy, která by vyhovovala jeho potřebám.¹²³ Tato situace se začala po roce 1945 měnit, když se v důsledku vysídlování obyvatel německé a maďarské národnosti stal stát majitelem mnoha památkových objektů. Po roce 1948 se rozsah státního nemovitého majetku ještě rozšířil, některým muzeím tak byly do užívání svěřeny památkové objekty, které na ně ovšem často spíše zbyly, neboť nebyly vhodné pro turismus, ani si je pro své fungování nezabraly orgány samosprávy. Na druhou stranu ovšem umístění muzea do památkově chráněného objektu často mohlo zabránit jeho zničení, když byl chátrající objekt přičiněním muzejních pracovníků opraven. Muzea tak mohla začít zřizovat například i depozitáře, které do té doby měla k dispozici jen větší muzea. V mnohých regionálních muzeích byla uplatňována zásada, že vystaveny byly všechny sbírkové předměty, které muzeum vlastnilo.

¹¹⁵ ŠPĚT. *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*, s. 198.

¹¹⁶ Například roku 1953 se městské muzeum v Gottwaldově stalo muzeem krajským. Okresní muzeum bylo založeno např. v roce 1956 v Blansku. Byla zakládána i městská muzea ve větších městech, v roce 1945 v Broumově, v roce 1960 v Havířově.

¹¹⁷ Založeno roku 1954, sídlilo v Bankovním paláci v Rytířské ulici v Praze.

¹¹⁸ Založeno roku 1952, sídlilo v Lidovém domě v Hyberské ulici v Praze.

¹¹⁹ Založen v roce 1952 jako Památník národní kultury, o rok později přejmenován na Památník národního písemnictví. Sídlil ve Strahovském klášteře.

¹²⁰ Vzniklo roku 1950 zestátněním a přejmenováním původního pražského židovského muzea založeného v roce 1906. Jeho činnost byla velice omezená a pod přísným dohledem ze strany státu.

¹²¹ Vzniklo v roce 1954 na základech bývalého Památníku osvobození na Žižkově.

¹²² ŠPĚT. *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*, s. 198.

¹²³ Tamtéž, s. 201.

Dalším problémem, s nímž se československé muzejnictví po válce potýkalo, byl nedostatek odborných pracovníků. Způsobeno to bylo za prvé nedostatečným financováním muzeí, neboť stát se soustředil především na primární, případně sekundární sektor ekonomiky a terciární sektor co se týče financí dlouhodobě zanedbával. Na druhou stranu si však strániční ideologové uvědomovali vysoký propagandistický potenciál muzeí, což mohlo některé odborníky od práce v muzeu odradit, nebo byli kvůli svým kádrovým posudkům z muzeí odstraněni. Pracovníci menších muzeí byli navíc do druhé světové války z velké části dobrovolníci, z nichž velká část byla během války od muzejní činnosti odražena.¹²⁴

Ač tedy muzea trpěla po druhé světové válce mnohými neduhy, musela se rychle zorientovat v nastalé situaci, a především řešit velký nárůst svých sbírkových fondů. Sbírkové fondy velké části muzeí byly zasaženy ničením z dob druhé světové války, kdy byly vyřazovány a likvidovány především sbírkové předměty odkazující na první republiku. K úhoně často přicházely i sbírky zbraní. Nárůst sbírkových fondů tak muzea na jednu stranu vítala. Rostoucí počet sbírkových předmětů s sebou však přinesl i vyšší nároky na zlepšení péče, konzervaci, restauraci a evidenci sbírkových fondů. Jiří Špét uvádí, že do roku 1945 byly konzervátorské dílny výsadou jen čtyř největších muzeí, zatímco po roce 1945 se konzervace či restaurace sbírek stala samozřejmostí.¹²⁵ V nejmenších muzeích se však samozřejmostí stala rozhodně až v pozdních 50. nebo v 60. letech., přičemž někde naopak konzervátor sbírek působil již za první republiky¹²⁶ a po válce zůstal jeho post neobsazen, neboť na jeho zaplacení nemělo muzeum finance.

Bylo již zmíněno, že po roce 1948 se muzea měla více soustředit na budování expozic souvisejících se životem běžných lidí v minulosti, povinností víceméně byly expozice dělnického hnutí. Většina předmětů, které se do muzeí dostávaly díky znárodnování, rušení zámeckých sbírek či knihoven, nebo díky zákonu o nadměrných bytech, by se však hodily spíše do expozic popisujících život vyšších vrstev – aristokratů a sběratelů umění. Expozice z dějin církví nebo obyvatel vysídlených z pohraničí také nebyly žádoucí. Vznikla tak paradoxní situace, kdy muzea vykazovala tak velké přírůstky do svých sbírkových fondů, že je v rámci svých personálních a

¹²⁴ V roce 1945 bylo v českých muzeích pouze 296 stálých pracovníků. (Viz Tamtéž, s. 210.)

¹²⁵ Tamtéž, s. 203.

¹²⁶ K zaměstnávání konzervátorů vybízel muzea Svaz československých muzeí, který roku 1927 vydal k tomuto účelu příručku Albína Stockého *Konservace musejních předmětů* (STOCKÝ, Albín. *Konservace musejních předmětů*. Praha: Svaz československých muzeí, 1927).

finančních možností nemohla řádně spravovat, a i přesto neměla dostatek exponátů do plánovaných expozic dějin dělnických hnutí či dějin feudalismu. I přes ideologický nátlak národních výborů tak většina muzeí po válce pouze reinstalovala a vylepšovala staré expozice. Jiří Špét uvádí, že v prvních letech po válce nedosahoval počet nově budovaných expozic v českých muzeích ani 50.¹²⁷

Zlom přišel kolem poloviny padesátých let, kdy se již většina muzeí dokázala vypořádat s válečnými ztrátami. Průměrný počet nově otevřených expozic za rok 1950 dosáhl hodnoty 100, přičemž od té doby vznikalo vždy kolem 60-70 nových expozic ročně.¹²⁸ Podobný nárůst je znatelný i ve výstavní činnosti, kde po válce vznikalo ročně v českých muzeích kolem 300 výstav. V roce 1955 to bylo 812 a v roce 1958 1058. V dalších letech pak toto číslo nepokleslo pod 1300.¹²⁹ Charakteristické pro celé období komunistické totality byly výstavy spojené s různými výročími, významnými daty, nebo politickými akcemi, jako byly stranické sjezdy nebo volby. Vedle výstav začala muzea svoji výchovnou i propagandistickou úlohu uplatňovat i skrze mnohé další kulturně-výchovné akce, jako byly přednášky a besedy, které navštěvovali především žáci základních a středních škol. Návštěvnost muzeí i v důsledku jmenovaných faktorů v průběhu padesátých let stoupala. V letech 1948-1953 dosahoval roční průměr 1,5 milionů návštěvníků, v roce 1955 to bylo 3,5 milionů a v roce 1960 navštívilo muzea v českých zemích 6 milionů návštěvníků.¹³⁰

Vědecká činnost muzeí byla po druhé světové válce na velice nízké úrovni a v průběhu padesátých let jen málo narůstala. Důvodem byl opět nedostatek pracovníků a vysoké nároky na sbírkotvornou a expoziční činnost, pro které nezbýval na vědeckou a publikační činnost čas. I menší muzea přitom měla z první republiky velkou tradici ve vydávání různých publikací s regionální tematikou. Velká část muzeí po druhé světové válce neobnovila ani vydávání ročenek a často měla problémy i s vypracováváním dlouhodobých plánů, které vyžadovaly národní výbory. Úroveň muzejní vědecké činnosti tak nebyla v průběhu padesátých let znatelně zlepšena, jako tomu bylo u výstavní, expoziční a sbírkotvorné činnosti. Jako zlomové můžeme označit roky 1954 a

¹²⁷ ŠPÉT. *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*, s. 204.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Tamtéž, s. 205.

¹³⁰ Tamtéž, s. 206.

1955, ve kterých se Ministerstvo kultury začalo na muzejnictví více soustředit, ovšem spíše v metodické, nikoli finanční rovině.¹³¹

¹³¹ Důležité bylo především vydání již zmiňované publikace *Musea slouží lidu* (1954) a příručky *Teze o perspektivním vývoji muzejnictví* (1955). Pro úplnost zmiňme ještě publikace, které byly jejich předchůdci. Jedná se o práce Josefa Františka Svobody *Zásady českého muzejnictví*, kterou Svaz českých muzeí vydal roku 1949 a o rok mladší *Otázky dnešního muzejnictví* od Josefa Neústupného.

3. Zákon o kulturních památkách

3.1. Památková péče do vydání zákona o kulturních památkách

Vzhledem k rozsahu majetku nabytého znárodněním byl velký tlak vyvíjen na památkovou péči. Předně bylo potřeba vytvořit seznam památek, které měl stát chránit. 6. září 1949 pověřila vláda na své 55. schůzi ministerstva¹³², aby vyhotovila seznam cenných uměleckých děl. Ten byl vypracován do konce října.¹³³

V Československu působilo v té době několik institucí, které se ochranou památek zabývaly. Národní kulturní komise, které se staraly především o zestátněné památkové objekty, byly již zmíněny.¹³⁴ Vedle nich fungovaly i klasické památkové úřady, které zřizovalo Ministerstvo školství, věd a umění. Po konci druhé světové války vznikl vedle Státního památkového úřadu v Praze, který měl nadále spravovat jen Čechy, ještě Státní památkový úřad v Brně pro Moravu a Slezsko. Po únoru 1948 bylo zákonem č. 280/1948 Sb. s účinností k 1. lednu 1949 zrušeno správní členění na historické země. Státní památkový úřad v Brně se tak znovu sloučil s pražským úřadem a stal se od 1. prosince 1950 jeho pobočkou.

Agenda památkových úřadů se ovšem nově překrývala s činností, kterou vyvíjely referáty pro školství, osvětu a tělesnou výchovu nově vzniknuvších krajských národních výborů.¹³⁵ Když například nechalo ministerstvo školství, věd a umění v roce 1949 pořídit soupis kulturních památek pro již zmíněný seznam, pověřilo tím vedle konzervátorů památek i kulturní referenty okresních národních výborů.¹³⁶ Konzervátory navrhovaly okresní národní výbory a jmenovaly krajské národní výbory se souhlasem Státního památkového úřadu.¹³⁷

Ze strany památkového úřadu navíc zaznívala kritika některých orgánů veřejné správy, které stěžovaly památkářům práci a napomáhaly ničení památkových objektů.

¹³² Pověření byli ministři techniky, školství, věd a umění, informací a osvěty, zemědělství a ministr-předseda státního úřadu plánovacího.

¹³³ NA Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959, karton 107, sign. 230/2, *Zpráva ve věci péče o kulturní památky*, 6. září 1949.

¹³⁴ Viz kapitola 1.1.1.

¹³⁵ HOBZEK. *Vývoj památkové péče v českých zemích: stručný nástin*, s. 22-23.

¹³⁶ NESVADBÍKOVÁ, VINTER, WIRTH. *K vývoji památkové péče na území Československa. Sv. I, Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*, s. 122.

¹³⁷ Tamtéž, s. 133.

Státní památkový úřad dokonce ve své zprávě z roku 1950 konstatuje, že „*funkcionáři památkové péče, hájící z úřední povinnosti památkové objekty, bývají podezříváni ze spojení s reakčními živly.*“ Ve zprávě je dále kritizována rozsáhlá destrukce památek, přičemž upozorňováno je především na ničení historických center měst.¹³⁸

Nejasně vymezené kompetence řešilo vládní nařízení č. 112/1951 Sb., o reorganizaci státní památkové péče, které vešlo v platnost v roce 1952. Nařízení stanovilo, že veřejnou správu v oboru památkové péče vykonávají krajské národní výbory. Státní památkový úřad v Praze i s jeho brněnským oddělením byl přejmenován na Státní památkový ústav, bratislavský úřad se stal Slovenským památkovým ústavem. Památkové ústavy měly nově poskytovat pouze odbornou pomoc především při záchranných pracích. Je tedy otázkou, jestli motivací k vydání vládního nařízení nebyla i kritika, kterou památkový úřad vyvíjel. Omezena byla i činnost Národních kulturních komisí zřízených roku 1946, které byly přeměněny na poradní sbory ministra školství, věd a umění,¹³⁹ takže jejich další význam byl minimální.

Ministerstvo školství a osvěty však již v roce 1953 vytvořilo nový centrální orgán památkové péče – Státní památkovou správu, která měla výkonnou pravomoc. Zahrnovala oddělení pro ochranu památek a přírody ministerstva, Státní památkový ústav, Státní fotoměřický ústav a Národní kulturní komise a vznikla kvůli nedostatkům v zabezpečení památkové péče ze strany krajských národních výborů.¹⁴⁰ Kvůli nejasně vymezeným kompetencím ovšem docházelo mezi oběma úřady k sporům.¹⁴¹

Další nový památkový úřad byl založen o rok později. Jednalo se o Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů, který vznikl z tzv. R-Ateliéru, který se v rámci Stavoprojektu zabýval rekonstrukcemi památkových objektů.¹⁴² Ústav se podílel na úpravě historických jader měst i jednotlivých památek až do roku 1989, kdy byla jeho činnost utlumena.

¹³⁸ NA Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959, karton 107, sign. 230/2, Problémy památkové péče, 1950

¹³⁹ Vládní nařízení č. 112/1951 Sb., o reorganizaci státní památkové péče ze dne 11. prosince 1951, § 1-4.

¹⁴⁰ ŠTONCNER, Petr. *Přehled historické kontinuity památkové péče v České republice*. In: *Zprávy památkové péče. Časopis státní památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav, 2008, 68(5) s. 348.

¹⁴¹ ULBRICHOVÁ, Petra. *Právní ochrana kulturních památek v minulosti*. In: *Památky a příroda: časopis státní památkové péče a ochrany přírody*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1981, 6(5), s. 284.

¹⁴² HOBZEK, *Vývoj památkové péče v českých zemích: stručný nástin*, s. 26.

Všechny zmíněné úřady narážely na zcela zásadní problém – nedostatek financí. Ten se nejtíživěji projevil roku 1954, kdy se křivka znázorňující prostředky uvolněné na památkovou péči meziročně propadla o téměř polovinu z 80 421 905 Kčs na hodnotu 43 676 841 Kčs.¹⁴³ Tuto skutečnost kritizovaly Ministerstvo kultury i Státní úřad pro věci církevní, které v listopadu 1954 upozorňovaly vládu, že kvůli nedostatečnému financování bylo třeba zastavit velkou část záchranných stavebních prací. Navíc upozorňovaly na to, že krajské národní výbory se toto radikální snížení výdajů na památkovou péči dozvěděly až v době, kdy měly naplánované opravy, což mělo za následek nespokojenost v řadách místních funkcionářů především z měst, které byly památkovými rezervacemi¹⁴⁴.¹⁴⁵ I přes tuto kritiku se však cifra u položky památková péče zvedala v rozpočtech příštích let jen velmi pozvolna.¹⁴⁶

¹⁴³ NA Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959, karton 2385, sign. 12/1.10, Návrh vládního usnesení o finančním zajištění památkových úprav prováděných ministerstvem kultury a Státním úřadem pro věci církevní v roce 1955

¹⁴⁴ Jejich vznik schválila vláda dne 11. července 1950, přičemž termín „městská památková rezervace“ se užíval od roku 1952. (Viz HOBZEK, *Vývoj památkové péče v českých zemích: stručný nástin*, s. 24.)

¹⁴⁵ NA Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959, karton 2385, sign. 12/1.10, Návrh vládního usnesení o finančním zajištění památkových úprav prováděných ministerstvem kultury a Státním úřadem pro věci církevní v roce 1955

¹⁴⁶ Např. na rok 1955 to bylo 47, 047 mil. Kč. 14, 777 mil. Kčs u položky generální opravy a 32, 270 mil. Kčs na ochranu památek. (Viz NA Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959, karton 2385, sign. 12/1.10, Zpráva – základní úkoly resortu Ministerstva kultury na rok 1955)

3.2. Zákon o kulturních památkách

Absence památkového zákona dlouhou dobu stěžovala československým památkářům jejich práci. O jeho vydání se přitom uvažovalo ještě za doby Rakouska-Uherska. V roce 1916 se vyskytla možnost prosadit zákon na ochranu památek mimoparlamentní cestou, prostřednictvím císařského nařízení. Nakonec k tomu ovšem nedošlo. Částečný posun nastal až 12. června 1941, kdy vyšlo vládní nařízení č. 274/1941 Sb., o archeologických památkách.¹⁴⁷ Toto nařízení, pod kterým je mimo jiné ještě podepsán Alois Eliáš, stanovilo, co to archeologická památka je a předepisovalo, jak s ní nakládat.

O vydání památkového zákona bylo na vládní úrovni rozhodnuto po únoru 1948. První verzi však Úřad předsednictva vlády vrátil na podzim roku 1949 k přepracování a druhá verze z března následujícího roku byla odložena, neboť prioritou bylo vydání již připomínaného vládního nařízení č. 112/1951 Sb., o reorganizaci státní památkové péče.¹⁴⁸ Druhá neschválená verze zákona o kulturních památkách se od zákona schváleného v roce 1958 svým obsahem příliš neliší, ačkoli má jinou strukturu. Stejně jako v roce 1958 počítal i návrh z roku 1950 s novelizací zákona o archeologických památkách, přičemž stanovil, že movité památky skryté v půdě jsou majetkem státu. Na rozdíl od zákona z roku 1958¹⁴⁹ ovšem neobsahoval pro muzea důležitý bod, že se archeologické nálezy mají ukládat do muzeí. V oblasti orgánů památkové péče se návrh z roku 1950 překrýval s vládním nařízením č. 112/1951 Sb., o reorganizaci státní památkové péče, i proto tedy nakonec nikdy nevešel v platnost.¹⁵⁰

Další návrh zákona o kulturních památkách zpracovalo ministerstvo kultury v roce 1954. Tento návrh se více podobá zákonu přijatému o čtyři roky později svým členěním a je znatelně přehlednější a stručnější, než návrh z roku 1950.¹⁵¹ Návrh z roku 1954 již počítá s tím, že archeologické nálezy mají být umístovány do muzeí. V páté části se návrh zákona zabýval orgány památkové péče, přičemž ustanovoval Státní ústav pro ochranu památek, pod který se měly sloučit Státní památkový ústav a Státní fotoměřický ústav.¹⁵² Ty se opravdu sloučily, ale pod tzv. Státní památkovou správou.

¹⁴⁷ KREJČÍ. *Zákon o kulturních památkách (Příspěvek k 40. výročí přijetí zákona č. 20/1958 Sb.)*, s. 71.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, část 3, § 17.

¹⁵⁰ NA Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959, karton 1052, sign. 1376, *Osnova – zákon ze dne 27.1.1950, o kulturních památkách*.

¹⁵¹ Návrh z roku 1950 měl 35 paragrafů ve 4 částech, návrh z roku 1954 měl 23 paragrafů v 6 částech.

¹⁵² NA Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959, karton 3241, sign. 41/041, *Osnova – zákon ze dne ... 1954 o státní ochraně kulturních památek*.

Návrh z roku 1954 tedy pravděpodobně nevešel v platnost z podobných důvodů, jako ten z roku 1950.

Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, byl v Národním shromáždění odhlasován 17. dubna 1958 s platností pro české kraje. Na Slovensku byl téměř shodný zákon schválen 29. srpna téhož roku.¹⁵³ Obsahuje 28 paragrafů v pěti částech a je víceméně shodný s pracovní verzí, kterou Ministerstvo školství a kultury vypracovalo k 19. březnu 1957.¹⁵⁴ Platnost i účinnost nabyl 3. května 1958. Zákon nepojednává o archivnictví, které mělo ve své gesci Ministerstvo vnitra, a jehož fungování bylo upraveno vládním nařízením č. 29/1954 Sb. ze 7. května 1954. Nedotčeno zůstalo i vládní nařízení č. 55/1954 Sb. ze dne 19. října 1954 o chráněné oblasti Pražského hradu. Památková péče o Pražský hrad spadala pod kancelář prezidenta republiky.¹⁵⁵ Oproti původnímu plánu se právní norma nevztahovala ani na muzea a galerie, o čemž bylo rozhodnuto v únoru 1957 na poradě u náměstka předsedy vlády Václava Kopeckého.^{156,157}

Po úvodním ustanovení definuje zákon ve své druhé části nazvané „*Ochrana památek a péče o ně*“ pojmy *památk*, *národní kulturní památka*, *památková rezervace* a *ochranné pásmo*. Jelikož zákon ve svém druhém paragrafu přímo stanovil, co to kulturní památka je, movitý předmět či nemovitost splňující podmínky se kulturní památkou stávaly přímo ze zákona, nikoli jmenováním institucí, což byl pro správu kulturního dědictví velice významný fakt. V sedmém paragrafu druhé části nařizuje zákon výkonným orgánům krajských národních výborů zapisovat památky do nově vytvořených státních seznamů kulturních památek, které se dělily na seznamy památek nemovitých a movitých. Pokud byly ovšem movité památky uloženy v muzeích či galeriích nebo byly osobním majetkem, do seznamu se nezapisovaly. V druhém oddílu první části zákona je pro muzea důležitý paragraf č. 11, který vlastníkově památky ukládá povinnost ji, pokud tomu odpovídá její význam, zpřístupnit pro vědecké či výstavní účely.

¹⁵³ Zákon č. 7/1958 Sb. SNR, o kulturních památkách.

¹⁵⁴ NA Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959, karton 2397-2398, sign. 12/1.45, *Osnova – zákon ze dne ... 1957 kulturních památkách*

¹⁵⁵ HOBZEK. *Zákon o kulturních památkách*, s. 140.

¹⁵⁶ KREJČÍ. *Zákon o kulturních památkách (Příspěvek k 40. výročí přijetí zákona č. 20/1958 Sb.)*, s. 72.

¹⁵⁷ Připomeňme ještě, že v době příprav a vydání zákona byl ministrem školství a kultury František Kahuda (ve funkci v letech 1956-1963)

Třetí část se zabývá výzkumem a výkopy archeologických památek a obsahuje již zmiňovaný první odstavec paragrafu č. 17, který stanoví, že „*Veškeré movité archeologické památky, jež budou získány výkopy nebo náhodnými nálezy, jsou národním majetkem a ukládají se do muzeí.*“ Šestnáctý paragraf stanovil, že náhodné nálezy archeologických památek musely být mimo Archeologického ústavu hlášeny i krajským muzeím. Zástupce jedné z těchto institucí byl pak povinen provést na místě podle paragrafu č. 15 výzkumné práce.

Čtvrtá část pojednává o orgánech památkové péče. Předně stanoví, že ústředním orgánem je Ministerstvo školství a kultury, u něhož se zřizuje Ústřední komise státní památkové péče jako jeho poradní orgán. Vedle ní byl zřízen ještě Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, který měl provádět vědecký výzkum a dokumentaci na poli ochrany památek a přírody. V praxi se nejdůležitějšími památkovými orgány staly krajské národní výbory, resp. jejich odbory školství a kultury. Při nich byly vytvořeny ještě krajské komise státní památkové péče jako poradní orgány. Péči o památky se měly věnovat i okresní národní výbory, které měly nařízeno postupovat podle směrnic nadřízených památkových orgánů. Rada ONV jmenovala okresního konzervátora státní památkové péče. V obcích s větším počtem památek mohly místní národní výbory jmenovat místního konzervátora státní památkové péče. Poslední 28. paragraf stanovuje, že zákon platí jen v českých krajích.

Zvláštní na zákonu č. 22/1958 Sb. je, že neobsahuje žádná sankční ustanovení. Ve druhém odstavci devátého paragrafu pouze konstatuje, že pokud je zachování existence památky, která není národním majetkem, ohroženo, může krajský národní výbor přistoupit k odejmutí práva s památkou nakládat. Tak se mohlo stát pouze v případě, kdy by vlastník odmítal jakoukoli dohodu. Zákon tak při trestání deliktů proti památkám spoléhal na trestní zákon č. 86/1950 Sb. a trestní zákon správní č. 88/1950 Sb.

Zákon obsahoval zmocnění k vydání celé řady prováděcích předpisů, z nichž nejdůležitější byla vyhláška Ministerstva školství ze dne 9. června 1959 č. 116/1959 Ú. l., o evidenci kulturních památek. Vyhláška nabyla účinnosti 23. června a výkonné orgány krajských národních výborů tak mohly započít s prací na státních seznamech kulturních památek. Počítalo se s tím, že seznam nemovitých kulturních památek bude vyhotoven ke 30. březnu 1963, seznam movitých kulturních památek pak do konce roku

1965. Tyto termíny byly několikrát posunuty.¹⁵⁸ Zčásti i kvůli změnám, které přinesly zákony č. 36/1960 Sb., o územním členění státu, a č. 65/1960 Sb., o národních výborech. Zákon č. 36/1960 Sb. ze dne 9. dubna 1959 zredukoval počet krajů v českých zemích ze třinácti na sedm, Slovensko se nově skládalo pouze ze tří krajů – Západoslovenského, Středoslovenského a Východoslovenského. Snížen byl i počet okresů, například v Jihočeském kraji¹⁵⁹ z patnácti na osm. Zákon č. 65/1960 ze dne 25. května 1960 o národních výborech redefinoval kompetence orgánů státní správy v rámci soustavy národních výborů. Hlavními orgány státní památkové péče se nově staly okresní národní výbory, což byla zcela zásadní změna pouhé dva roky po vydání zákona o kulturních památkách. I přesto postupně krajské národní výbory zřizovaly ve všech krajích krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody. V některých krajích byla do jejich založení do památkové péče zapojena síť místních vlastivědných muzeí.¹⁶⁰

V konečném seznamu kulturních památek bylo pro orientaci zapsáno například 1 140 zámků a 900 hradů, 3 500 kostelů, 9 000 městských domů, 4 500 venkovských domů atd.¹⁶¹ Vzhledem k již zmiňovanému paragrafu č. 2 zákona o kulturních památkách nebyl zápis do seznamu nutný pro památkovou ochranu movité věci či nemovitosti, pokud splňovala podmínky, které zákon pro ochranu stanovil. Dle zákona měl tedy seznam mít čistě evidenční účel. Tento přístup se stal slabým místem zákona o kulturních památkách, neboť způsoboval opomíjení památek nezapsaných do seznamů, jejichž konečné vyhotovení se neustále odkládalo. Podle Dagmar Sedlákové, která se evidencí památek po roce 1958 obšírně zabývala, byl výběr památek určených k zápisu navíc ovlivněn jak dobovým vkusem, kdy byly preferovány středověké památky, tak ideologicky. Zapsány nebyly některé sakrální stavby, a především sakrální movité památky.¹⁶² Naposledy se tento přístup negativně projevil v roce 1987, kdy byl přijat zákon č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči, který přímo vztáhl státní památkovou ochranu pouze na movité a nemovité památky zapsané v seznamech kulturních památek.

¹⁵⁸ SEDLÁKOVÁ. *Evidence kulturních památek padesát let po vydání zákona č. 22/1958 Sb.*, s. 429.

¹⁵⁹ V letech 1948-1960 Českobudějovický kraj.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 430.

¹⁶² Tamtéž, s. 429.

Vzhledem k rozhodující úloze krajských a okresních národních výborů v památkové péči je třeba zmínit ještě jedno úskalí zákona o kulturních památkách z roku 1958. Tím byla odborná úroveň úředníků ve vedoucích funkcích památkové péče. Povahou československého komunistického režimu bylo způsobeno, že v těchto funkcích často nepůsobili památkoví experti, nýbrž osvědčení straničtí kádři, kteří k památkové péči neměli vztah ani odborné předpoklady.¹⁶³ To byl ovšem problém, který prorůstal celým byrokratickým systémem státu a nemohl ho tak vyřešit ani nový zákon o státní památkové péči č. 20/1987 Sb., který Česká národní rada přijala 30. března 1987 a který nabyl účinnosti 1. ledna 1988. Jeho počátky spadají do roku 1973, kdy vláda ČSR pověřila ministra kultury¹⁶⁴ k vypracování návrhu zásad novelizace zákona č. 22/1958 Sb.

¹⁶³ KREJČÍ. *Zákon o kulturních památkách (Příspěvek k 40. výročí přijetí zákona č. 20/1958 Sb.)*, s. 73.

¹⁶⁴ Ministrem kultury byl v té době Milan Klusák (ve funkci v letech 1973-1988).

4. Zákon o muzeích a galeriích

Stejně jako památkové péči chyběla i muzeím dlouho odpovídající právní norma. Po vydání muzejního zákona volal Svaz československých muzeí již v roce 1922, kdy byl při jeho jednání vznesen požadavek, aby bylo muzejnictví právně ošetřeno. Počítalo se se společným zákonem o ochraně památek, jehož osnova byla připravena v roce 1930. Schválen ale nakonec nebyl. Když zkrachovala idea společného zákona, začal Svaz připravovat samostatný muzejní zákon, jehož návrh se rozhodl vypracovat roku 1936. Inspiroval se přitom Maďarskem a Polskem, kde již podobné zákony existovaly. Vyhrocené politické poměry příštích let ovšem vypracování a schválení právní normy zmařily.¹⁶⁵

Opět aktuální se otázka muzejního zákona stala až po druhé světové válce a znovu se počítalo spíše s tím, že muzea budou zahrnuta do památkového zákona. Na tuto možnost se původně připravovala i vládní komise, která připravovala podklady pro vydání zákona, který by řešil ochranu kulturního dědictví v Československu. Vznikla již na počátku 50. let a jejím vedením byl pověřen Václav Kopecký.¹⁶⁶ ¹⁶⁷ Marek Krejčí uvádí, že o tom, že muzejní problematika nebude součástí zákona o kulturních památkách, rozhodla komise na poradě právě u Václava Kopeckého v únoru 1957.¹⁶⁸ Reálně se ale o této možnosti muselo uvažovat už o několik let dříve, neboť již 8. února 1954 rozeslalo Ministerstvo kultury jménem ministrova náměstka Zdislava Buřivala všem ústředním úřadům v Praze osnovu zákona o muzeích a galeriích s žádostí o zpětnou vazbu a případné připomínky, které byly projednávány 11. listopadu na schůzi v zasedací síni Kolovratského paláce.¹⁶⁹

Osnova je velice stručná, skládá se z patnácti paragrafů, což je o dva méně, než kolik má zákon přijatý o pět let později. Na rozdíl od něj je osnova členěna do tří částí. Obsahově se podobá schválenému zákonu, který je ovšem v některých důležitých bodech rozdílný. Předně osnova neobsahuje definici termínů *muzeum* a *galerie*. Ve svém čtvrtém paragrafu pak uvádí, že zřízení krajského muzea musí povolit

¹⁶⁵ ŠPÉT. *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*, s. 135.

¹⁶⁶ Václav Kopecký (1897-1961) byl v letech 1945-1953 ministrem informací, 1953-1954 ministrem kultury, od roku 1955 byl místopředsedou vlády.

¹⁶⁷ BENEŠ. *Dvacet let muzejního zákona*, s. 65.

¹⁶⁸ KREJČÍ. *Zákon o kulturních památkách (Příspěvek k 40. výročí přijetí zákona č. 20/1958 Sb.)*, s. 72.

¹⁶⁹ NA Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959, karton 3241, sign. 41/041, dopis Ministerstva kultury ústředním úřadům v Praze, 8. února 1954.

ministerstvo, které podle osmého paragrafu i schvaluje výběr ředitelů, kteří byli jmenováni radou krajského národního výboru. Pro využívání budov přidělených muzeím a galeriím k jiným účelům bylo podle dvanáctého paragrafu třeba získat povolení ministerstva. V paragrafu 13 pak osnova stanoví, že Ministerstvu kultury přísluší všeobecné řízení krajských a vlastivědných muzeí.¹⁷⁰ Všechna uvedená ustanovení byla v muzejním zákoně pozměněna či úplně vypuštěna, což pro ministerstvo, které roku 1958 bylo již Ministerstvem školství a kultury,¹⁷¹ znamenalo v oblasti muzeí a galerií nižší pravomoci. Posíleny naopak byly národní výbory.

Zákon č. 54/1959 Sb., o muzeích a galeriích, schválilo Národní shromáždění Republiky československé 9. července 1959. Již bylo řečeno, že zákon má sedmnáct paragrafů, je tedy poměrně stručný. Po úvodním ustanovení a definici muzeí a galerií se zákon ve svém třetím paragrafu zabývá okruhem činnosti muzeí. Je zajímavé, že jako první bod uvádí vědecký výzkum. Ten byl totiž po druhé světové válce především v menších muzeích zanedbáván, stejně jako evidence sbírek, kterou měla muzea odborně vést. Zákon potvrzuje propagandistické poslání muzeí, když jim ukládá sbírat doklady o socialistické výstavbě, přispívat k výchově občanů v duchu vědeckého světového názoru, propagovat úkoly výstavby socialismu, upevňovat socialistické vlastenectví a proletářský internacionalismus a přispívat k rozvoji socialistické kultury.¹⁷²

Ve čtvrtém paragrafu rozděloval zákon galerie a muzea na ústřední, krajská, okresní a místní¹⁷³, podle zaměření sbírek pak na specializovaná a vlastivědná. Vedle klasických muzeí myslel zákon i na památníky přidružené k místním národním výborům, které se podle něj měly zaměřovat na význačné osobnosti či události.¹⁷⁴ Základním stavebním kamenem muzejní sítě se stala krajská muzea, která měla poskytovat všem menším muzeím v jejich kraji odbornou a metodickou pomoc.¹⁷⁵ Národní muzeum, Národní technické muzeum a Národní galerie byly v pátém paragrafu jmenovány ústředními institucemi, především co se týkalo odborné a metodologické pomoci. Roli tzv. ústředních institucí ovšem nelze přeceňovat, neboť v oblasti odborné

¹⁷⁰ NA Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959, karton 3241, sign. 41/041, *Osnova – zákon ze dne ... 1954 o museích a galeriích*.

¹⁷¹ Ministerstvo kultury fungovalo mezi 14. zářím 1953 a 16. červnem 1956.

¹⁷² Zákon č. 54/1959 Sb., o muzeích a galeriích, § 3.

¹⁷³ Místní byla pouze muzea, nikoli galerie.

¹⁷⁴ Tamtéž, § 5

¹⁷⁵ Tamtéž, § 4

a metodické pomoci byla pro místní a okresní muzea mnohem důležitější muzea krajská. Právo zřídit a zrušit ústřední muzeum či galerii měla vláda na návrh ministra školství a kultury. Ministerstvo školství bylo zároveň hlavním řídicím orgánem těchto institucí. Ostatní muzea a galerie zřizovaly a řídily výkonné orgány příslušných národních výborů. Tyto orgány měly také povinnost vydat statuta muzea či galerie, která spadala pod jejich správu¹⁷⁶ a zajistit prostory odpovídající jejich velikosti a důležitosti.¹⁷⁷ Vzorová statuta vydalo Ministerstvo školství a kultury.¹⁷⁸ Poradními orgány se stala ústřední muzejní rada, jejíž členy jmenoval ministr školství a kultury. Krajské národní výbory měly podle dvanáctého paragrafu povinnost zřídit krajské muzejní rady, okresní národní výbory měly možnost zřídit okresní muzejní rady. Autoři muzejního zákona se nepochybně inspirovali zákonem č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách, který jako poradní orgány ustanovoval krajské komise státní památkové péče.¹⁷⁹

Dále ještě muzejní zákon formuloval majetkoprávní ustanovení ohledně nakládání se sbírkami a zabýval se rovněž pracovníky muzeí a galerií, kteří měli mít podle třináctého paragrafu nejen potřebnou odbornou, ale i politickou kvalifikaci. Platnosti zákon nabyl 25. července 1959 a účinnosti od 1. srpna téhož roku. Platil jen v českých krajích a nevztahoval se na muzea společenských organizací a na sbírky, stálé výstavy a vzorkovny hospodářských a rozpočtových organizací.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Tamtéž, § 10 a § 11.

¹⁷⁷ Tamtéž, § 14.

¹⁷⁸ Tamtéž, § 15.

¹⁷⁹ Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, § 12.

¹⁸⁰ Zákon č. 54/1959 Sb., o muzeích a galeriích, § 16.

4.1. Československé muzejnictví po vydání zákona o muzeích a galeriích

Aplikaci zákona o muzeích a galeriích v praxi se věnovala celostátní konference muzejníků v Brně v listopadu 1959, které se poprvé, v důsledku přijetí zákona, účastnili i zástupci galerií. Referát o budoucím vývoji muzeí a galerií zde přednesl i ministr František Kahuda.¹⁸¹ Tématem konference byly i závěry Sjezdu socialistické kultury z jara 1959, které vyzývaly kulturní pracovníky k přiblížení jejich činnosti běžnému člověku.¹⁸² Důraz na zvýšení vědecké činnosti muzeí se projevil v obecné rovině na založení nových muzeologických vědeckých a metodických časopisů, jako byly *Muzeologické sešity* (1959) a *Muzejní a vlastivědná práce* (1963)¹⁸³, jednotlivá muzea pak většinou alespoň obnovila vydávání ročenek, v nichž uveřejňovala studie či články svých pracovníků. Předválečné úrovně své vydavatelské činnosti ale muzea dosáhla spíše až ke konci 60. nebo v 70. letech. Požadavek na odborné vzdělání pracovníků muzeí se projevil především na funkcích ředitelů institucí, muzea zároveň v rámci své struktury vytvářela nové pozice pro specializované vědecké pracovníky.¹⁸⁴ Limitována však byla svými finančními možnostmi. Vysokoškolské vzdělání nestačilo, povinná byla, především pro řídicí pracovníky, i politická školení, která formou seminářů organizoval Muzeologický kabinet¹⁸⁵. V roce 1963 byla založena katedra muzeologie na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně.¹⁸⁶ Ideologicko-propagandistické požadavky, které zákon na muzea kladl, se projeví na zvýšení počtu výstav, besed a zájmových kroužků, které muzea pořádala. Jiří Špět uvádí, že po druhé světové válce pořádala česká muzea kolem 250 kulturně výchovných akcí ročně. V roce 1954 to bylo 2 700, v roce 1965 již 14 000.¹⁸⁷ Vzhledem k tomu, jaký důraz kladl muzejní zákon na osvětovou činnost, je jeho vliv na tento nárůst nepochybně zásadní. Vzrůstala i expoziční a výstavní činnost, ale ty zažívaly nárůst již před vydáním zákona o muzeích a galeriích.

¹⁸¹ KUČEROVÁ. *Ideologické projevy v českém muzejnictví 1948–1960 na příkladu Svazu českých muzeí a Kabinetu muzejní a vlastivědné práce*, s. 39.

¹⁸² *Sjezd socialistické kultury* [dokumentární film]. Režie Pavel HOBL. Praha, 1959. Dostupné online: <https://www.youtube.com/watch?v=xIcTmbL9TS8>

¹⁸³ BENEŠ. *Dvacet let muzejního zákona*, s. 66.

¹⁸⁴ Jiří Špět uvádí, že v roce 1964 mělo 76 (20 %) vysokoškoláků pracujících v muzeích titul doktora nebo kandidáta věd. (Viz ŠPĚT. *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*, s. 208)

¹⁸⁵ V roce 1972 přejmenován na Ústřední muzeologický kabinet.

¹⁸⁶ ŠPĚT. *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*, s. 211.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 207.

Vzhledem k důležité organizační úloze krajských muzeí a galerií a vzhledem k nově vznikajícím muzejním radám, které zřizovaly krajské a okresní národní výbory, je třeba zmínit zákony č. 36/1960 Sb., o územním členění státu, a č. 65/1960 Sb., o národních výborech, na nichž se Národní shromáždění usneslo na jaře 1960. Tyto zákony pro muzejnictví, stejně jako pro památkové péči, znamenaly značnou komplikaci, neboť reorganizovaly územní samosprávu, na níž byla navázána organizace sítě muzeí a galerií.

Podobné problémy nevznikly na Slovensku, neboť tamní muzejní zákon vyšel až rok poté. I na Slovensku byl přitom návrh muzejního zákona vypracován mnohem dříve, Svaz slovenských muzeí ho Pověřenectvu školství, věd a umění předložil 13. března 1950.¹⁸⁸ To však k návrhu zaujalo negativní stanovisko, neboť otázku muzeí chtělo řešit až po vydání památkového zákona. Ten byl přijat v roce 1958. Muzejní zákon byl původně naplánován na rok 1960, byl ale o rok odložen kvůli vydání nové ústavy ČSSR, která předpokládala nové uspořádání slovenských národních orgánů. Na jeho přípravě se podílely především slovenský Kabinet muzejní a vlastivědné práce a Slovenská muzejní rada.¹⁸⁹

Na zákonu SNR č. 109/1961 Sb., o muzeích a galériích, se Slovenská národní rada usnesla 28. září 1961. Svým obsahem je víceméně totožný s jeho českou verzí. Podle pátého paragrafu vyzdvihoval do popředí Slovenské národní muzeum, Muzeum slovenského povstání, Technické muzeum a Slovenskou národní galerii. Slovenské národní muzeum vzniklo v Bratislavě sloučením Slovenského národního muzea v Martině a Slovenského muzea v Bratislavě.¹⁹⁰ V platnost zákon vešel 11. října 1961.

Jak českého, tak slovenského muzejního zákona se dotklo několik směrnic vydávaných Ministerstvem školství a kultury. Důležitá byla Směrnice pro správu sbírek pro muzea a galerie, která platila od 1. ledna 1961 a stanovila podmínky pro ochranu a evidenci sbírek. Směrnice se zabývala i nabýváním sbírkových předmětů, které měla muzea získávat především vlastní výzkumnou činností v místě své působnosti. Předměty mohla muzea vyměňovat i mezi sebou či se zahraničními muzei se souhlasem

¹⁸⁸ ELIÁŠOVÁ. *Premeny slovenského múzejníctva v rokoch 1945-1970*, s. 19.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 25.

¹⁹⁰ Zákon SNR č. 109/1961 Sb., o muzeích a galériích, § 5, odst. 2.

Ministerstva školství a kultury, odkup byl možný pouze pokud nešlo předmět získat jiným možným způsobem.¹⁹¹

Muzea a galerie měly povinnost sbírkové předměty chronologicky evidovat v knihách přírůstků a úbytků a systematicky v lístkovém katalogu. Evidovány musely být i knihy muzejních knihoven, archivní dokumenty a fotografie. Zdokonalená evidence sbírkových předmětů sloužila jako základ k jejich pozdější katalogizaci. Inventurní knihy, které se do té doby používaly, byly nahrazeny jednoduššími lístkovými katalogy, do nichž se předměty zapisovaly až po jejich odborném zpracování. Většina muzeí disponovala dvěma katalogy – pro přírodní a pro společenské vědy. Sbírkky musely být bezpečně uloženy, jejich konzervaci a opravy měly vykonávat k tomu proškolené osoby.¹⁹²

Společně se zákonem o muzeích a galeriích přijalo Národní shromáždění ve stejný den i zákon č. 52/1959, o osvětové činnosti (osvětový zákon), který byl pro fungování muzeí důležitý. Ve svém prvním paragrafu formuloval základní cíle osvětové činnosti, kterými mělo být *„soustavné šíření vědeckého světového názoru, boj proti buržoazním ideologiím a proti přežitkům v myšlení lidí, vysvětlování a prosazování politiky Komunistické strany Československa směřující k dovršení výstavby socialismu a k upevnění světového míru.“* Jednalo se o ideologický podklad k tzv. kulturně-osvětové činnosti muzeí, neboť podle třetího paragrafu osvětového zákona se měly vědecké, umělecké a jiné kulturní instituce na osvětové práci aktivně podílet. Vedoucí a kontrolní úloha připadla národním výborům, které pro svůj obvod působnosti vytvářely plány osvětové činnosti.¹⁹³

Zákon platil až do roku 1992, kdy ho Česká národní rada zrušila mezi dalšími zákony kulturního odvětví.¹⁹⁴ Mezi nimi však nebyl zákon o muzeích a galeriích, který platil až do roku 2000, kdy ho vystřídal zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy, který byl schválen 7. dubna a v platnost a účinnost vešel 12. května roku 2000. Na Slovensku byl muzejní zákon zrušen k 2. lednu 1993.

¹⁹¹ ELIÁŠOVÁ. *Premeny slovenského múzejníctva v rokoch 1945-1970*, s. 34.

¹⁹² Tamtéž, s. 36-38.

¹⁹³ Zákon č. 52/1959 Sb., o osvětové činnosti (osvětový zákon), § 3.

¹⁹⁴ Zákon č. 165/1992 Sb., Zákon České národní rady, kterým se zrušují některé právní předpisy z odvětví kultury ze dne 19. března 1992.

5. Vliv zákona č. 22/1958 Sb. a zákona č. 54/1959 Sb. na československá muzea na příkladu muzeí v Písku a Českých Budějovicích

5.1. Muzeum v Písku

5.1.1. Městské muzeum v Písku do roku 1958

Městské muzeum bylo v Písku založeno 3. května 1884. Jeho zřizovatelem bylo město, respektive městské zastupitelstvo a spravoval ho ředitel a kuratorium složené z příslušníků místní inteligence. Od jeho založení byl jeho členem mimo jiné i básník Adolf Heyduk¹⁹⁵. Muzeum prošlo vývojem typickým i pro ostatní podobné instituce v menších městech. Orientovalo se na sbírání historických, uměleckých a přírodních předmětů z oblasti Prácheňska¹⁹⁶. Od počátečního nadšení se dostalo na přelomu století do krize způsobené nedostatečným financováním ze strany města a absencí odpovídajících prostor pro uložení sbírek. Před zánikem ho zachránil August Sedláček¹⁹⁷, který se stal jeho ředitelem v říjnu 1900, a který v roce 1902 vyjednal jeho přesun do prostor píseckého hradu, kde muzeum sídlí dodnes.¹⁹⁸ V témže roce zároveň zpracoval první inventář sbírkových předmětů.¹⁹⁹

První světová válka uvrhla muzeum do existencionálních problémů, které se definitivně podařilo zažehnat až v roce 1926. Impulzem k tomu byla paradoxně smrt Augusta Sedláčka, po níž bylo muzeum i na jeho počest reorganizováno. S tím pomohl píseckým muzejníkům Svaz československých muzeí, jehož členem bylo písecké

¹⁹⁵ Adolf Heyduk (1835-1923) žil v Písku od roku 1860. Na místní reálné škole vyučoval krasopis a kreslení. V roce 1900 si s manželkou Emilií nechal v dnešní Tyršově ulici postavit dům, v němž je od roku 1937 umístěno jeho muzeum.

¹⁹⁶ Historický region v jihozápadních Čechách víceméně shodný s Pootavím a Pošumavím. Do roku 1850 existoval jako správní kraj, jehož centrem bylo město Písek. Pojmenovaný je podle hradu Prácheň u Horažďovic.

¹⁹⁷ Významný historik August Sedláček (1843-1926) se do Písku přistěhoval v roce 1899. Kromě funkce ředitele muzea byl i městským archivářem a okresním památkovým konzervátorem. Kromě monumentálních *Hradů, zámků a tvrzí Království Českého* byl také autorem třísvazkových *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou*. Když v roce 1926 zemřel, dostavil se do Písku na jeho pohřeb mimo jiné i prof. Josef Pekař. (Viz *Písecké listy*. Písek: Max Hájek, 1926, 30(4), s. 1.)

¹⁹⁸ *100 let muzea v Písku (1884–1894). Zprávy o činnosti muzea za rok 1983*. Písek: Okresní muzeum v Písku, 1984, s. 7.

¹⁹⁹ SEDLÁKOVÁ, Marie. *K Osmdesátému výročí založení píseckého muzea*. In: *80 let muzea v Písku*. Písek: Okresní vlastivědné muzeum v Písku, 1964, s. 6.

muzeum od roku 1927.²⁰⁰ Muzeum mělo po reorganizaci poprvé od svého založení dostatek odborných pracovníků, kteří ovšem pracovali jako dobrovolníci. O sbírky se od roku 1926 staral muzejní konzervátor. Došlo k systematizaci sbírkotvorné činnosti a roku 1929 dokončili pracovníci muzea první odborný soupis sbírek, který byl základem pro jejich knižní inventarizaci, která proběhla roku 1935.²⁰¹ Poměrně hojná byla během první republiky publikační činnost. Od roku 1927 vydávalo muzeum ročenky, v nichž publikovalo výsledky vědecké činnosti odborných muzejních pracovníků, především v oblasti archeologie²⁰². Naopak nízká byla výstavní činnost, neboť veškerý prostor muzea zabíraly expozice.²⁰³

Během druhé světové války opustila muzeum velká část jeho dlouholetých pracovníků, mezi nimi i správce muzea František Lipš²⁰⁴. Od roku 1939 měl na řízení muzea rozhodující vliv vrchní tajemník, jímž byl kolaborant Rudolf Pařízek²⁰⁵. Muzeum vyvíjelo víceméně jen sbírkotvornou a výstavní činnost, zcela ustala vědecká a publikační činnost. Poslední ročenka vyšla roku 1941, téhož roku bylo muzeum přejmenováno na „Museum der Stadt Písek“. Velice negativně se válka promítla na sbírkovém fondu. Gestapo zabavilo a zničilo sbírky domácího a zahraničního odboje, židovské předměty a sbírkové předměty odkazující na prvorepublikové politiky či organizace a spolky, jako byl Sokol. Rozkradena byla sbírka zbraní a loveckých pohárů.²⁰⁶

Od roku 1944 bylo muzeum návštěvníkům uzavřeno. Znovuotevření se dočkalo až v září 1945 pod staronovým názvem Městské muzeum v Písku.²⁰⁷ Novým zřizovatelem muzea se stal Městský národní výbor Písek. Sbírkový fond obsahoval po konci války 26 630 sbírkových předmětů. Pobočka městského muzea, muzeum Adolfa

²⁰⁰ PRÁŠEK. *Vznik a vývoj píseckého muzea (ke 120. výročí jeho založení)*, s. 55.

²⁰¹ Tamtéž, s. 59.

²⁰² Ředitelem archeologických sbírek muzea v době první republiky byl mimořádně činorodý regionální archeolog a pedagog Bedřich Dubský (1880-1958).

²⁰³ Muzeum pořádalo v průměru jednu až dvě krátkodobé výstavy ročně. (Viz I. – XIV. *zpráva Musea Augusta Sedláčka v Písku za r. 1927-1941*)

²⁰⁴ František Lipš (1874-1966) řídil muzeum v letech 1932-1941. Muzeum opustil na vlastní žádost poté, co byl pražským vojenským soudem vyšetřován kvůli daru, který pro muzeum přijal od židovského občana. Byl osvobozen, ale v muzeu nadále pokračovat odmítl. (Viz PRÁŠEK. *Vznik a vývoj píseckého muzea (ke 120. výročí jeho založení)*, s. 64)

²⁰⁵ Bývalý štábní kapitán pěchoty československé armády, též uváděn jako Rudolf Parizek. Na jaře 1945 odsouzen mimořádným lidovým soudem k trestu smrti a popraven.

²⁰⁶ *Písecké listy*. Písek: Max Hájek, 1945, 46(3), s. 2-3

²⁰⁷ *Muzeum v Písku 1885, 1945, 1975*. Písek: Oblastní muzeum v Písku, s. 2.

Heyduka²⁰⁸, spravovala 3 615 položek.²⁰⁹ Sbírky muzea byly rozšířeny o předměty konfiskované německým obyvatelům, mezi nimiž bylo například i 102 obrazů.²¹⁰ Problémem ovšem bylo, že muzeum nemělo dostatek personálu na to, aby zajistilo řádnou správu sbírek, jak konstatovali zástupci Svazu českých muzeí, kteří 4. října 1946 podnikli v píseckém muzeu kontrolu.²¹¹ Plně se řízení muzea přitom nemohl věnovat ani jeho správce František Švec²¹², který byl zároveň městským archivářem. 24. září 1945 se sice sešla tzv. muzejní komise, která měla za cíl obnovit muzejní kuratorium.²¹³ To se ovšem nepovedlo, a tak Svaz českých muzeí doporučil ustanovit spolek přátel muzea.²¹⁴ Do roku 1948 se ovšem muzeu nepodařilo vymanit z hluboké poválečné krize, přičemž nedošlo v plné míře ani k reinstalaci původních expozic.

Muzejní spolek byl ustanoven roku 1951, fungoval ovšem pouze rok a oproti kuratoriu neměl téměř žádné pravomoci.²¹⁵ Zásadní byla rekonstrukce prostor bývalých kasáren v letech 1948-1952, díky které byly prostory muzea několikanásobně rozšířeny.²¹⁶ Od roku 1951 poskytovalo město muzeu ročně částku kolem 148 000 Kčs.²¹⁷ To byl více než trojnásobný nárůst oproti roku 1950 a předešlým rokům.²¹⁸ V této době již byly reinstalovány staré expozice²¹⁹ a rekonstrukce muzejních prostor se chýlila ke konci. Písečtí muzejníci se tak mohli soustředit na akviziční činnost, která byla vysoká z důvodu znárodnování, rušení spolků, zákona o nadměrných bytech atd. Rozšířeny byly tímto způsobem především sbírky muzejní knihovny a galerie.²²⁰

²⁰⁸ Pobočkou bylo již od svého založení v roce 1937.

²⁰⁹ SOkA Písek, fond Okresní úřad Písek I, karton 1081, sign. VII/13, *Šetření o stavu muzeí*, 3.9.1945.

²¹⁰ Tamtéž, fond Prácheňské muzeum v Písku, karton 5, sign. V/1, *Seznam obrazů z konfiskovaného německého majetku, uložených v muzeu*.

²¹¹ Tamtéž, karton 3, nesign., zpráva o prohlídce muzea zástupci Svazu českých muzeí, 9.10.1946

²¹² František Švec stál v čele píseckého muzea v letech 1941-1950.

²¹³ Tamtéž, karton 1, sign. I/1a, *Zápis o schůzi komise pro správu Musea dr. Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska ze dne 24.9.1945*.

²¹⁴ Tamtéž, karton 3, nesign., zpráva o prohlídce muzea zástupci Svazu českých muzeí, 9.10.1946

²¹⁵ HLÍDEK, Jakub. *Dějiny píseckého muzea*. Praha, 2019. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, s. 46.

²¹⁶ Před rekonstrukcí disponovalo muzeum 330 m², po dokončení stavebních prací to bylo 1944 m² (Viz JOHN, Čestmír. *75 let píseckého muzea*. In: *Vlastivědné muzeum v Písku – zprávy 1959*. Písek: Okresní vlastivědné muzeum v Písku, 1960, s. 11.)

²¹⁷ 79 000 Kčs bylo vyplaceno zaměstnancům muzea. (Viz SOkA Písek, fond Prácheňské muzeum v Písku, karton 4, sign. IV/1a, rozpočet musea na rok 1951.)

²¹⁸ HLÍDEK, *Dějiny píseckého muzea*, s. 46.

²¹⁹ Historické sbírky byly reinstalovány v „duchu nové doby“, za což si muzeum vysloužilo pochvalu v publikaci *Musea slouží lidu* (Viz DENSKTEIN, *Musea slouží lidu: příručka pro muzejní a vlastivědné pracovníky*, s. 22)

²²⁰ HLÍDEK, *Dějiny píseckého muzea*, s. 49.

Paradoxem bylo, že muzeum mělo i přes vysoké sbírkové přírůstky nedostatek sbírkových předmětů pro vznikající expozici dělnického hnutí, která tak původně v rámci historické expozice pokrývala pouze období od „rozkladu rodového zřízení“ do třicetileté války. Jádrem vznikající expozice se staly sbírkové předměty z výstavy *Dělnické revoluční hnutí na Písecku*, která byla roku 1950 první svého druhu v Jižních Čechách.²²¹ Až roku 1962 nebyla expozice dokončena, přičemž rozšířena byla především o předměty dokládající komunistický odboj za druhé světové války a nově končila rokem 1948.²²² Při příležitosti 50. výročí KSČ roku 1971 byla expozice reorganizována a nově zahrnovala i období po únoru 1948,²²³ které přitom muzeum uvádělo jako součást historických expozic již v ideovém plánu z roku 1958.²²⁴ Vedle vývoje dělnického hnutí se písecké muzeum dle požadavků krajské schůze muzejníků z 22. listopadu 1949 soustředilo ještě na archeologii, jihočeský les a zemědělství a Slavín.²²⁵

Muzeum bylo neustále limitováno nedostatečným personálním obsazením muzea. V roce 1954 mělo jen dva stálé pracovníky (správce a uklízečku) a dva dobrovolné vědecké pracovníky (archeologa a všeobecného správce sbírek a expozic).²²⁶ Když pak roku 1958 zemřel dlouholetý muzejní archeolog Bedřich Dubský,²²⁷ přišlo tím písecké muzeum o svého posledního vědeckého pracovníka.²²⁸ Z jmenovaných důvodů byla vědecká a publikační činnost píseckého muzea do konce 50. let víceméně nulová. Nejinak tomu bylo u ostatních malých a středně velkých muzeí. V jižních Čechách působilo v polovině padesátých let mimo krajského muzea čtrnáct okresních muzeí a sedmnáct poboček, které měly dohromady, včetně českobudějovického muzea, 43 pracovníků, což po přepočtení činilo pouhých 35 osob, přičemž většina z nich pracovala zdarma. Zpráva z roku 1956 varovala, že sbírkové

²²¹ *100 let muzea v Písku (1884–1894)*. Zprávy o činnosti muzea za rok 1983, s. 20.

²²² *Muzeum v Písku. Zprávy 1962*. Písek: Okresní vlastivědné muzeum v Písku, 1963, s. 1.

²²³ Tamtéž, s. 51.

²²⁴ SOKa Písek, fond Prácheňské muzeum v Písku, karton 2, sign. I/5, Plán vlastivědného muzea v Písku, I. poschodí.

²²⁵ Tamtéž, karton 3, nesign., svazek 1927-1947, *Usnesení krajské schůze muzejníků ze dne 22.11.1949*.

²²⁶ Tamtéž, svazek 1954, *Výroční zpráva o činnosti muzea v Písku za rok 1954*, s. 3.

²²⁷ Bedřich Dubský byl v muzeu zaměstnán na 0,3 úvazku. Pracovníci odboru kultury rady krajského národního výboru v Českých Budějovicích ho roku 1956 v rozpisu plánu pracovních sil pro jihočeská muzea označili za „přestárlého“ a „pracovně nevykoného“ (uvedeno doslovně, viz SOA Třeboň, fond Jihočeské muzeum České Budějovice, karton 6, nesign., *Návrh na rozpis plánu pracovních sil pro muzea v kraji České Budějovice pro rok 1957*).

²²⁸ Místo archeologa pak bylo obsazeno až roku 1967 Mgr. Evou Koppovou (1943-2017), která v oddělení archeologie píseckého muzea působila až do roku 2011.

fondy postupně podléhaly skáze. Přebudovat do roku 1956 expozice v duchu marxismu a historického materialismu se na jihu Čech povedlo jen okresnímu muzeu v Českém Krumlově, z čehož jasně vyplývá, že i přes ideologický nátlak na muzea představovalo jejich nedostatečné financování nepřekonatelný problém.²²⁹

²²⁹ SOA Třeboň, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 753, sign. Kult/3, Činnost muzeí za období od r. 1954 do r. 1956.

5.1.2. Písecké muzeum od roku 1958

Roku 1958 změnilo muzeum v Písku svůj název. Z městského muzea se stalo „Okresní vlastivědné muzeum v Písku“. Změna názvu automaticky neznamenal ani jiného zřizovatele. Muzeum bylo i nadále zřizováno píseckým městským národním výborem. Pod správu Okresního národního výboru v Písku bylo převedeno až během roku 1959, což mělo pro budoucí fungování muzea zcela zásadní význam. Za rok 1958 disponovalo muzeum 21 000 Kčs. Roční subvence poskytované ONV přesahovaly částku 50 000 Kčs.²³⁰ Jednalo se o tzv. volné částky, které muzeum mohlo použít na akviziční, publikační či výstavní činnost a nejsou do nich započítány náklady na údržbu budovy nebo platy.

V polovině padesátých let obsahoval sbírkový fond, nepočítáme-li knihovnu, celkem 9 274 inventárních čísel,²³¹ roku 1957 to bylo 9 333 inv. č.²³² Muzeum mělo ročně kolem padesáti nových zaevidovaných přírůstků^{233, 234} problémem ovšem bylo, že pracovníci nedokázali zaevidovat všechny nově získané sbírkové předměty. To se dařilo až od roku 1958, kdy byly do přírůstkové knihy zapsány veškeré nezaevidované předměty, což představovalo za rok 1958 852 přírůstků.²³⁵ Téhož roku byly starý inventář a katalog shledány zastaralými a roku 1959 bylo přistoupeno k vypracování nových podle nově vydaných směrnic k zákonu o muzejnictví.²³⁶ Za rok 1959 byl inventář historických sbírek rozšířen o 609 nových inv. č. a inventář knihovny o 526 inv. č. Naproti tomu přírodopisné oddělení nebylo rozšířeno o ani jeden předmět, z čehož jasně vyplývá, že akviziční činnost personálně nedostatečně obsazeného muzea nesouvisela s jeho vědeckou činností, ale byla spíše pasivní.²³⁷

Inventura všech sbírek byla dokončena v roce 1962, nově evidováno bylo 2 437 inventárních čísel.²³⁸ Mimo muzejních pracovníků byli do inventury zapojeni i členové

²³⁰ *Muzeum v Písku – zprávy 1960*. Písek: Okresní vlastivědné muzeum v Písku, 1961, s. 7.

²³¹ Sbírkový muzejní knihovny obsahovaly 8 520 položek. (Viz SOKa Písek, fond Prácheňské muzeum v Písku, karton 3, nesign., svazek 1955, *Celoroční výkaz vlastivědného muzea za rok 1955*.)

²³² SOKa Písek, fond Prácheňské muzeum v Písku, karton 3, nesign., svazek 1957, *Výkaz muzea za rok 1955*

²³³ Pod jedním inventárním číslem se může skrývat několik sbírkových předmětů.

²³⁴ SUK, Říša. *Práce Okresního vlastivědného muzea v Písku roku 1958 a úkoly roku 1959*. In: *Vlastivědné muzeum v Písku. Zprávy 1959*. Písek: Okresní vlastivědné muzeum v Písku, 1959, s. 16.

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ *Muzeum v Písku. Zprávy 1961*, s. 1.

²³⁷ *Muzeum v Písku – zprávy 1960*, s. 7.

²³⁸ *Muzeum v Písku. Zprávy 1962*, s. 1.

tzv. inventurní komise a muzejní komise.²³⁹ Předměty byly uloženy v nově vybudovaných depozitářích. Část vznikla úpravou dosavadního skladiště, větší část muzeum získalo, když se od něj až roku 1960 oddělil městský archiv. Do této doby byly obě instituce spravovány dohromady.²⁴⁰ Nově získané předměty doplnily stávající expozice, které procházely od roku 1958 reinstalací. V ročence z roku 1960 se píše, že tento úkol je třeba urychleně ukončit, aby se muzeum mohlo soustředit na akviziční a vědeckou činnost a aby tím zároveň muzeum splnilo kulturní požadavky XI. Sjezdu KSČ, Sjezdu socialistické kultury a IV. Sjezdu muzejních pracovníků v Brně.²⁴¹

Úroveň vědecké a publikační činnosti zásadně vylepšena nebyla. V roce 1960 mělo muzeum čtyři stálé odborné zaměstnance^{242, 243} kteří se museli věnovat především správě sbírek. Jedním z nich byl i odborně kvalifikovaný knihovník. Tato funkce byla od druhé světové války až do roku 1960 neobsazena.²⁴⁴ Ředitelem muzea se v roce 1958 stal poprvé promováný historik, Ríša Suk²⁴⁵. Publikační činnost se omezovala na vydávání ročenek. Jejich tradice byla obnovena v roce 1958 a trvala do roku 1962. Výroční zprávy obsahovaly kromě zhodnocení fungování muzea v uplynulém roce i vědecké studie muzejních pracovníků. Za rok 1963 výroční zpráva nevyšla, roku 1964 vydalo muzeum speciální ročenku k osmdesátému výročí od založení muzea, která byla poslední až do roku 1970.²⁴⁶

Počet krátkodobých výstav pořádaných muzeem rostl pomalu a stejně jako v padesátých letech jejich počet nepřekročil deset, často ani pět za rok. Jiří Prášek uvádí,²⁴⁷ že výstavy se v zásadě daly rozdělit do tří kategorií. Výstavy obrazů ze sbírek Prácheňské galerie, výstavy o životě významných osobností a ideologicky zaměřené výstavy. Dominovaly především výstavy obrazů, se kterými muzeu pomáhala Alšova jihočeská galerie.²⁴⁸ Výstavní činnost se významně zlepšila až na konci šedesátých let

²³⁹ *Muzeum v Písku. Zprávy 1961*, s. 1.

²⁴⁰ PRÁŠEK. *Vznik a vývoj píseckého muzea (ke 120. výročí jeho založení)*, s. 68.

²⁴¹ *Muzeum v Písku – zprávy 1960*, s. 10.

²⁴² Byli to správce muzea, knihovnice, správce sbírek muzejní galerie a zástupce správce muzea, který, stejně jako správce, pečoval o historické sbírky. Muzeu chyběl odborný pracovník pro přírodovědné sbírky. Vedle odborných pracovníků byla v muzeu zaměstnána ještě uklízečka. (Viz Tamtéž, s. 7.)

²⁴³ PRÁŠEK. *Vznik a vývoj píseckého muzea (ke 120. výročí jeho založení)*, s. 68.

²⁴⁴ *100 let muzea v Písku (1884-1984). Zpráva o činnosti muzea za rok 1983*, s. 48.

²⁴⁵ Ríša Suk byl ředitelem píseckého muzea v letech 1958-1963.

²⁴⁶ Ročenky píseckého muzea vycházejí nepřetržitě od roku 1976.

²⁴⁷ PRÁŠEK. *Vznik a vývoj píseckého muzea (ke 120. výročí jeho založení)*, s. 67.

²⁴⁸ Např. za rok 1961 uspořádalo muzeum devět výstav, osm z nich se týkalo výtvarného umění a zároveň tři z nich by se daly označit jako „ideologické“. Jedinou výstavou, která se nezabývala malbou, byla

po rekonstrukci a asanačních pracích, které muzeu poskytly pro pořádání podobných akcí větší prostor.²⁴⁹ Již v roce 1960 však Ríša Suk apeloval na národní výbory, aby muzeu vytvořily „nejlepší podmínky pro splnění těchto nemalých úkolů (kterými je myšlena především expoziční a výstavní činnost, pozn. aut.), jak o tom hovoří muzejní zákon“.²⁵⁰

Naproti tomu je po roce 1958 jasně viditelný nárůst v dalších oblastech tzv. výchovně-osvětové činnosti. Muzeum organizovalo přednášky a besedy, především s regionálními umělci, nebo jiné speciální akce, jako byly zájezdy nebo např. program „Muzeum škoře“, kdy pracovníci muzea pořádali roku 1961 pro žáky škol speciální komentované prohlídky.²⁵¹ Pro děti organizovalo muzeum od roku 1958 tři volnočasové kroužky – historický, národopisný a přírodovědný. Roku 1962 byly historický a národopisný kroužek sloučeny a jejich organizování převzal Pionýr.²⁵² Muzeum však pokračovalo v organizování volnočasových aktivit nejen pro děti i nadále a uvedená činnost se stala v rámci muzea poměrně významnou.²⁵³ Od roku 1961 bylo muzeum navíc pověřeno dohledem nad vedením obecních kronik v okrese Písek.²⁵⁴ Ústředním orgánem kronikářství byl totiž Ústřední muzeologický kabinet.²⁵⁵ Pro kronikáře muzeum v následujících letech pořádalo okresní kola celonárodní soutěže o nejlepší kroniku a kronikáře.

O tom, že vysoká aktivita muzea v oblasti kulturně-výchovné činnosti nebyla pouze produktem propagandistických směrnic, ale že sledovala i praktické cíle, svědčí srovnání návštěvnosti muzea. Na počátku 50. let navštěvovalo muzeum kolem 5 000 návštěvníků ročně. Roku 1957 to bylo 8 000 a v roce 1958 přes 11 000 návštěvníků. Skokově narůstala návštěvnost na počátku 60. let, když v roce 1960 překonala metu 17 000 návštěvníků a v následujících dvou letech toto číslo vždy přesáhlo 23 000, aby

výstava „40 let vítězných bojů KSČ na Písecku“, která byla instalovaná v muzejní galerii. (Viz *Muzeum v Písku. Zprávy 1961*, s. 1.)

²⁴⁹ HLÍDEK, Dějiny píseckého muzea, s. 52,

²⁵⁰ *Muzeum v Písku – zprávy 1960*, s. 10.

²⁵¹ *Muzeum v Písku. Zprávy 1961*, s. 1.

²⁵² SOKA Písek, fond Prácheňské muzeum v Písku, karton 3, nesign., svazek 1962, Komentář k výkazu práce muzea v Písku v roce 1962.

²⁵³ Muzeum např. v roce 1982 organizovalo navíc ještě filatelistický, mykologický a ornitologický kroužek. (Viz HLÍDEK, *Dějiny píseckého muzea*, s. 53)

²⁵⁴ *Muzeum v Písku. Zprávy 1961*, s. 1.

²⁵⁵ PUBAL, Václav. *Kroniky a kronikáři*. Praha: Národní muzeum v Praze, Ústřední muzeologický kabinet, 1976, s. 140.

se v příštích letech opět vrátilo k hodnotě blížíící se spíše té z roku 1960.^{256,257} Vysvětlení strmého nárůstu celkové návštěvnosti spočívá v počtech skupinových návštěv muzea. Zatímco v letech 1956 a 1957 jich bylo kolem 100, roku 1958 se tato hodnota zvedla nad 250 a v následujících letech nepoklesla, přičemž v roce 1962 přesáhla metu 300 hromadných návštěv muzea za rok.²⁵⁸ Při srovnání s ostatními okresními muzei v Jihočeském kraji je hodnota roční návštěvnosti kolem či lehce pod 20 000 návštěvníků ročně průměrná.²⁵⁹ Srovnání to ovšem není příliš vypovídající, neboť v kraji panovaly mezi okresními muzei zásadní rozdíly. V tábořském muzeu přesahovala roční návštěvnost hodnotu 50 000 návštěvníků a vyrovnala se tak i krajskému muzeu v Českých Budějovicích. Naproti tomu v zanedbaném prachatickém muzeu nedosahovala návštěvnost ještě v polovině 60. let ani 10 000 lidí za rok.²⁶⁰

Od roku 1961 sídlily v muzeu okresní aktiv pro památky, muzea a kroniky, a především muzejní rada a rada okresní galerie, jejichž založení vyžadoval muzejní zákon z roku 1959. Na jeho popud byla také muzejní galerie oficiálně roku 1960 oddělena od muzea a stala se Okresní galerií v Písku.²⁶¹ Reálně byly ale obě instituce spravovány dohromady centrálním vedením. Spolu s okresním aktivem vypracovali pracovníci muzea soupis památek píseckého okresu.²⁶² V roce 1961 byly schváleny nové muzejní stanovy vypracované podle vzorových statut, které podle § 15 zákona o muzeích a galeriích vydalo téhož roku Ministerstvo školství a kultury. Zajímavý je čtvrtý článek, který pověřuje odbor školství a kultury městského národního výboru, resp. jeho radu školské a kulturní komise, řízením a spravováním muzea. ONV, které

²⁵⁶ *80 let muzea v Písku*. Písek: Okresní vlastivědné muzeum v Písku, 1964, s. 10.

²⁵⁷ Po rekonstrukci na konci 60. let začala návštěvnost opět vzrůstat, od poloviny 70. let přesahovala 40 000 návštěvníků za rok. Rekordní návštěvnost mělo muzeum roku 1984, kdy ho navštívilo 49 951 osob. (Viz *Okresní muzeum v Písku. Zpráva o činnosti za rok 1984*. Písek: Okresní muzeum v Písku, 1985, s. 15.) Po Sametové revoluci byl dosud nejlepším rok 2016, kdy do muzea zavítalo 30 073 lidí. (Viz *Prácheňské muzeum v Písku v roce 2016*. Písek: Prácheňské muzeum v Písku, 2017, s. 3.)

²⁵⁸ *80 let muzea v Písku*. Písek: Okresní vlastivědné muzeum v Písku, 1964, s. 11.

²⁵⁹ SOA Třeboň, fond Jihočeský krajský národní výbor České Budějovice, karton 119, nesign., *Sít' muzeí a památníků v Jihočeském kraji*.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ MAŠÍKOVÁ KONŠANTOVÁ, Irena. *Historie Galerie Prácheňského muzea v Písku* [online].

Dostupné online:

http://www.prachenskemuzeum.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=239&Itemid=118

²⁶² *Muzeum v Písku. Zprávy 1961*, s. 1.

bylo jeho oficiálním zřizovatelem, mělo kontrolovat pouze širší působnost muzea. Žádný ze správních orgánů nemohl do činnosti muzea zasahovat bez vědomí ředitele.²⁶³

Muzejní a galerijní rady se staraly o muzejní síť, jejíž podoba byla schválena na schůzi okresního aktivu pro památky, muzea a kroniky 27. června 1963. Skládala se z vlastivědného muzea a okresní galerie v Písku, památníků měst Milevska a Protivína a památníku Mikoláše Alše v Miroticích. Počítalo se se zřízením památníku Ladislava Stroupežnického v Cerhonicích, památníku budování vodních děl na zámku Orlík a místního památníku v přestěhovaném kostele v Červené nad Vltavou²⁶⁴.²⁶⁵ Původně okresní muzeum v Milevsku ztratilo svůj statut roku 1960, když byl okres Milevsko zrušen. V této době probíhala vlna rušení malých muzeí, popřípadě jejich přeměn na památníky, což byl i případ muzeí v Protivíně a Miroticích. Vedle rušení muzeí ovšem vznikaly i úplně nové památníky, jako byly poslední tři uvedené instituce, jejichž realizaci sice nakonec nedovolil nedostatek financí,²⁶⁶ ale svědčí o aktivní roli, kterou muzejní rada v rámci organizace okresní muzejní sítě hrála.

Vedle muzejní komise fungovala v Písku od roku 1960 i okresní komise státní památkové péče, jejíž zřízení stanovil památkový zákon z roku 1958. Muzeum mezi jejími členy svého zástupce nemělo, proti čemuž roku 1961 protestoval zastupující ředitel okresního muzea Libor Křivánek²⁶⁷.²⁶⁸ I přesto však muzeum s památkovou komisí spolupracovalo především při vědecké činnosti, práci na památkovém seznamu nebo při pořádání přednášek o místních památkách.²⁶⁹

Vydání zákona č. 54/1959 Sb., o muzeích a galeriích, mělo na fungování Okresního vlastivědného muzea v Písku, které by se dalo označit za typického zástupce okresních muzeí, nepochybně pozitivní vliv. Ten se nejsilněji projevil na frekvenci organizování tzv. kulturně-osvětových akcí, jejichž sekundárním efektem bylo zvýšení návštěvnosti muzea. Část pořádaných besed, přednášek atd. ovšem plnila i

²⁶³ SOKa Písek, fond Prácheňské muzeum v Písku, karton 3, nesign., svazek 1961, *Organizační řád vlastivědného muzea městského národního výboru v Písku*.

²⁶⁴ Románský kostel sv. Bartoloměje byl roku 1960 rozebrán kvůli výstavbě orlické přehrady a přesunut nad zátopovou čáru.

²⁶⁵ SOKa Písek, fond Prácheňské muzeum v Písku, karton 2, sign. I/2b, *Zápis ze schůze okresního aktivu pro památky, muzea a kroniky konané dne 27. července 1963 ve studovně muzea v Písku*.

²⁶⁶ SOA Třeboň, fond Jihočeské muzeum České Budějovice, karton 12, nesign., Stav muzeí v jižních Čechách a návrh zásad jejich dalšího rozvoje.

²⁶⁷ Libor Křivánek zastupoval v letech 1959 až 1961 tehdejšího ředitele Říšu Suka.

²⁶⁸ SOKa Písek, fond Prácheňské muzeum v Písku, karton 2, sign. I/2b,, dopis Libora Křivánka Okresní komisi státní památkové péče v okrese Písek z 23. ledna 1961

²⁶⁹ Tamtéž.

propagandistickou funkci, jak ji zákon formuloval ve svém třetím paragrafu. Pozitivní efekt měl nepochybně i čtrnáctý paragraf zákona, který pověřoval řídicí orgány, aby muzeu či galerii zajistily prostory odpovídající jeho sbírkám. V píseckém muzeu sice probíhala na přelomu 50. a 60. let rekonstrukce, ale již roku 1962 ředitel muzea Suk apeloval na národní výbory, aby byly prostory určené muzeu ještě více rozšířeny, přičemž se odvolával právě na zákon o muzeích a galeriích.²⁷⁰ To se sice podařilo až na konci 60. let, ale muzeum mělo alespoň jistou oporu v právní normě, skrze kterou mohlo na zřizovatele de iure vyvíjet nátlak. Třináctý paragraf požadoval pro muzea odborně proškolené pracovníky. Na příkladu muzea v Písku se ukazuje, že řady zaměstnanců sice byly odborníky navýšeny, ale nedostatečně. Muzeu ve zkoumaném období i nadále chyběl archeolog a správce přírodovědných sbírek, což byly posty, které byly před druhou světovou válkou obsazeny dobrovolnými pracovníky.

Co se týče sbírkotvorné činnosti, můžeme konstatovat, že nejmarkantnější změnou bylo zdokonalení odborné evidence sbírek, jak to požadoval třetí paragraf muzejního zákona. Kvůli nedostatečné evidenci, která se zlepšila až na konci 50. let, bohužel nemáme spolehlivá data k tomu, abychom mohli sledovat změny v akviziční činnosti muzea po vydání muzejního zákona a zákona o kulturních památkách. S ohledem na prostudované archivní prameny a výroční zprávy lze konstatovat, že akviziční činnost nemohla být výrazně nadprůměrná. Vzhledem k tomu, do jaké míry nedokázali tehdejší pracovníci městského muzea katalogizovat a inventarizovat nově nabyté sbírkové předměty v době od konce druhé světové války, přes rok 1948 a počátek padesátých let, kdy byla akviziční činnost velice vysoká, lze odhadovat, že na konci padesátých let byl počet nově získaných předmětů za rok spíše nižší. Prioritou byla správa sbírek, popřípadě získávání předmětů k expozici dělnického hnutí.

Muzeum rovněž absentovalo vědecké pracovníky, kteří by prováděly terénní výzkum²⁷¹, což se podepisovalo nejen na akviziční činnosti, ale i na tom, že se tak nemohlo podílet na archeologických výzkumech, jak je při náhodných nálezech stanovil zákon č. 22/1958 Sb., o muzeích a galeriích. Ten s nedostatečným personálním obsazením okresních muzeí počítal, a tak průzkum ukládal Archeologickému ústavu nebo pracovníkům krajských muzeí.²⁷² Muzeum nicméně podle paragrafu sedmnáct do

²⁷⁰ *Muzeum v Písku – zprávy 1960*, s. 10.

²⁷¹ Ten naposledy prováděl roku 1956 na neolitickém nalezišti u rybníku Řežabinec archeolog Bedřich Dubský (1880-1958).

²⁷² Zákon č. 22/1958 Sb., o muzeích a galeriích, § 16.

svých sbírek získávalo předměty nalezené výkopy nebo náhodnými nálezy na území okresu Písek. Pozitivní efekt tohoto paragrafu spočívá především v zajištění náležité péče o archeologické památky než v tom, že písecké muzeum, které navíc díky Bedřichu Dubskému oplývalo velkou archeologickou sbírkou, díky tomu zásadně navyšovalo svůj sbírkový fond.²⁷³

Přelomovým rokem byl pro písecké muzeum rok 1967, kdy se přejmenovalo na Oblastní muzeum v Písku²⁷⁴. Novým ředitelem se stal Jiří Frey²⁷⁵ a Evou Koppovou byl konečně obsazen i post muzejního archeologa. V době ředitelství Jiřího Freye v letech 1967-1973 byl asanačními pracemi zásadně navýšen prostor, na němž muzeum operovalo a počet stálých pracovníků se zvedl z 6 na 15.²⁷⁶ Muzeum tak započalo novou etapu ve své historii.

²⁷³ SOKa Písek, fond Prácheňské muzeum v Písku, karton 3, nesign., svazek 1958, *Dotazník*, 1958.

²⁷⁴ Působnost muzea se mělo rozšířit na oblast Prácheňska, tedy i na okresy Strakonice, Prachatice, Klatovy a Příbram. Oblastní status vydržel píseckému muzeu do roku 1976, kdy bylo přejmenováno na Okresní muzeum v Písku.

²⁷⁵ Jiří Frey byl absolventem FFUK. Roku 1973 byl z pozice ředitele odvolán kvůli politickým prohrškům. Novým ředitelem se stal Jaroslav Šindelář, který tuto funkci zastával do roku 1979 (Viz HLÍDEK, *Dějiny píseckého muzea*, s. 62.).

²⁷⁶ PECL, Karel. *Vzpomínka na pana Jiřího Freye, někdejšího ředitele muzea*. In: *Prácheňské muzeum v Písku v roce 2007*. Písek: Prácheňské muzeum v Písku, 2008, s. 102.

5.2. Muzeum v Českých Budějovicích

5.2.1. Muzeum v Českých Budějovicích do roku 1958

Městské muzeum bylo v Českých Budějovicích založeno v květnu 1877, kdy byl ustanoven muzejní spolek a schváleny stanovy. Stejně jako muzeum v Písku tak budějovické muzeum vzniklo v době první vlny zakládání regionálních muzeí v 70. a 80. letech 19. století. Na rozdíl od píseckého muzea byly členy správních orgánů budějovického muzea, správní rady a sdružení přátel muzea²⁷⁷, později muzejního spolku²⁷⁸, až do roku 1918 převážně Němci.²⁷⁹ V brožuře k výročí 110 let od založení z roku 1987 je uváděno, že muzeum vzniklo jako protiváha ke snahám české vlastenecké buržoazie a že „trpěná česká menšina v muzejním spolku je jen nezbytným zdůvodněním k získání potřebných zemských subvencí“.²⁸⁰ To je však třeba brát s rezervou, neboť mezi uveřejňovanými dárci a podporovateli muzea byly i mnohé české významné osobnosti veřejného života, jako byli kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu nebo Vojtěch Lanna ml.²⁸¹

Roku 1888 bylo muzeum rozděleno na dvě samostatné části, Průmyslové muzeum a Přírodovědecké a kulturněhistorické muzeum s vlastními rozpočty a evidencí sbírek. To svědčí o mnohem vyšší akviziční činnosti, než jakou vykazovalo muzeum v Písku.²⁸² Průmyslové muzeum navíc již před oddělením těžilo ze spolupráce s místními podnikateli, kteří v něm vystavovali své výrobky.²⁸³ Finančně bylo muzeum kromě místních měšťanů²⁸⁴ podporováno městem, které bylo jeho zřizovatelem. To také

²⁷⁷ Jeho prvním předsedou byl první ředitel muzea Julius Zuleger. (Viz PETRÁŠ. *Jihočeské muzeum. Historie a sbírky*, s. 4)

²⁷⁸ Založen 2. února 1895, nahradil sdružení přátel muzea. (Viz Tamtéž, s. 13)

²⁷⁹ ŠAFR, Pavel. *Jihočeské muzeum*. In: *ENCYKLOPEDIE ČESKÝCH BUDĚJOVIC* [online]. Dostupné online: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/jihoceske-muzeum>

²⁸⁰ MALECHA, Josef. *110 let Jihočeského muzea: 1877-1987*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 1987, s. 1.

²⁸¹ PETRÁŠ. *Jihočeské muzeum. Historie a sbírky*, s. 5.

²⁸² Helena Kopáčová uvádí, že akviziční politika Městského muzea v Českých Budějovicích byla ke konci 19. století „...promyšlená. Jejím smyslem bylo usilovat o systematické pořizování sbírek“. (Viz KOPÁČOVÁ, Helena. *K výročí Jihočeského muzea*. In: *Výběr*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 1999, 36(1), s. 32.) Naproti tomu akviziční činnost píseckého muzea se v této době skládala výhradně jen z darů mecenášů, o systematickém rozšiřování sbírek tedy rozhodně mluvit nelze. (Viz HLÍDEK, *Dějiny píseckého muzea*, s. 17-19)

²⁸³ KOPÁČOVÁ. *K výročí Jihočeského muzea*, s. 32.

²⁸⁴ Po rozluce bylo místními podnikateli štedřeji podporováno Průmyslové muzeum, Přírodovědecké a kulturněhistorické muzeum bylo odkázáno na subvence od města. (Viz SCHNEIDER. *100 let*

věnovalo pozemek na stavbu nové muzejní budovy, kterou zároveň i financovalo. Novorenesanční budova byla podle návrhu architekta Viktora Schwerdtnera²⁸⁵ vystavěna na Senovážném náměstí v letech 1898 až 1901.²⁸⁶ Na stejném místě sídlí Jihočeské muzeum dodnes, což svědčí o na tehdejší dobu vysoce nadstandartním umístění muzea, které tak na rozdíl od píseckého městského muzea disponovalo dostatečným prostorem pro uložení sbírek, instalaci expozic i organizování krátkodobých výstav, které písecké muzeum až do první republiky víceméně nepořádalo.

Oproti muzeu v Písku znamenal rok 1918 pro budějovické muzeum vzhledem k jeho německému charakteru zásadní změnu. Ředitelem se krátce po vzniku republiky stal jeden ze dvou českých členů správního výboru muzea Robert Rožánek. Počeštění muzea bylo dokončeno, když 20. ledna 1919 odňala správní komise města řídící pravomoci převážně německému Musejnímu spolku a jmenovala nový správní výbor muzea.²⁸⁷ Stvrzeno to bylo novými stanovami, které městské zastupitelstvo schválilo 2. července 1921. Rozdělení na dvě muzea bylo zrušeno a sjednocené muzeum i jeho sbírky se oficiálně staly majetkem českobudějovické obce.²⁸⁸ Muzeum se po reorganizaci expozic, což zahrnovalo i vytvoření českých popisek, začalo soustředit na sbírání předmětů z celých jižních Čech a v roce 1927 tak mohlo uspořádat rozsáhlou jihočeskou národopisnou výstavu.²⁸⁹ Roku 1929 byla při muzeu ustanovena Vlastivědná společnost jihočeská.²⁹⁰ Nejvýznamnějšími pracovníky českobudějovického muzea za první republiky byli František Matouš²⁹¹ a Vladimír Denkstein²⁹², pozdější vůdčí osobnosti a metodici československého muzejnictví v 50. letech 20. století a autoři již

Jihočeského muzea - 100 let služby vědě a lidu: (Z projevu na slavnostním shromáždění n počest 100. výročí muzea 6. prosince 1977)., s. 93)

²⁸⁵ Plzeňský architekt německého původu Viktor Schwerdtner (1846-1926) je v Českých Budějovicích i autorem kostela Českobratrské církve evangelické v ulici 28. října. Dostavěn byl roku 1900 a německému evangelickému sboru sloužil do roku 1934.

²⁸⁶ ŠAFR. *Jihočeské muzeum*. Dostupné online: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/jihoceske-muzeum>

²⁸⁷ PETRÁŠ. *Jihočeské muzeum. Historie a sbírky*, s. 19.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 21.

²⁸⁹ ŠAFR. *Jihočeské muzeum*. Dostupné online: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/jihoceske-muzeum>

²⁹⁰ Svoji činnost ukončila roku 1949. (Viz Tamtéž)

²⁹¹ František Matouš (1895-1965) byl významný historik umění a muzejník narozený v Českých Budějovicích. Do českobudějovického muzea nastoupil jako odborný asistent 1. ledna 1919.

²⁹² Vladimír Denkstein (1903-1993) byl rovněž historikem umění a muzejníkem. Do českobudějovického muzea nastoupil roku 1932. V letech 1952-1960 byl předsedou Svazu českých muzeí a od roku 1956 do roku 1970 ředitelem Národního muzea.

zmiňované publikace *Musea slouží lidu*. Jejich zásluhou byla jako součást expozic muzea roku 1937 otevřena galerie gotického umění jižních Čech.²⁹³

Oba odborní pracovníci byli na počátku druhé světové války propuštěni a muzeum dostalo německého správce Adalberta Wodiczku. Expozice byly zrušeny, sbírky vystěhovány, prostory muzea byly využívány jako skladiště²⁹⁴ a navíc byly poškozeny bombardováním.²⁹⁵ Po konci druhé světové války se správcem muzea stal akademický malíř Adolf Träger²⁹⁶, na jehož žádost pokračoval v muzeu nadále i Adalbert Wodiczka.²⁹⁷ Po konci války byla jejich úkolem reinstalace sbírek, což se kvůli nedostatku pracovních sil podařilo až v roce 1947. Prostory muzea se navíc staly místem, kde se soustřeďoval movitý majetek zabavený německým obyvatelům města, z nichž historicky a umělecky cenné předměty se staly součástí sbírkového fondu muzea.²⁹⁸

Vedle nedostatku odborných pracovníků trpělo muzeum po válce, stejně jako ostatní podobné instituce, nedostatečným financováním ze strany svých zřizovatelů – místního národního výboru, který byl roku 1949 nahrazen Jednotným národním výborem v Českých Budějovicích²⁹⁹.³⁰⁰ Situace se zlepšila roku 1951, kdy správu muzea převzal krajský národní výbor a muzeum se přejmenovalo na Krajské vlastivědné muzeum. Zaměření muzea se tím oficiálně rozšířilo na celé území Českobudějovického kraje, což znamenalo nutnost systematizovat a navýšit akviziční činnost.³⁰¹ To se dařilo především přejímáním sbírkových fondů zrušených menších muzeí, jako byla muzea v Bavorově, Dolním Bukovsku, Horní Plané, Lišově, Ohradě, Rožmberku a v Trhových Svinech. Později, při územní reformě roku 1960, zaniklo spolu s třeboňským okresem i tamní muzeum, jehož sbírkový fond taktéž se stal

²⁹³ Tamtéž.

²⁹⁴ PETRÁŠ. *Jihočeské muzeum. Historie a sbírky*, s. 26.

²⁹⁵ KUČEROVÁ. *Ideologické projevy v českém muzejnictví 1948–1960 na příkladu Svazu českých muzeí a Kabinetu muzejní a vlastivědné práce*, s. 17.

²⁹⁶ Akademický malíř Adolf Träger (1888-1965) byl ředitelem Městského muzea v Českých Budějovicích v letech 1945-1949.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 29.

²⁹⁸ Tamtéž.

²⁹⁹ Jednotný národní výbor slučoval kompetence městského a okresního národního výboru. Roku 1954 byl nahrazen Městským národním výborem v Českých Budějovicích.

³⁰⁰ KOVÁŘ, Daniel. *Městský národní výbor*. In: ENCYKLOPEDIE ČESKÝCH BUDĚJOVIC [online]. Dostupné online: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/mestsky-narodni-vybor>

³⁰¹ MALECHA. *110 let Jihočeského muzea: 1877-1987*, s. 4.

součástí českobudějovického muzea.³⁰² I přesto však stejně jako v případě píseckého muzea limitoval muzeum nedostatek odborných pracovníků natolik, že první nová expozice, která poplatně době popisovala dějiny feudalismu na jihu Čech, byla otevřena až roku 1957.³⁰³ Ve stejném roce byla dokončena kompletní reinstalace stálých expozic.³⁰⁴ Nově vzniknuvší expozice feudalismu byla ze strany odboru školství a kultury rady městského národního výboru ideologicky kritizována, neboť údajně nedostatečně reflektovala diferenciaci společenských tříd a rozpory mezi nimi, které měly vést k husitské revoluci.³⁰⁵

Ze sbírkového fondu byla naopak vyčleněna část obrazů a fond jihočeských plastik z období gotiky a baroka, které se staly základem sbírek Alšovy jihočeské galerie³⁰⁶, která byla založena roku 1951. O rok později se ve dnech 5-6. července konal v Českých Budějovicích sjezd Svazu českých muzeí, který řešil především ideologické požadavky komunistického režimu na české muzejnictví.³⁰⁷

Pracovníci muzea se v 50. letech soustředili především na expoziční činnost a péči o sbírky, které byly rozděleny dle oddělení na biologické, geologickomineralogické, historickoarcheologické, národopisné a prehistorické, plus knihovnu. V druhé polovině 50. let mělo již každé oddělení svého správce, který ovšem nutně nemusel být odborně vzdělán. Muzeum tak např. při evidenci sbírek muselo žádat o pomoc externí odborníky.³⁰⁸ Odborným vzděláním disponoval dlouholetý ředitel muzea, historik Karel Pletzer.³⁰⁹ První profesionální archeolog, kterým byl Antonín Beneš, do muzea nastoupil až roku 1957.³¹⁰

³⁰² PETRÁŠ. *Jihočeské muzeum. Historie a sbírky*, s. 31.

³⁰³ ŠAFR. *Jihočeské muzeum*. Dostupné online: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/jihoceske-muzeum>

³⁰⁴ SOA Třeboň, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 753, sign. Kult/3, dopis dr. K. Bedrnovi ze dne 27. listopadu 1957.

³⁰⁵ SOA Třeboň, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 753, sign. Kult/3, *Instalace sbírek KVM a Č. Budějovice*, 30. září 1957.

³⁰⁶ Alšova jihočeská galerie se návštěvníkům poprvé otevřela 1. ledna 1953 v prostorách krajského muzea na Senovážném náměstí, roku 1956 se instituce přesunula do jízdárny zámku Hluboká nad Vltavou. Zřizovatelem galerie byl krajský národní výbor. (Viz RULÍŠEK, Hynek. *Alšova jihočeská galerie*. In: *ENCYKLOPEDIE ČESKÝCH BUDĚJOVIC* [online]. Dostupné online: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/alsova-jihoceska-galerie>)

³⁰⁷ PETRÁŠ. *Jihočeské muzeum. Historie a sbírky*, s. 31.

³⁰⁸ SOA Třeboň, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 753, sign. Kult/3, *Plán hlavních úkolů Krajského vlastivědného muzea v Českých Budějovicích na rok 1958*.

³⁰⁹ Karel Pletzer (1922-2002) nastoupil na místo ředitele muzea roku 1952 po Vladimíru Divišovi, který tuto funkci vykonával od roku 1949. Pletzer byl ředitelem až do roku 1970, kdy byl odvolán v rámci

Vzhledem k uvedenému tak pro pracovníky muzea nebyla tzv. kulturně osvětová činnost prioritou. Stejně jako písecké muzeum organizovalo Krajské vlastivědné muzeum v Českých Budějovicích do konce 50. let vždy jen několik málo výstav ročně.³¹¹ Jejich tématem byla především politická výročí v rámci jižních Čech.³¹² Dále muzeum pořádalo přednášky a besedy, nikoli však zájmové kroužky. Krajské muzeum se snažilo pomáhat jihočeským okresním muzeím,³¹³ především skrze rady s metodikou, která cílila na reinstalace expozic. Zároveň se podílelo na přípravě programů pro školeních muzejních pracovníků.³¹⁴

Oproti muzeu v Písku vyvíjelo českobudějovické muzeum i publikační činnost, ale až od druhé poloviny padesátých let. Od roku 1955 vydávalo krajské muzeum významný *Jihočeský sborník historický*³¹⁵, jehož předchozím vydavatelem byla Osvětová beseda v Táboře. Naproti tomu začít s vydáváním ročenek se do roku 1958 nepodařilo. Než absencí vědeckých pracovníků bylo muzeum při vydavatelské činnosti limitováno spíše nedostatečným finančním kapitálem.³¹⁶

normalizačních kádrových čistek. (Viz SAK, Robert. *Pletzer Karel*. In: *ENCYKLOPEDIE ČESKÝCH BUDĚJOVIC* [online]. Dostupné online: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/pletzer-karel>)

³¹⁰ Antonín Beneš v muzeu působil jen do roku 1959. Byl autorem expozice archeologie, která byla v muzeu k vidění v nepozměněné podobě až do roku 1983. (Viz PETRÁŠ. *Jihočeské muzeum. Historie a sbírky*, s. 97.)

³¹¹ Většina výstav píseckého muzea byla založena na jeho sbírkách obrazů. Krajské muzeum podobné výstavy nepořádalo kvůli existenci Alšovy jihočeské galerie.

³¹² Velkými výstavami byly např. *30. výročí založení KSČ* (1951) nebo *Říjnová revoluce a jižní Čechy* (1957). (Viz MALECHA. *110 let Jihočeského muzea: 1877-1987*, s. 4.)

³¹³ Jako nejpotřebnější byla vyhodnocena okresní muzea v Táboře, Prachaticích a Strakonících. (Viz SOA Třeboň, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 753, sign. Kult/3, *Plán hlavních úkolů Krajského vlastivědného muzea v Českých Budějovicích na rok 1958*.)

³¹⁴ Tamtéž.

³¹⁵ Jihočeský sborník historický vyšel poprvé roku 1928. Ve svých prvních letech se zaměřoval především na dějiny husitství. S výjimkou let 1941 až 1945 vychází nepřetržitě dodnes. (Viz PLETZER, Karel a SAK, Robert. *Jihočeský sborník historický*. In: *ENCYKLOPEDIE ČESKÝCH BUDĚJOVIC* [online]. Dostupné online: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/jihocesky-sbornik-historicky>)

³¹⁶ SOA Třeboň, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 753, sign. Kult/3, *Plán hlavních úkolů Krajského vlastivědného muzea v Českých Budějovicích na rok 1958*.

5.2.2. Českobudějovické muzeum po roce 1958

Stejně jako v muzeu v Písku, soustředili se i pracovníci Krajského vlastivědného muzea v Českých Budějovicích na konci padesátých let především na evidenci, inventarizaci, katalogizaci a revizi sbírkových předmětů. Soustavné zpracovávání muzejních sbírek je v plánu hlavních úkolů na rok 1959 označeno vedle kulturně-osvětového působení a pomoci okresním muzeím za jeden ze tří hlavních úkolů. I v českobudějovickém muzeu bylo přikročeno k budování nových inventářů, vedle čehož probíhala i rozsáhlá katalogizace,³¹⁷ vše ovšem v mezích omezeného personálního obsazení muzea. V letních měsících tak byla uvedená činnost přerušena terénními pracemi odborných pracovníků.³¹⁸ Problémem byla i ztráta archeologa v roce 1959 a neobsazení této pozice až do roku 1961.³¹⁹ Katalogizace rozsáhlých numismatických a uměleckoprůmyslových sbírek započala až roku 1962 poté, co muzeum přijalo nové odborné pracovníky. Roku 1963 obsahoval sbírkový fond muzea 217 546 předmětů, což představovalo 76 103 položek. 31 % sbírkových předmětů nebylo inventarizovaných.^{320,321}

Zákon o č. 54/1959 Sb., muzeích a galeriích, potvrdil vedoucí postavení krajských muzeí, které měly povinnost poskytovat odbornou a metodickou pomoc menším muzeím v jejich krajích.³²² Jednalo se ale opravdu pouze o stvrzení stávajícího stavu, neboť českobudějovické muzeum se ostatním jihočeským muzeím snažilo pomáhat již na počátku padesátých let, přičemž roku 1959 byla tato činnost prvně mezi úkoly muzea s nejvyšší prioritou. Každým rokem zahrnovala praktickou pomoc s instalací sbírek a metodickou pomoc s evidencí sbírkových předmětů. Všichni odborní pracovníci se pak podíleli na tvorbě programu pro školení pracovníků okresních vlastivědných muzeí. V praxi znamenala pomoc s instalací sbírek většinou jednodenní návštěvu, absentovalo-li však muzeum odborného pracovníka, protáhla se tato pomoc na několik dní či týdnů.³²³ Krajské vlastivědné muzeum v Českých Budějovicích

³¹⁷ SOA Třeboň, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 1255, sign. 456.1, *Plán hlavních úkolů Krajského vlastivědného muzea v Č. Budějovicích na rok 1959*.

³¹⁸ SOA Třeboň, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 1255, sign. 456.1, *Komplexní rozbor činnosti Krajského vlastivědného muzea v Č. Budějovicích za I. pololetí 1959*.

³¹⁹ PETRÁŠ. *Jihočeské muzeum. Historie a sbírky*, s. 31.

³²⁰ Jednalo se hlavně o numismatickou sbírku.

³²¹ SOA Třeboň, fond Jihočeské muzeum České Budějovice, karton 6, nesign., *Zpráva o činnosti Jihočeského muzea v Č. Budějovicích za rok 1963*.

³²² Zákon č. 54/1959 Sb. o muzeích a galeriích, §4, odst. 4.

³²³ Např. v roce 1959 připravovali odborní pracovníci českobudějovického muzea 20 dnů expozici místního muzea v Bechyni. Ředitel krajského muzea Karel Pletzer pak v témže roce strávil pracovních

potvrdilo střediskovou funkci pro jihočeská muzea v nových stanovách, které podle vzorových statut vypracovalo v roce 1961.

Ještě předtím změnilo na krátkou dobu svého zřizovatele, kdy jím v letech 1960 až 1961 byl Městský národní výbor České Budějovice. Z důvodu nového územněsprávního uspořádání se roku 1961 zřizovatelem stal Jihočeský krajský národní výbor v Českých Budějovicích.³²⁴ V souvislosti s touto změnou přijalo muzeum nový název, „Jihočeské muzeum“, a vydalo zmiňované stanovy³²⁵. Ty byly vypracovány podle vzorových statut, které podle patnáctého paragrafu muzejního zákona vydalo Ministerstvo školství a kultury. Přímou v základním ustanovení je uvedeno, jakým způsobem se krajské muzeum odlišuje od okresního. Kromě rozsahu výzkumné a sběrné činnosti se jednalo i o metodickou a odbornou pomoc muzeím Jihočeského kraje při sbírkotvorné a expoziční činnosti a školení jejich pracovníků. Nově tuto pomoc muzeum poskytovalo i kronikářům.³²⁶ Svými cíli a úkoly, mezi nimiž bylo například i „*upevňování socialistického vlastnictví a proletářského internacionalismu zdůrazňováním pokrokových regionálních tradic*“³²⁷, se stanovy podobají těm, které v téže roce schválilo písecké muzeum, pouze s rozdílem rozsahu obvodu působnosti.

Stejně jako u píseckých stanov je i na těch českobudějovických zajímavý článek zabývající se správou a organizací muzea, u níž největší pravomoci získal městský národní výbor. Ten musel při řešení „zásadních otázek“ spolupracovat s ONV a JKNV. Opatření vydaná vedoucím odborem školství a kultury městského národního výboru byla pro ředitele Jihočeského muzea závazná. Organizační řád neobsahuje ustanovení, které se nachází ve statutech píseckého muzea, podle něhož nemohly národní výbory zasahovat do fungování muzea bez vědomí ředitele.³²⁸ Jako poradní orgán ředitele ustanovovaly stanovy muzejní radu, která, stejně jako na okresní úrovni

dnů prací se sbírkovým fondem v muzeu v Týně nad Vltavou. (Viz SOA Třeboň, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 1255, sign. 456.1, *Komplexní rozbor činnosti Krajského vlastivědného muzea v Č. Budějovicích za I. pololetí 1959.*)

³²⁴ ŠAFR. *Jihočeské muzeum*. Dostupné online: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/jihoceske-muzeum>

³²⁵ V téže roce vydalo ne náhodou nový organizační řád i Okresní vlastivědné muzeum v Písku.

³²⁶ SOA Třeboň, fond Jihočeské muzeum České Budějovice, karton 3, nesign., *Organizační řád Jihočeského muzea v Čes. Budějovicích*.

³²⁷ Tamtéž, čl. 1, odst. 3., pododst. d).

³²⁸ Viz SOKa Písek, fond Prácheňské muzeum v Písku, karton 3, nesign., svazek 1961, *Organizační řád vlastivědného muzea městského národního výboru v Písku*. Srovnej s: SOA Třeboň, fond Jihočeské muzeum České Budějovice, karton 3, nesign., *Organizační řád Jihočeského muzea v Čes. Budějovicích*.

v Písku, vznikla v Českých Budějovicích až dva roky po vydání muzejního zákona.³²⁹ Školská a kulturní komise městského národního výboru měla navíc nově jmenovat na návrh ředitele poradní sbor pro nákup sbírek, který okresní muzea i vzhledem k tomu, že na nákup sbírek neměla dostatek finančních prostředků, absentovala.³³⁰ Městský národní výbor ztratil svůj vliv na řízení muzea 1. července 1963, kdy Jihočeské muzeum přešlo pod řízení odboru školství a kultury Jihočeského krajského národního výboru.³³¹ Rozpočet muzea činil v tomto roce 682 200 Kčs, přičemž ředitel muzea žádal původně 713 800 Kč.³³² Kolem 600 000 Kčs ročně čerpalo muzeum od konce 50. let, přičemž tato částka se postupně mírně zvyšovala.³³³ Zmiňme ještě, že vedle ostatních muzeí mělo českobudějovické muzeum podle směrnice Ministerstva vnitra a Ministerstva školství a kultury z 23. února 1959 spolupracovat i s jihočeskými archivy, například při přípravě expozic.³³⁴ Kromě delimitace materiálu, která měla proběhnout do konce léta roku 1959, ale nebyla tato spolupráce pravděpodobně nikterak důležitá.

Práce na stálých expozicích, které probíhaly od poloviny padesátých let, a jejichž první část byla otevřena roku 1957, byly definitivně ukončeny až v roce 1967.³³⁵ Vedle toho připravovali pracovníci muzea instalace expozic v menších muzeích. Například v roce 1959 to byla církevní expozice v klášteře Zlatá Koruna a v muzeu v Trocnově.³³⁶ Roku 1961 byla v Nových Hradech zpřístupněna expozice jihočeského skla, sklářství a lidových podmaleb na skle, jejímiž autory byli pracovníci českobudějovického muzea.³³⁷ Vedle toho pořádalo muzeum krátkodobé výstavy, které ovšem nebyly, stejně jako v muzeu v Písku, nikterak četné. Na konci padesátých let to bylo kolem pěti výstav ročně. Na počátku 60. let se vedení muzea rozhodlo s ohledem

³²⁹ SOA Třeboň, fond Jihočeské muzeum České Budějovice, karton 3, nesign., *Organizační řád Jihočeského muzea v Čes. Budějovicích*, čl. 5, odst. 1.

³³⁰ Tamtéž, čl. 5, odst. 2.

³³¹ SOA Třeboň, fond Jihočeské muzeum České Budějovice, karton 6, nesign., *Zpráva o činnosti Jihočeského muzea v Č. Budějovicích za rok 1963*.

³³² Tamtéž.

³³³ Viz například SOA Třeboň, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 1255, sign. 456.1, *Přehled čerpání finančních prostředků za první pololetí 1959*.

³³⁴ SOA Třeboň, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 1255, sign. 456.1, *Spolupráce archivů a muzeí, Sbírka instrukcí pro výkonné orgány národních výborů, roč. 1959, částka 5, poř. č. 15, 23. únor 1959*.

³³⁵ SCHNEIDER. *100 let Jihočeského muzea - 100 let služby vědě a lidu: (Z projevu na slavnostním shromáždění n počest 100. výročí muzea 6. prosince 1977)*, s. 94.

³³⁶ SOA Třeboň, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 1255, sign. 456.1, *Plán hlavních úkolů Krajského vlastivědného muzea v Č. Budějovicích na rok 1959*.

³³⁷ SCHNEIDER. *100 let Jihočeského muzea - 100 let služby vědě a lidu: (Z projevu na slavnostním shromáždění n počest 100. výročí muzea 6. prosince 1977)*, s. 94.

na návštěvnost výstavní činnost zintenzivnit. Za rok 1963 už muzeum uspořádalo 14 krátkodobých výstav.³³⁸ Z rozdílů v jejich návštěvnosti se dá odvodit, že politické výstavy byly povinně navštěvovány žáky a studenty škol. Nejnavštěvovanější výstavou totiž byla *Mnichovská zrada*, kterou vidělo 8 287 návštěvníků. Naproti tomu výstavu *Český Krumlov v grafice* navštívilo jen 215 lidí.³³⁹

Muzeum tak plnilo kulturně-osvětovou úlohu, které přikládal velký význam muzejní zákon. Patřily do ní i přednášky a besedy, v jejichž pořádání bylo Jihočeské muzeum velice aktivní. Na rok 1958 mělo muzeum naplánovaných 30 přednášek³⁴⁰ a o rok později již 50,³⁴¹ přičemž uvedená čísla pokaždé překročilo.³⁴² Od roku 1959 navíc muzeum pořádalo vycházky a exkurze, kterých organizovalo kolem 25 ročně.³⁴³ Frekvence pořádaných přednášek byla na počátku 60. let ještě zvýšena a v letech 1962 a 1963 dosahovala přes 90 ročně, z nichž se přibližně jen jedna třetina konala v budově muzea na náměstí 1. Máje³⁴⁴. Zbytek se konal ve školách, besedách národních výborů nebo v domech pionýrů a mládeže apod.³⁴⁵ Historický a přírodovědný kroužek byl při krajském muzeu ustanoven roku 1958, tedy ve stejném roce, ve kterém začalo volnočasové kroužky pořádat i Okresní vlastivědné muzeum v Písku.³⁴⁶

Stejně jako v případě píseckého muzea znamenalo i pro krajské muzeum v Českých Budějovicích pořádání výstav a přednášek zlepšenou návštěvnost. Na konci padesátých let činila návštěvnost muzejních expozic kolem 15 000 na rok, s čímž panovala na straně ředitele Karla Pletzera nespokojenost.³⁴⁷ Muzeum tak roku 1959 spustilo reklamní kampaň, při které rozesílalo propagační materiály do škol, MNV,

³³⁸ SOA Třeboň, fond Jihočeské muzeum České Budějovice, karton 6, nesign., *Zpráva o činnosti Jihočeského muzea v Č. Budějovicích za rok 1963*.

³³⁹ Tamtéž.

³⁴⁰ Tamtéž, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 753, sign. Kult/3, *Plán hlavních úkolů Krajského vlastivědného muzea v Českých Budějovicích na rok 1958*.

³⁴¹ Tamtéž, karton 1255, sign. 456.1, *Plán hlavních úkolů Krajského vlastivědného muzea v Č. Budějovicích na rok 1959*.

³⁴² Tamtéž, karton 1255, sign. 456.1, *Komplexní rozbor činnosti Krajského vlastivědného muzea v Č. Budějovicích za I. pololetí 1959*.

³⁴³ Tamtéž, karton 1255, sign. 456.1, *Plán hlavních úkolů Krajského vlastivědného muzea v Č. Budějovicích na rok 1959*.

³⁴⁴ Náměstí se od konce druhé světové války jmenovalo Stalinovo. Na náměstí 1. Máje bylo přejmenováno k 1. květnu 1962.

³⁴⁵ Tamtéž, fond Jihočeské muzeum České Budějovice, karton 6, nesign., *Zpráva o činnosti Jihočeského muzea v Č. Budějovicích za rok 1963*.

³⁴⁶ Tamtéž, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 753, sign. Kult/3, *Plán hlavních úkolů Krajského vlastivědného muzea v Českých Budějovicích na rok 1958*.

³⁴⁷ Tamtéž, karton 1255, sign. 456.1, *Komplexní rozbor činnosti Krajského vlastivědného muzea v Č. Budějovicích za I. pololetí 1959*.

památek, ale i do autobusů a železničních stanic.³⁴⁸ Výsledkem byla zlepšená návštěvnost na počátku šedesátých let, kdy roku 1962 dosáhla svého vrcholu hodnotou 23 698 návštěvníků. V roce 1963 se pak propadla na 18 952 osob.³⁴⁹ To je ovšem návštěvnost čistě muzejních expozic. Když k ní přičteme i návštěvnost ostatních muzejních akcí, jako byly výstavy, besedy a přednášky, dostaneme se na čísla přesahující hranici 50 000 lidí za rok. Konkrétně v roce 1962 to bylo 53 167 osob a o rok později 53 675 návštěvníků.³⁵⁰ Je tedy jasně patrné, že pořádání různých akcí mělo pro fungování muzea vysoký význam.

Je zajímavé, že pokud bychom srovnaly křivky návštěvnosti krajského muzea v Českých Budějovicích a okresního muzea v Písku na konci padesátých a počátku šedesátých let, byly by velice podobné. I v píseckém muzeu se v padesátých letech zvedala návštěvnost jen pozvolna, aby pak v roce 1962 dosáhla svého vrcholu a v následujícím roce se ustálila na nižší hodnotě. Důvodem byla vyšší kulturně-osvětová činnost a s ní související razantní nárůst skupinových návštěv muzea.³⁵¹ I v českobudějovickém muzeu hrálo zvýšení počtu hromadných návštěv muzea zásadní roli. Za rok 1959 ho navštívilo 102 takovýchto výprav, což ředitel muzea označil za neúspěch a hlavní důvod pro nízkou návštěvnost.³⁵² I na hromadné návštěvy pak měla cílit reklamní kampaň, přičemž se muzeum snažilo cílit především na školní třídy. Činilo tak také skrze jednání s odborem školství a kultury rady MěNV, který následně apeloval na jednotlivé školy.³⁵³ To je i důvodem pro diametrálně vyšší hodnoty návštěvnosti politických výstav oproti ostatním výstavám.

Na rozdíl od píseckého muzea vyvíjelo krajské muzeum díky lepšímu personálnímu obsazení vyšší vědeckou a publikační činnost. Od konce padesátých let mělo muzeum čtyři vědecká oddělení, která vyvíjela terénní výzkum. Jednalo se o oddělení přírodovědné, prehistorické, historicko-archeologické a národopisné.³⁵⁴ Po odchodu Antonína Beneše v roce 1959 nebylo obsazeno místo archeologa. Muzeum tak

³⁴⁸ Tamtéž.

³⁴⁹ Tamtéž, fond Jihočeské muzeum České Budějovice, karton 6, nesign., *Zpráva o činnosti Jihočeského muzea v Č. Budějovicích za rok 1963*.

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ Viz kapitola 5.1.2.

³⁵² Tamtéž, fond Krajský národní výbor České Budějovice, karton 1255, sign. 456.1, *Komplexní rozbor činnosti Krajského vlastivědného muzea v Č. Budějovicích za I. pololetí 1959*.

³⁵³ Tamtéž.

³⁵⁴ Tamtéž, karton 1255, sign. 456.1, *Plán hlavních úkolů Krajského vlastivědného muzea v Č. Budějovicích na rok 1959*.

nemohlo provádět ohledání při náhodných archeologických nálezech, jak stanovoval druhý odstavec šestnáctého paragrafu památkového zákona z roku 1958 a plnou odpovědnost za tento úkol musel převzít Archeologický ústav. Náhradu za Antonína Beneše se podařilo získat až roku 1961, kdy do muzea nastoupil Josef Poláček, který v něm působil až do roku 1978.³⁵⁵

Odborní pracovníci vykazovali každým rokem poměrně bohatou publikační činnost. Publikovat mohli jak v *Jihočeském sborníku historickém*, který muzeum vydávalo již od roku 1955, tak ve *Sborníku Krajského vlastivědného muzea Přírodní vědy*³⁵⁶, který vyšel poprvé v roce 1958. V letech 1961-1966 vydávalo Jihočeské muzeum periodikum *Zprávy muzeí Jihočeského kraje*, které mělo jihočeským muzejníkům poskytovat metodickou pomoc při jejich práci. Od roku 1964 až do dnešních dnů vychází při Jihočeském muzeu časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech *Výběr*. Ten vznikl jako periodikum pro vydávání studií členů Historického klubu, který byl při krajském muzeu založen roku 1959.³⁵⁷ Z uvedeného vyplývá, že Jihočeské muzeum se na počátku šedesátých let víceméně dokázalo oprostít od personálních problémů, které ho při vědecké a publikační činnosti limitovaly v letech padesátých, a stát se plnohodnotnou vědeckou institucí.

28. června 1966 bylo jedním z bodů programu 13. schůze rady Jihočeského krajského národního výboru v Českých Budějovicích zhodnocení stavu muzeí v Jihočeském kraji sedm let po vydání muzejního zákon.³⁵⁸ V usnesení č. 119/1966 rada „zjišťuje“, že „od vydání zákona č. 54/1959, o muzeích a galeriích, bylo dosaženo četných nesporných úspěchů v práci jihočeských muzeí. Došlo ke konsolidaci muzejní sítě, k přednostnímu vytváření materiálních podmínek pro činnost krajského a okresních muzeí, k zvýšení odborné, ideově-politické a výchovné činnosti jejich práce. To se projevilo zvýšeným zájmem veřejnosti o muzea.“³⁵⁹ Zvýšení tzv. ideově-politické a výchovné práce po vydání muzejního zákona je z uvedených úspěchů jistě

³⁵⁵ PETRÁŠ. *Jihočeské muzeum. Historie a sbírky*, s. 97.

³⁵⁶ Se změnou názvu muzea přejmenován na *Sborník Jihočeského muzea pro přírodní vědy*. Muzeum ho pod názvem *Sborník Jihočeského muzea, Přírodní vědy* vydává dodnes.

³⁵⁷ SCHNEIDER. *100 let Jihočeského muzea - 100 let služby vědě a lidu: (Z projevu na slavnostním shromáždění n počest 100. výročí muzea 6. prosince 1977)*, s. 95.

³⁵⁸ SOA Třeboň, fond Jihočeský krajský národní výbor České Budějovice, karton 119, nesign., *Zápis ze 13. schůze rady Jihočeského krajského národního výboru v Českých Budějovicích, konané dne 28. 6. 1966 za přítomnosti členů rady KNV uvedených v presenční listině*.

³⁵⁹ Tamtéž, *Usnesení z 13. schůze rady Jihočeského krajského národního výboru v Českých Budějovicích, konané dne 28. 6. 1966*.

nejmarkantnější. Viditelné je především na pořádání besed, přednášek a volnočasových kroužků, které pomohly zvýšenému zájmu veřejnosti o muzea. Naopak nárůst v pořádání krátkodobých výstav nebyl ani v Okresním vlastivědném muzeu v Písku, ani v Jihočeském muzeu nijak významný.

Zvýšení odborné činnosti bylo velice pozvolné, přičemž se vztahovalo v první řadě na krajské muzeum, které již na počátku šedesátých let netrpělo nouzí o odborné pracovníky.³⁶⁰ Ti následně pomáhali okresním muzeím a památkům s přípravou expozic a správou sbírek. Muzeum v Písku bylo uspokojivě personálně obsazeno až na počátku 70. let, podobná situace panovala i u ostatních muzeí okresní či místní úrovně. Okresní muzea měla mít podle třetí pětiletky 8 až 11 pracovníků, okresní muzea v Jihočeském kraji jich ale k 31. prosinci 1965 měla kolem čtyř až pěti, přičemž obzvlášť alarmující byla situace v muzeích v Prachaticích a Pelhřimově, která obě zaměstnávala pouhé dva stálé pracovníky.³⁶¹ Zmiňované „přednostní vytváření materiálních podmínek pro činnost krajského a okresních muzeí“ tedy platí spíše jen pro muzeum v Českých Budějovicích. Konsolidace muzejní sítě spočívala především v rušení malých muzeí na počátku šedesátých let, při druhé vlně rušení v polovině 60. let³⁶² a centralizaci spočívající ve vedoucí úloze krajského muzea. Tu můžeme sledovat ještě před vydáním muzejního zákona. Po jeho vydání byla zintenzivněna a mezi ostatními úkoly v plánech českobudějovického muzea byl na ní kladen velký důraz. Především u nejmenších muzeí a památků, které nebyly schopny z personálních a finančních důvodů vyvíjet expoziční a sbírkotvornou činnost samostatně, měla metodická a praktická pomoc ze strany krajského muzea mimořádný význam.

Usnesení č. 119/1966 uvádí i problémy a nedostatky v působení jihočeských muzeí. Ty měly přetrvávat na úseku sběrné a dokumentační činnosti, *„zejména pokud jde o zanikající zemědělskou, řemeslnou a domácí tradiční výrobu, dějiny techniky a současnost. Zaostává stále péče o sbírkový fond a jeho zpracování. Vedle subjektivních příčin má na tomto stavu podíl i nedostatečné personální, materiální a prostorové*

³⁶⁰ Podle plánu třetí pětiletky mělo mít Jihočeské muzeum roku 1965 30 pracovníků. Reálně jich mělo pouze 25, přičemž chyběli odborní a techničtí pracovníci. (Viz SOA Třeboň, fond Jihočeský krajský národní výbor České Budějovice, karton 119, nesign., *Sít' muzeí a památníků v Jihočeském kraji*.)

³⁶¹ SOA Třeboň, fond Jihočeský krajský národní výbor České Budějovice, karton 119, nesign., *Sít' muzeí a památníků v Jihočeském kraji*.

³⁶² Roku 1964 byla zrušena muzea v Lišově, Chýnově a Jistebnici. V roce 1965 pak zanikla muzea v Bavorově a v Protivíně. (Viz Tamtéž.)

vybavení.“³⁶³ Jediné Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích sídlilo v budově, která byla jako muzejní budova přímo navržena. Ostatní muzea sídlila většinou v historických budovách, které byly postaveny za jiným účelem a jejichž vlhkost působila na sbírkový fond destruktivně. V polovině šedesátých let nedisponovalo ani jedno muzeum v Jihočeském kraji dálkovým nebo ústředním topením.³⁶⁴ Drtivě většině muzeí, včetně toho v Českých Budějovicích, jejich objekty prostorově nepostačovaly a měly problém s uložením sbírkových předmětů. Zpráva z roku 1965 konstatuje, že v některých muzeích, mezi nimiž je uváděno i Jihočeské muzeum, panoval katastrofální nedostatek prostoru pro depozitáře. V existujících depozitářích navíc muzea absentovala regály a ochranné krabice, které by chránily sbírky před vlivem vlhka. Konzervační laboratoř fungovala pouze v Jihočeském muzeu.³⁶⁵ Zpráva navíc uvádí, že na rozdíl od dob protektorátu či první republiky absentují všechna jihočeská muzea nočního hlídače, jakož i trezor, a jsou tak vůči případným krádežím nedostatečně chráněny.³⁶⁶

Je tedy jasně patrné, že i po vydání muzejního zákona nebyla československá muzea, především na okresní či místní úrovni, dostatečně finančně zajištěna. Od toho se pak odvíjely problémy s nepostačujícím personálním obsazením a špatným vybavením. Situaci menších muzeí měly svou pomocí vylepšovat odborníci z lépe financovaného krajského muzea v Českých Budějovicích, což se na metodické úrovni či při pomoci s reinstalací sbírek dařilo. Nemohly ovšem odvrátit ničení sbírkových fondů, které bylo způsobeno nedostatkem financí na péči o ně a jejich nevhodným uložením. I přes pozvednutí úrovně československých muzeí tak mnohé nešvary přetrvávaly i v dalších letech po vydání zákona o muzeích a galeriích.

³⁶³ Tamtéž, *Usnesení z 13. schůze rady Jihočeského krajského národního výboru v Českých Budějovicích, konané dne 28. 6. 1966.*

³⁶⁴ Tamtéž, fond Jihočeský krajský národní výbor České Budějovice, karton 119, nesign., *Sít muzeí a památníků v Jihočeském kraji.*

³⁶⁵ Konzervátor sbírek působil, stejně jako v předválečném období (funkce byla zřízena v říjnu 1926), i v píseckém muzeu. Neměl ovšem k dispozici vybavenou konzervační laboratoř. (Viz HLÍDEK. *Dějiny píseckého muzea*, s. 28 a s. 50.)

³⁶⁶ Tamtéž.

6. Závěr

Práce si za svůj cíl vytyčila popsat, jakým způsobem bylo fungování československých muzeí ovlivněno přijetím zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, zákonem č. 54/1959 Sb., o muzeích a galeriích a obdobnými právními předpisy, které přijala Slovenská národní rada. Cílem sekundárním bylo nastínit situaci v oblasti správy kulturního dědictví v Československu po druhé světové válce. Tímto problémem se zabývala první část práce, která se nejprve věnovala poválečnému znárodňování. V rámci první vlny znárodňování byly spíše než dekrety zestátnující těžký průmysl pro československou památkovou péči a muzea důležitější dekrety prezidenta republiky, kterými byl konfiskován majetek Němců, Maďarů a zrádců³⁶⁷. Vzhledem k nastalé majetkoprávní situaci, kdy pod státní správu přešlo během krátkého časového úseku velké množství movitých a nemovitých památek, byla československá památková péče i muzea vystavena enormnímu tlaku. Nejvýraznější reakcí bylo zřízení Národních kulturních komisí v roce 1946, které však nemohly plně zabránit drancování a devastování památek, na nichž navíc zanechalo své stopy válečné období.

Po únorovém převratu roku 1948 započala druhá, intenzivnější, vlna znárodňování. V oblasti kulturního dědictví se dotkla především české šlechty a církví, jakožto největších vlastníků památkově významných objektů kromě státu. Jak šlechtické rody, tak církve byly negativně ovlivněny vydáním zákona o revizi pozemkové reformy roku 1947³⁶⁸ a zákonem o nové pozemkové reformě v roce 1948³⁶⁹. Sakrálních památek se výrazně dotklo i vydání tzv. církevních zákonů v roce 1949³⁷⁰ a tzv. Akce K a Akce Ř v roce 1950. Důsledkem zmíněných zákonů, nucené emigrace velké části příslušníků aristokracie a likvidace řeholních řádů se správa kulturního dědictví v Československu, která se v té době stále ještě vyrovnávala s následky války a konfiskacemi, dostala pod ještě vyšší tlak, s nímž jen těžce mohla vyrovnat.

³⁶⁷ Jednalo se především o dekret č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, z června 1945, srpnový dekret č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, a říjnový dekret č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy

³⁶⁸ Zákon č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, ze dne 21. července 1947.

³⁶⁹ Zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě, ze dne 21. března 1948.

³⁷⁰ Zákon č. 217/1949 Sb. z 14. října 1949, kterým se zřizoval Státní úřad pro věci církevní a zákon č. 219/1949 Sb. z téhož dne o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

Jejím stavem se zabývala první část třetí kapitoly, ze které vyplývají dva hlavní praktické problémy tehdejší památkové péče. Prvním byly nejasně vymezené pravomoci v rámci její organizace, což bylo způsobeno velkým počtem institucí a úřadů participujících na správě památkově chráněných objektů. Druhou překážkou byl nedostatek financí. Není náhodou, že se stejnými obtížemi se potýkalo i československé muzejnictví, které se přitom po únoru mělo stát tzv. socialistickým muzejnictvím,³⁷¹ což obnášelo změnu metod a organizace muzejní práce, ale i změny ve vědecké a sbírkotvorné práci, včetně reinstalace expozic v duchu nové doby. Absence finančních prostředků, odborného personálu a vhodných prostor však tento záměr mařila. Rovněž v muzejnictví existovalo několik organizací činící si nároky na správu muzejní sítě, z nichž dominantním se stal Kabinet vlastivědné a muzejní práce, který začal fungovat roku 1956.

Hlavním úkolem práce bylo zhodnocení vlivu památkového a muzejního zákona na fungování československých muzeí na příkladu muzeí v Písku a Českých Budějovicích. Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, měl na fungování muzeí poměrně malý vliv. I sedmnáctý paragraf, který stanovil muzea jako místa pro ukládání předmětů pocházejících z archeologických nálezů, byl významný spíše pro ochranu kulturního dědictví než pro nárůst akviziční činnosti muzeí, neboť ani v jednom ze zkoumaných muzeí nebyl nárůst v oblasti archeologických sbírek zaznamenán. Je ovšem třeba podotknout, že výzkum v oblasti sbírkového fondu komplikuje nedostatek pramenů, který souvisí hlavně s neúplnou evidencí sbírek v dané době, jejíž příčinou byla absence dostatečného počtu odborných pracovníků. Muzeum v Písku ve zkoumaném období profesionálního archeologa nemělo. V krajském muzeu v Českých Budějovicích nebyla tato pozice obsazena mezi lety 1959-1961, kdy tak nemohlo provádět záchranné archeologické výzkumy, jejichž vedením bylo pověřeno památkovým zákonem. Vydání zákona o kulturních památkách nepochybně znamenalo pro památkovou péči zásadní přelom, praktického fungování muzeí se však významně nedotklo.

Zákon č. 54/1959 Sb., o muzeích a galeriích, byl samozřejmě pro československá muzea mnohem důležitější. Vysoký význam měla už jen pouhá existence právní normy, po níž českoslovenští muzejníci volali již za první republiky. Předpokladem bylo, že po přijetí zákona se výrazně zlepšilo financování muzeí a jejich

³⁷¹ KRÖMER, URBÁŠKOVÁ, ZAPLETAL. *Dějiny českého muzejnictví*, s. 149.

personální obsazenost a umístění. Zákon se finanční otázkou přímo nezabýval, ale vzhledem k nárokům na práci muzeí se dalo zvýšení dotací muzeím předpokládat. Finanční situace obou zkoumaných muzeí se na konci 50. a v 60. letech mírně zlepšila a závisela hlavně na zřizovateli, kterého obě muzea v této době změnila. Především pro písecké muzeum znamenal přechod pod správu okresního národního výboru roku 1959 výrazné zlepšení jeho finanční situace. Na druhou stranu však nebylo vyřešeno nedostatečné personální obsazení muzeí, kdy některá jihočeská okresní muzea zaměstnávala ještě v polovině šedesátých let pouhé dva stálé pracovníky. I písecké muzeum bylo z finančních důvodů personálně poddimenzováno. Můžeme tedy tvrdit, že přijetí zákona o muzeích a galeriích na řešení tíživé finanční situace československých muzeí velký vliv nemělo. Personální obsazení českobudějovického muzea, které bylo dle zákona střediskem muzejní a vlastivědné práce, se nacházelo na mnohem vyšší úrovni než v případě muzea v Písku. Vyvíjelo tak poměrně bohatou vědeckou a publikační činnost, což si menší muzea v této době dovolit nemohla. Je tedy zřejmé, že personální krizi československých muzeí zákon č. 54/1959 Sb., který se ve svém třináctém paragrafu ostatně věnoval vzdělání muzejních pracovníků, nikoli navyšování jejich počtu, zažehnat nemohl. Zároveň je evidentní, že mezi okresními a krajskými muzei panovaly velké rozdíly. Ve čtrnáctém paragrafu pověřil zákon příslušné řídicí orgány zajištěním odpovídajících prostor pro muzea a jejich sbírky. Při znalosti dokumentu *Sít' muzeí a památníků v Jihočeském kraji*³⁷², který komplexně hodnotí rozvoj jihočeských muzeí do roku 1966, je třeba uvést, že v tomto ohledu řídicí orgány na jihu Čech ve většině případů tento nárok nenaplnily a není důvod pro to se domnívat, že by byl Jihočeský kraj v tomto ohledu výjimkou. Drtivá část muzeí na jihu Čech absentovala dostatek prostoru především pro depozitáře, které by zajistily bezpečné uložení sbírkových předmětů. Neplatilo to v plné míře pro písecké muzeum, jehož budova prošla v průběhu šedesátých let hned několika stavebními pracemi a rekonstrukcemi,³⁷³ díky kterým byl zásadně navýšen prostor, na němž muzeum fungovalo, včetně vybudování depozitářů.

Muzejní zákon kladl vysoký důraz na tzv. kulturně-osvětovou činnost, což se v praxi československých muzeí jednoznačně promítlo. Na příkladu píseckého i českobudějovického muzea vidíme, že výstavní činnost narážela na prostorové limity

³⁷² SOA Třeboň, fond Jihočeský krajský národní výbor České Budějovice, karton 119, nesign., *Sít' muzeí a památníků v Jihočeském kraji*.

muzejních budov a její nárůst nebyl zásadní. Na počátku 60. let pořádalo Jihočeské muzeum přes deset krátkodobých výstav ročně, písecké muzeum o trochu méně. Naproti tomu byl radikálně zvýšen počet pořádaných přednášek, besed, exkurzí apod., kdy ku příkladu českobudějovické muzeum uspořádalo v roce 1958 30 přednášek a k roku 1962 byla tato hodnota ztrojnásobena. Obě muzea pořádala volnočasové kroužky od roku 1958, kdy ještě zákon č. 54/1959 Sb. nebyl v platnosti. Obecně můžeme při znalosti statistiky pořádaných přednášek³⁷⁴ konstatovat, že jistý nárůst v oblasti pořádaných akcí československými muzei nastal již před přijetím zákona, ve druhé polovině padesátých let. V době po vstupu muzejního zákona v platnost však byla čísla pořádaných muzejních akcí zvýšena natolik, že vliv zákona je v tomto ohledu nezpochybnitelný. Srovnáme-li spolu muzea na počátku padesátých a počátku šedesátých let, je v tomto ohledu rozdíl opravdu markantní.

Jedním z pozitivních důsledků osvětové činnosti pak byla zvýšená návštěvnost muzeí. Na příkladu Jihočeského muzea a Okresního vlastivědného muzea v Písku vidíme, že mezi kulturně-osvětovou činností a návštěvností fungovala přímá úměrnost. Důležitou roli v tomto ohledu představovaly skupinové návštěvy muzeí, díky kterým písecké muzeum, které roku 1957 navštívilo 8 000 lidí, překonalo v letech 1961 a 1962 hodnotu 23 000 návštěvníků za rok. V tomto roce navštívilo Jihočeské muzeum 53 167 osob, přičemž přibližně polovina navštívila jimi pořádané akce, které se nutně ani nemusely konat v budově muzea. Odvrácenou stranou úspěchů v oblasti výchovné činnosti byla propagandistická funkce části výstav a přednášek, které navíc byly, jak dokládají například data o návštěvnosti výstav českobudějovického muzea, nejhojněji navštěvovány. Nebylo to však způsobeno jejich atraktivitou, nýbrž hromadnými povinnými návštěvami školních tříd.

Muzejní zákon jmenoval krajská muzea středisky muzejní práce v kraji. Z tohoto důvodu měla vysoký význam správní reforma z roku 1960, která reorganizovala krajské zřízení v Československu a silně se dotkla okresních muzeí z rušených okresů. V tomto ohledu bylo pro slovenskou část republiky výhodou, že Slovenská národní rada muzejní zákon vydala až v roce 1961. Jak při píseckém, tak českobudějovickém muzeu poté vznikly muzejní rady, které zákon ukládal zřizovat krajským národním výborům a umožňoval zřizovat okresním národním výborům, až v tomto roce. Ve stejném roce přijala obě muzea nové stanovy, které si jsou velice podobné, neboť byly vypracovány

³⁷⁴ Viz ŠPÉT. *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*, s. 205.

podle vzorových statut Ministerstva školství a kultury. Zajímavé jsou organizační a správní pravomoci, které přiznávají vysoké kompetence městským národním výborům i přesto, že zřizovateli byli okresní či krajský národní výbor. Obě muzea se v šedesátých letech postavila do čela krajské, respektive okresní muzejní sítě. Tato funkce byla důležitá především v případě Jihočeského muzea, které ji však zastávalo ještě před rokem 1959. Po vydání zákona se však pomoc menším jihočeským muzeím stala jedním z hlavních úkolů, na něž byl kladen velký důraz. Důvodem zřejmě byla i personální vyprázdněnost řady muzeí, které by tak bez pomoci českobudějovických muzejníků nebyly schopny reinstalace expozic či inventarizace sbírkových předmětů.

Celkově tak můžeme uvést, že přijetí zákona č. 54/1959 Sb., resp. 109/1961 Sb., bylo pro československé muzejnictví nesporně kladným fenoménem, který se promítl především na pořádání tzv. kulturně-osvětových akcí. Muzejní zákony však nelze považovat za přelomové v tom smyslu, že by se díky jejich přijetí muzea oprostila od dlouhodobých problémů, které se většinou odvíjely od jejich nedostatečného financování.

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní prameny

Národní archiv

Fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945-1959, kartony č. 107, 1052, 2385, 2397-2398, 2399, 3241

Státní oblastní archiv v Třeboni

Fond Jihočeské muzeum České Budějovice, kartony č. 3, 6, 12

Fond Jihočeský krajský národní výbor České Budějovice, karton č. 119

Fond Krajský národní výbor České Budějovice, kartony č. 49, 753, 1255

Státní okresní archiv v Písku

Fond Prácheňské muzeum v Písku

Fond Okresní úřad Písek I, kartony č. 502, 1081

Tisk a výroční zprávy

80 let muzea v Písku. Písek: Okresní vlastivědné muzeum v Písku, 1964.

100 let muzea v Písku (1884–1894). Zprávy o činnosti muzea za rok 1983. Písek: Okresní muzeum v Písku, 1984.

I. zpráva Musea Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska v Písku za r. 1927. Písek: Zvláštní otisk z ročenky Písecké spořitelny na rok 1928, 1928.

II. zpráva Musea Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska v Písku za r. 1928. Písek: Zvláštní otisk z ročenky Písecké spořitelny na rok 1929, 1929.

III. zpráva Musea Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska a městského archivu v Písku za r. 1929. Písek: Zvláštní otisk z ročenky Písecké spořitelny na rok 1930, 1930.

IV. zpráva Musea Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska a městského archivu v Písku za r. 1930. Písek: Zvláštní otisk z ročenky Písecké spořitelny na rok 1931, 1931.

V. zpráva Musea Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska a městského archivu v Písku za r. 1931. Písek: Zvláštní otisk z ročenky Písecké spořitelny na rok 1932, 1932.

VI. zpráva Musea Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska a městského archivu v Písku za r. 1932. Písek: Zvláštní otisk z ročenky Písecké spořitelny na rok 1933, 1933.

VII. zpráva Musea Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska a městského archivu v Písku za r. 1933. Písek: Zvláštní otisk z ročenky Písecké spořitelny na rok 1934, 1934.

VIII. zpráva Musea Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska a městského archivu v Písku za r. 1934. Písek: Zvláštní otisk z ročenky Písecké spořitelny na rok 1935, 1935.

IX. zpráva Musea Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska a městského archivu v Písku za r. 1935. Písek: Zvláštní otisk z ročenky Písecké spořitelny na rok 1936, 1936.

X. zpráva Musea Dr. Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska a městského archivu v Písku za rok 1936. Písek: Zvláštní otisk z ročenky Písecké spořitelny na rok 1937, 1937.

XI. zpráva Musea Dr. Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska a městského archivu v Písku za r. 1937. Písek: Zvláštní otisk z ročenky Písecké spořitelny na rok 1938, 1938.

XII. zpráva Musea Dr. Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska a městského archivu v Písku za rok 1938. Písek: Zvláštní otisk z ročenky Písecké spořitelny na rok 1939, 1939.

XIII. zpráva Musea Dr. Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska a městského archivu v Písku za rok 1939. Písek: Zvláštní otisk z ročenky Písecké spořitelny na rok 1940, 1940.

XIV. zpráva Musea Dr. Aug. Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska a městského archivu v Písku za rok 1940. Písek: Zvláštní otisk z ročenky Písecké spořitelny na rok 1941, 1941.

Muzeum v Písku. Zprávy 1960. Písek: Okresní vlastivědné muzeum v Písku, 1961.

Muzeum v Písku. Zprávy 1961. Písek: Okresní vlastivědné muzeum v Písku, 1962.

Muzeum v Písku. Zprávy 1962. Písek: Okresní vlastivědné muzeum v Písku, 1963.

Muzeum v Písku 1885, 1945, 1975. Písek: Oblastní muzeum v Písku, 1975.

Okresní muzeum v Písku. Zpráva o činnosti za rok 1984. Písek: Okresní muzeum v Písku, 1985.

Písecké listy. Písek: Max Hájek, 1926, 30(4).

Písecké listy. Písek: Max Hájek, 1945, 46(3).

Prácheňské muzeum v Písku v roce 2015. Písek: Prácheňské muzeum v Písku, 2016.

Literatura

BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

BENEŠ, Josef: *Dvacet let muzejního zákona.* In: *Muzejní a vlastivědná práce.* Praha: Národní muzeum, 1979, 17(2), s. 65-67.

BERÁNEK, Petr. *Muzea jako ideologický nástroj v komunistickém Československu v letech 1948-1959.* Brno, 2019. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Dostupné online: <https://is.muni.cz/th/cqk0q/>

BÍLÝ, Jiří Libor. *Právní dějiny na území České republiky.* Praha: Linde, 2003.

DENKSTEIN, Vladimír a kol. *Musea slouží lidu: příručka pro muzejní a vlastivědné pracovníky.* Praha: Orbis, 1954.

DOUŠA, Pavel. *Organizace českého muzejnictví 1945-1989.* Opava, 2005. Disertační práce. Slezská univerzita v Opavě. Filozoficko-přírodovědecká fakulta.

DOUŠA, Pavel. *Organizace českého muzejnictví 1945-1989: (systém řízení muzeí v zajetí politické ideologie).* Opava, 2005. Autoreferát disertační práce. Slezská univerzita v Opavě. Filozoficko-přírodovědecká fakulta.

DOUŠA, Pavel: *Ústřední muzeologický kabinet 1955-1989.* In: *Muzeum: muzejní a vlastivědná práce.* 2011, 49(1), s. 3-14. Dostupné online: http://emuzeum.cz/file/8c08f1430ea54a05a1acacdad13cc0f1/62379/muzeum_1_2011_finance.pdf

ELIÁŠOVÁ, Silvia. *Premeny slovenského múzejníctva v rokoch 1945-1970.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011.

HOBZEK, Josef. *Vývoj památkové péče v českých zemích: stručný nástin*. Praha: St. ústav památkové péče a ochrany přírody, 1987.

HOBZEK, Josef. *Zákon o kulturních památkách*. In: *Časopis Společnosti přátel starožitností*. Praha: Společnost přátel starožitností, 1958, 66(3), s. 136-140.

HORČIČKA, Václav a ŽUPANIČ, Jan. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017.

JIRÁSEK, Zdeněk. *60 let od počátku první vlny znárodnování v Československu*. In: *Revue Politika*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, 3(10). Dostupné online: <https://www.cdk.cz/60-let-od-pocatku-prvni-vlny-znarodnovani-v-ceskoslovensku>

JOHN, Čestmír. *75 roků píseckého muzea*. In: *Vlastivědné muzeum v Písku – zprávy 1959*. Písek: Okresní vlastivědné muzeum v Písku, 1960, s. 5-11.

JORDÁNOVÁ, Jana. *Reforma památkové péče v 50. a 60. letech*. Brno, 2018. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Dostupné online: <https://is.muni.cz/th/kclo8/>.

KALKUŠOVÁ, Slávka. *Kauza Lex Schwarzenberg: otazníky kolem vyvlastnění majetku hlubocké větve Schwarzenbergů*. Ostrava: Key Publishing s.r.o., 2018.

KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993.

KOPÁČOVÁ, Helena. *K výročí Jihočeského muzea*. In: *Výběr*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 1999, 36(1), s. 30-35.

KREJČÍ, Marek. *Zákon o kulturních památkách (Příspěvek k 40. výročí přijetí zákona č. 20/1958)*. In: *Zprávy památkové péče. Časopis státní památkové péče*. Praha: Státní ústav památkové péče, 1999, 59(2), s. 71-73.

KUČEROVÁ, Kateřina. *Ideologické projevy v českém muzejnictví 1948–1960 na příkladu Svazu českých muzeí a Kabinetu muzejní a vlastivědné práce*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Dostupné online: <https://is.muni.cz/th/m6crh/>

- KUKANOVÁ, Katarína. *Znárodnění v Československu v letech 1945-1980*. In: KUKLÍK, Jan a kol. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, s. 69-82.
- KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011.
- KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009.
- MAIXNEROVÁ, Šárka. *Hoří déšť, aneb, Zpráva o "Akci K", noci ze 13. na 14. dubna 1950, kdy měl být internován Bůh*. Praha: Vyšehrad, 2010.
- MALECHA, Josef. *110 let Jihočeského muzea: 1877-1987*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 1987.
- NEJEDLÝ, Zdeněk. *Komunisté, dědici velikých tradic českého národa*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1950.
- NEÚSTUPNÝ, Josef. *Otázky dnešního muzejnictví*. Praha: Orbis, 1950.
- NESVADBÍKOVÁ, Jiřina, VINTER, Vlastimil a WIRTH, Zdeněk. *K vývoji památkové péče na území Československa. Sv. 1, Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749-1958*. Praha: SPN, 1983.
- PECL, Karel. *Vzpomínka na pana Jiřího Freye, někdejšího ředitele muzea*. In: *Prácheňské muzeum v Písku v roce 2007*. Písek: Prácheňské muzeum v Písku, 2008, s. 100-102.
- PETRÁŠ, Jiří. *Jihočeské muzeum. Historie a sbírky*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2003.
- PLÍVA, Stanislav. *Soubor znárodnovacích předpisů vydaných v letech 1945-1951*. Ostrava: Montanex, 1990.
- PRÁŠEK, Jiří. *Vznik a vývoj píseckého muzea (ke 120. výročí jeho založení)*. In: *Prácheňské muzeum v Písku. Zpráva o činnosti za rok 2004*. Písek: Prácheňské muzeum v Písku, 2005, s. 41-73.
- PRELOVSKÁ, Daniela. *Zväz slovenských múzeí a kultúrna politika (1945-1959)*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011.

PUBAL, Václav. *Kroniky a kronikáři*. Praha: Národní muzeum v Praze, Ústřední muzeologický kabinet, 1976.

RUSINKO, Marcela. *Snad nesbíráte obrazy: cesty soukromého sběratelství moderního umění v českých zemích v letech 1948-1965*. Brno: ve spolupráci s Masarykovou univerzitou vydalo nakladatelství B & P Publishing, 2018.

SEDLÁKOVÁ, Dagmar. *Evidence kulturních památek padesát let po vydání zákona č. 22/1958 Sb.* In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Státní ústav památkové péče, 2008, 68(5), s. 428–431.

SEDLÁKOVÁ, Marie. *K Osmdesátému výročí založení píseckého muzea*. In: *80 let muzea v Písku*. Písek: Okresní vlastivědné muzeum v Písku, 1964, s. 4-11.

SOUKUP, Ladislav. „*Lex Schwarzenberg*“ – *Mimořádný případ vyvlastnění nemovitého majetku v roce 1947*. In: KLÍMA, Karel a JIRÁSEK, Jiří. *Pocta Jánů Gronského*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 79-85.

SCHNEIDER, Evžen. *100 let Jihočeského muzea - 100 let služby vědě a lidu: (Z projevu na slavnostním shromáždění n počest 100. výročí muzea 6. prosince 1977)*. In: *Muzejní a vlastivědná práce: Časopis Společnosti přátel starožitností*. Praha: Národní muzeum, 1978, 16(2), s. 92-97.

STOCKÝ, Albín. *Konservace musejních předmětů*. Praha: Svaz československých museí, 1927.

SUK, Ríša. *Práce Okresního vlastivědného muzea v Písku roku 1958 a úkoly roku 1959*. In: *Vlastivědné muzeum v Písku. Zprávy 1959*. Písek: Okresní vlastivědné muzeum v Písku, 1959, s. 16-20.

SVOBODA, Josef. *Zásady českého musejnictví*. Praha: Svaz českých museí, 1949.

ŠPÉT, Jiří. *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*. Praha: Národní muzeum, 1979.

ŠPÉT, Jiří. *Tricetiletý podíl Ústředního muzeologického kabinetu na formování a rozvoji socialistického musejnictví*. In: *Muzejní a vlastivědná práce*, 1985, 23(4), s. 193-212.

ŠTONCNER, Petr. *Přehled historické kontinuity památkové péče v České republice*. In: *Zprávy památkové péče. Časopis státní památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav, 2008, 68(5), s. 348.

UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. Praha: Artefactum, 2004.

UHLÍKOVÁ, Kristina. *Šlechtická sídla ve stínu prezidentských dekretů*. Praha: Artefactum, 2017.

ULBRICHOVÁ, Petra. *Právní ochrana kulturních památek v minulosti*. In: *Památky a příroda: časopis státní památkové péče a ochrany přírody*, 1981, 6(5), s. 278-284.

VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řeholí 1948-1950*. In: STŘÍBRNÝ, Jan a HANUŠ, Jiří. *Stát a církev v roce 1950: sborník příspěvků z konference pořádané Českou křesťanskou akademií, Ústavem pro soudobé dějiny, Centrem pro studium demokracie a kultury ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským dne 21. června 2000 v Emauzském klášteře v Praze*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2000, s. 50-67.

Internetové zdroje

KOVÁŘ, Daniel. *Městský národní výbor*. In: *ENCYKLOPEDIE ČESKÝCH BUDĚJOVIC* [online]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie-c-budejovice.cz/clanek/mestsky-narodni-vybor>

Košický vládní program. Dostupný online: http://www.totalita.cz/txt/txt_kvp.pdf

KRÖMER, Tomáš, URBÁŠKOVÁ, Dana a ZAPLETAL, Miloš. *Dějiny českého muzejnictví*. [online] Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2018. Dostupné z: https://www.is.slu.cz/publication/41891/Zapletal_Kromer_Urbaskova_D_C_M.pdf

MAŠÍKOVÁ KONŠANTOVÁ, Irena. *Historie Galerie Prácheňského muzea v Písku* [online]. Dostupné z: http://www.prachenskemuzeum.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=239&Itemid=118

PLETZER, Karel a SAK, Robert. *Jihočeský sborník historický*. In: *ENCYKLOPEDIE ČESKÝCH BUDĚJOVIC* [online]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie-c-budejovice.cz/clanek/jihocesky-sbornik-historicky>

RULÍŠEK, Hynek. *Alšova jihočeská galerie*. In: *ENCYKLOPEDIE ČESKÝCH BUDĚJOVIC* [online]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/alsova-jihoceska-galerie>

SAK, Robert. *Pletzer Karel*. In: *ENCYKLOPEDIE ČESKÝCH BUDĚJOVIC* [online]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/pletzer-karel>

Stenoprotokol ze schůze Ústavodárného NS RČS ze dne 10. července 1947. Dostupný online: <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/065schuz/s065001.htm>

Stručná historie zámku. Základní data a nejdůležitější majitelé. [online]. Dostupné z: <https://www.zamek-vimperk.cz/cs/historie>

ŠAFR, Pavel. *Jihočeské muzeum*. In: *ENCYKLOPEDIE ČESKÝCH BUDĚJOVIC* [online]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/jihoceske-muzeum>

Film

Sjezd socialistické kultury [dokumentární film]. Režie Pavel HOBL. Praha, 1959. Dostupné online: <https://www.youtube.com/watch?v=xIcTmbL9TS8>

Právní předpisy dostupné online:

<https://www.beck-online.cz/>

<https://www.zakonyprolidi.cz/>